Matjaž Aškerc[1]

ANTON AŠKERC: PRVI MESTNI ARHIVAR/ARHIVIST[2]

Izvleček

Namen: *Prispevek obravnava življenje in delo Antona Aškerca, teologa, pesnika in arhivista, s poudarkom na njegovem arhivističnem delovanju v zadnjem življenjskem obdobju. Namen raziskave je osvetliti njegov prispevek k slovenski arhivistiki, zlasti k uveljavitvi proveniènènega načela in načela fonda v Mestnem arhivu Ljubljana, ter dopolniti poznavanje njegove manj znane arhivistične zapuščine.*

Metodologija: *Raziskava temelji na pregledu in analizi gradiva v arhivskih in knjižničnih ustanovah ter na pridobivanju podatkov pri Aškerčevih sorodnikih, ki živijo na njegovi domačiji. Osrednji del raziskave vključuje analizo njegovega »Načrta dela v arhivu« ter pregled, obdelavo in primerjavo popisa arhivskega fonda in kartotečnih indeksov, shranjenih v devetih arhivskih škatlah v Zgodovinskem arhivu Ljubljana.*

Rezultati: *Analiza gradiva dodatno osvetljuje Aškerčev prispevek k razvoju slovenske arhivistike ter potrjuje ustreznost njegovih odločitev in stališč pri urejanju dokumentarnega gradiva v Mestnem arhivu Ljubljana. Izpostavlja njegovo vlogo pri vpeljavi proveniènènega načela in načela fonda v arhivsko prakso. Podatki, pridobljeni pri sorodnikih, dopolnjujejo poznavanje njegovega življenja in raznovrstne ustvarjalnosti ter prispevajo k razumevanju njegovega pristopa in odnosa do arhivistike.*

Razprava in sklepi: *Ugotovitve dopolnjujejo prevladujočo podobo Aškerca kot pesnika in poudarjajo pomen njegove arhivistične zapuščine za slovensko arhivsko stroko. Njegovo delo predstavlja pomembno izhodišče za razumevanje razvoja Mestnega arhiva Ljubljana, katerega dejavnost nadaljuje in nadgrajuje Zgodovinski arhiv Ljubljana. Obravnavana je tudi hipoteza o morebitni povezavi*

[1] Matjaž Aškerc, magister arhivistike in dokumentologije, email: matjaz.askerc1@almamater.si.

[2] Uredniška opomba: Prispevek temelji na magistrskem delu, ki ga je avtor zagovarjal na Univerzi Alma Mater leta 2019 in je dostopno na povezavi https://d.cobiss.net/repository/si/files/2048965130/101969/A%C5%A1kerc_Matja%C5%BE_md_2019.pdf/terms. Za potrebe objave v reviji *Atlanti 36/1* je bilo besedilo uredniško prilagojeno z dodatnim strukturiranim izvlečkom po načelu IMRAD ter izločitvijo zahval in prilog. Vsebina magistrskega dela je ostala nespremenjena.

med vsebino dokumentarnega gradiva, ki ga je Aškerc urejal, ter vsebino in nastankom njegovih pesmi.

Ključne besede: *Anton Aškerc, arhivist, načelo provenience, načelo fonda, Načrt dela v arhivu.*

ANTON AŠKERC: THE FIRST CITY ARCHIVIST[3]

Abstract

Purpose: *This article examines the life and work of Anton Aškerc, a theologian, poet, and archivist, focusing on his archival work during the final period of his life. The research aims to shed light on his contribution to Slovenian archival science, particularly the implementation of the principle of provenance and the principle of respect des fonds at the City Archives of Ljubljana, and to expand knowledge of his lesser-known archival legacy.*

Methodology: *The research draws on the examination and analysis of materials held in archival and library institutions, supplemented by information obtained from Aškerc's relatives who live at his family homestead. Its central focus is an analysis of his "Archival Work Plan," together with the examination, processing, and comparison of the inventory of the archival fonds and the card indexes preserved in nine archival boxes at the Historical Archives of Ljubljana.*

Results: *The analysis provides further insight into Aškerc's contribution to the development of Slovenian archival science and confirms the soundness of his decisions and views concerning the arrangement of records at the City Archives of Ljubljana. It highlights his role in introducing the principle of provenance and the principle of respect des fonds into archival practice. Information obtained from his relatives expands knowledge of his life and diverse creative activities, contributing to an understanding of his approach and attitude towards archival science.*

Discussion and conclusions: *The findings broaden the prevailing image of Aškerc as a poet and emphasise the significance of his archival legacy for the Slove-*

[3] Editorial Note: This contribution is based on the author's master's thesis, defended at Alma Mater University in 2019 and available at https://d.cobiss.net/repository/si/files/2048965130/101969/A%C5%A1kerc_Matja%C5%BE_md_2019.pdf/terms. For publication in Atlanti 36/1, the text has been editorially adapted by adding a structured abstract following the IMRAD format and omitting the acknowledgements and appendices. The content of the master's thesis remains unchanged.

nian archival profession. His work provides an important basis for understanding the development of the City Archives of Ljubljana, whose activities are continued and further developed by the Historical Archives of Ljubljana. The article also considers the hypothesis of a possible connection between the content of the records Aškerc arranged and the content and composition of his poems.

Keywords: *Anton Aškerc, archivist, principle of provenance, respect des fonds, Archival Work Plan.*

ANTON AŠKERC: IL PRIMO ARCHIVISTA COMUNALE[4]

Abstract

Scopo: *Il presente articolo esamina la vita e l'opera di Anton Aškerc, teologo, poeta e archivista, concentrandosi in particolare sulla sua attività archivistica nell'ultimo periodo della sua vita. La ricerca mira a mettere in luce il suo contributo alla scienza archivistica slovena, in particolare l'attuazione del principio di provenienza e del principio del rispetto dei fondi presso l'Archivio comunale di Lubiana, nonché ad ampliare la conoscenza del suo retaggio archivistico, poco conosciuto.*

Metodologia: *La ricerca si basa sull'esame e sull'analisi di materiali conservati presso istituzioni archivistiche e bibliotecarie, integrati da informazioni ottenute dai parenti di Aškerc che vivono nella sua casa di famiglia. Il fulcro della ricerca è costituito dall'analisi del suo «Piano di lavoro archivistico», unitamente all'esame, all'elaborazione e al confronto dell'inventario dei fondi archivistici e degli indici cartacei conservati in nove scatole d'archivio presso l'Archivio storico di Lubiana.*

Risultati: *L'analisi fornisce ulteriori approfondimenti sul contributo di Aškerc allo sviluppo della scienza archivistica slovena e conferma la fondatezza delle sue decisioni e delle sue opinioni riguardo alla sistemazione dei documenti*

[4] Nota redazionale: Il contributo si basa sulla tesi di laurea magistrale discussa dall'autore presso l'Università Alma Mater nel 2019 e disponibile al seguente indirizzo: https://d.cobiss.net/repository/si/files/2048965130/101969/A%C5%A1kerc_Matja%C5%BE_md_2019.pdf/terms. Ai fini della pubblicazione nella rivista Atlanti 36/1, il testo è stato adattato dal punto di vista redazionale mediante l'aggiunta di un abstract strutturato secondo il modello IMRAD e l'omissione dei ringraziamenti e delle appendici. Il contenuto della tesi di laurea magistrale è rimasto invariato.

presso l'Archivio Comunale di Lubiana. Mette in luce il suo ruolo nell'introduzione del principio di provenienza e del principio del "respect des fonds" nella pratica archivistica. Le informazioni ottenute dai suoi parenti ampliano la conoscenza della sua vita e delle sue diverse attività creative, contribuendo alla comprensione del suo approccio e del suo atteggiamento nei confronti della scienza archivistica.

Discussione e conclusioni: *I risultati ampliata l'immagine prevalente di Aškerc come poeta e sottolineano l'importanza della sua eredità archivistica per la professione archivistica slovena. Il suo lavoro costituisce una base importante per comprendere lo sviluppo dell'Archivio Comunale di Lubiana, le cui attività sono portate avanti e ulteriormente sviluppate dall'Archivio Storico di Lubiana. L'articolo prende inoltre in esame l'ipotesi di un possibile collegamento tra il contenuto dei documenti ordinati da Aškerc e il contenuto e la composizione delle sue poesie.*

Parole chiave: *Anton Aškerc, archivista, principio di provenienza, respect des fonds, Piano di lavoro archivistico.*

1 UVOD

Eden od vzrokov, zakaj smo se odločili, da si za področje našega magistrskega dela izberemo življenje in delo Antona Aškerca, tiči tudi v skupnem priimku oziroma družinskih vezeh. Večina ljudi pozna Antona Aškerca predvsem kot pesnika, malo manj kot teologa in najmanj kot arhivista, torej poklica, ki ga je opravljal do svoje prezgodnje smrti. In prav temu obdobju njegove zelo pestre in raznovrstne kariere smo posvetili največ pozornosti. Kot vemo velja Anton Aškerc za utemeljitelja načela provenience in fonda pri nas ter - kot zapiše izr. prof. dr. Klasinc v prispevku »*Nekatere projekcije dostopnosti in uporabe arhivskega gradiva*« - se arhivi bolj kot kdaj koli prej (19. in 20. stoletje) odpirajo javnosti, tako da je omogočen ugoden dostop do ohranjenega arhivskega gradiva, saj se pri urejanju tega pojavita načeli provenience in pertinence. Na koncu uvoda prispevka tudi zapiše, da je načelo provenience v Mestni arhiv Ljubljana vpeljal prav Anton Aškerc, ki velja za prvega slovenskega arhivarja oziroma arhivista. Posledično se je v naslednjih desetletjih (po koncu 19. stoletja) načelo provenience uveljavilo v vseh modernih arhivskih teorijah in praksah (Klasinc 2016, 82).

Kot smo že uvodoma zapisali, je Anton Aškerc bolj poznan po svojem literarnem udejstvovanju, njegovo delo na področju arhivistike pa je le malo poznano širši slovenski javnosti. Ravno to dejstvo nas je - poleg sorodstvenih vezi - spodbudilo, da smo poiskali in predstavili malce drugačen pogled na njegovo arhivistično zapuščino. Prav tako smo z raziskovalnim delom v arhivskih in knjižničnih ustanovah poiskali gradivo, ki je po našem mnenju dodatno osvetlilo Aškerčev prispevek k slovenski arhivistiki ter potrdilo pravilnost njegovih odločitev in trditev pri urejanju dokumentarnega in arhivskega gradiva v Mestnem arhivu Ljubljana, predhodniku Zgodovinskega Arhiva Ljubljana.[5]

S poizvedovanjem in pogovori z njegovimi sorodniki, ki živijo na Aškerčevi domačiji in ohranjajo njegovo dediščino, smo predstavili tudi tisto stran njegovega življenja, ki razkriva širino njegovega talenta in nekako tudi pojasnjuje njegov pristop in odnos do arhivistike. Prav tako je bilo zanimivo dokazovanje oziroma

[5] Začetki Zgodovinskega arhiva Ljubljana segajo v leto 1898, ko je pesnik in teolog Anton Aškerc na ljubljanskem magistratu nastopil službo mestnega arhivarja. Največ zaslug za njegovo zaposlitev je imel tedanji ljubljanski župan Ivan Hribar, ki se je zavedal pomembnosti urejenega arhiva in tudi pomena arhivskega gradiva za narodovo identiteto. Aškerc je začel delati kot mestni arhivar 15. julija in zato Zgodovinski arhiv Ljubljana ta dan praznuje kot svoj rojstni dan. V vhodni avli arhiva lahko na spominski plošči preberemo pesnikove misli o pomenu mestnega arhiva: »*vsa lokalna zgodovina ..., se pomiče mimo naših očij, če pregledujemo naš mestni arhiv*«. (ZAL 2018).

zanikanje hipoteze o povezavi vsebine dokumentarnega in arhivskega gradiva, s katerim se je srečeval pri urejanju, z vsebino in nastankom njegovih pesmi.

Glavnina magistrskega dela je bila osredotočena na njegovo delovanje v arhivu takratnega magistrata, na njegovo korespondenco, na njegov »Načrt dela v arhivu«, na pregled in obdelavo popisa arhivskega fonda ter kartotečnih indeksov, ki se nahajajo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, torej ustanovi, ki nadaljuje in nadgrajuje Aškerčevo delo.

Poudarili smo, da je bilo o Antonu Aškercu kot o pesniku veliko povedanega in napisanega, veliko manj pričevanj in gradiva pa obstaja o Aškercu arhivarju, čeprav je na tem področju pustil močan pečat vse do današnjih dni. Z iskanjem po ključni besedi »Anton Aškerc« v slovenskem medmrežnem knjižničnem katalogu »cobiss.si« odkrijemo ogromno knjig, zbirk pesmi, izbranih in zbranih del, znanstvenih prispevkov, objav, monografij, potopisov, bibliografij in ostalih člankov. Ko preverimo iskanje s kombinacijo ključnih besed »Anton Aškerc arhivar«, odkrijemo le 11 zadetkov, ki se nanašajo na Aškerčevo delo in prispevek k razvoju moderne arhivistike.

Večina literature o Aškercu je napisala literarna zgodovinarka Marja Boršnikova[6], vendar se prav tako nanaša predvsem na njegovo literarno delo. V biografiji pa se vendarle dotakne tudi njegovega arhivističnega udejstvovanja in opiše njegovo delovanje v Mestnem arhivu Ljubljana.

Ostala literatura je razpršena v obliki raznih strokovnih člankov in prispevkov; večina je zbrana v Aškerčevem zborniku, ki je bil izdan ob stoletnici njegovega rojstva. V njem so poleg že navedene Marje Boršnikove, ki je v zborniku poleg prispevka objavila tudi Aškerčevo bibliografijo, svoje članke prispevali: Anton Slodnjak, Janko Orožen, Anton Aškerc (nečak), Josip Wester, Janko Glazer, Janko Traven in Manica Koman. Poleg prispevkov, objavljenih v omenjenem zborniku, obstajajo tudi članki in prispevki, objavljeni v drugih strokovnih časopisih in revijah; pisali so jih: Sergij Vilfan, Josip Wester, Vladislav Fabjančič, Helena Seražin, Andrej Mrak, Tatjana Šenk, Ivan Sivec, Fran Govekar, France Dobrovoljc. Prav

[6] Marja Boršnik (1906–1982), zgodovinarka slovenske literature (»prva dama slovenske literarne zgodovine«), je izšla iz Prijateljeve šole, kar pomeni dokumentacijsko zanesljivost, oplemeniteno z esejistično širokimi pogledi na besedno umetnost in njene avtorje. Obenem je svoje delo zaznamovala z modernim feminizmom in svobodnjaštvom na eni ter pedagoško pragmatičnostjo na drugi strani, zato se njena bibliografija razteza od monografskih prikazov slovenskih pesnic in pisateljic do šolskih priročnikov, njeno jedro pa ob tem predstavljajo temeljne razprave o Antonu Aškercu (*Anton Aškerc, življenje in delo,* 1939),…. (Kmecl 2018).

tako smo na spletu naleteli na kar nekaj zaključnih (maturitetnih, diplomskih, magistrskih) del študentov, ki se znova navezujejo na njegovo predvsem pesniško in bibliotekarsko udejstvovanje. Vseeno pa smo poskušali tudi s pomočjo te literature potegniti kakšno vzporednico z njegovim arhivističnim udejstvovanjem.

Namen našega magistrskega dela je bila raziskava življenja in dela Antona Aškerca tudi kot arhivarja v Mestnem arhivu Ljubljana; pri tem smo se želeli navezati tudi na vse teoretično, med študijem pridobljeno znanje.

Če nekako izluščimo poglavitne cilje, ki smo si jih zastavili v našem delu, lahko kot primarnega izpostavimo potrditev hipoteze, da je bil Anton Aškerc utemeljitelj načela izvora in celovitosti oziroma provenience in fonda v slovenski arhivistiki. Naša naloga je torej bila, da z raziskovalnim delom v arhivskih in knjižničnih ustanovah poiščemo dodatno gradivo, ki bi osvetlilo Aškerčev prispevek k slovenski arhivistiki. Naslednji cilj našega dela je bila predstavitev dokumentov iz zasebnih zbirk njegovih sorodnikov, predvsem tistih, ki še niso bili predstavljeni širši slovenski javnosti.

Naslednji zastavljeni cilj je bil, da pogled na Aškerčevo arhivsko delovanje, kot ga je v biografiji opisala Marja Boršnik Škerlakova, predstavimo v drugi luči oziroma negiramo njen zapis, kjer pravi: »Prestop v arhiv je druga tragična ovira njegove svobodne rasti, še bolj tragična od prve. Pesnik je postal notranje vezan, njegova pot se je nadaljevala v eni sami smeri brez vsakršne razgibanosti. Ne samo podzavestna idejna zavisnost, tudi suhoparno arhivarsko delo samo je bilo temu vzrok.« (Boršnik 1939, 411). V magistrskem delu smo poizkušali in upam, da tudi uspeli, to trditev ovreči. Sam Aškerc v pismu županu Hribarju leta 1908 zapiše: »… danes deset let odkar bivam v mestni službi v Ljubljani. Ko ne bi bilo tebe, bi jaz hiral duševno kje v štajerskih hribih in vzdihoval pod jarmom rimskega despotizma. Tvoja zasluga je, da sem svoboden že deset let, Tvoja zasluga je, da smem pisati po svoji glavi ter se kretati svobodno po svetu kot *popolen človek. Ne spavam na magistratu kakor se mojim in Tvojim sovražnikom po glavi blodi. Arhiv je sedaj dostopen raziskovalcem. Izpolnjujem svojo dolžnost....«* (Šenk 2006, 230).

Zadnji bolj izpostavljen cilj je bilo vrednotenje ali bolje rečeno presoja hipoteze, da je delo Antona Aškerca z arhivskim gradivom imelo vpliv tudi na njegovo poezijo in da je črpal ideje za svojo poezijo tudi iz dokumentarnega in arhivskega gradiva, ki ga je urejal. Pri presoji te hipoteze smo naleteli na verjetno največjo oviro, ko smo se soočili z osebnimi pogledi različnih avtorjev iz različnih strok -

torej tudi z povsem diametralnimi trditvami. Naša razlaga oziroma zanikanje te hipoteze se naslanja predvsem na strokovni pogled in upoštevanje arhivske etike.

Najpomembnejše aktivnosti, ki smo se jih lotili pri izdelavi magistrskega dela, so bile poleg nabora in izbora literature obravnavanega področja, predvsem raziskave, opravljene v različnih arhivih. Največjo težo in pozornost smo namenili arhivskemu gradivu v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, kjer je Aškerc pustil svoj neizbrisen pečat. V arhivu namreč hranijo tudi devet arhivskih škatel Aškerčevega kartotečnega indeksa, katerih vsebina je predstavljena v magistrskem delu. Vzporedno smo poiskali tudi dodatno dokumentarno in arhivsko gradivo v ostalih arhivih: Arhiv RS, Pokrajinski arhiv Maribor, Nadškofijski arhiv v Mariboru ter knjižnicah: Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in Slovanska knjižnica v Mestni knjižnici Ljubljana. Tretji sklop aktivnosti je potekal v smeri raziskav in pogovorov s sorodniki, ki živijo ob pesnikovi domačiji in skrbijo za njegovo zapuščino.

V našem delu smo torej zbrali podatke o Antonu Aškercu v obstoječi literaturi in znane podatke iz arhivov. Pregled in analiza teh sta nam bila v pomoč pri iskanju še neznanih podatkov, ki so se skrivali v arhivih. Poleg te analize smo pri našem delu uporabili tudi rezultate ankete, s katero smo preverili splošno poznavanje Aškerčevega dela, predvsem poznavanje Aškerčevega strokovnega arhivskega dela, med ljudmi in predvsem med uslužbenci, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom .

Predpostavili smo, da je bil Anton Aškerc res prvi uveljavil načeli izvora in prvotne ureditve ter s tem postavil temelje sodobni slovenski arhivistiki. Tako lahko posledično upravičeno ugotovimo, da je naslov našega dela torej naša trditev: Anton Aškerc prvi ljubljanski mestni arhivar/arhivist, pravilna.

Druga predvidena predpostavka v naši nalogi pa je, da je arhivarsko delo Aškerca v bistvu osvobodilo takratnih klerikalnih spon, ali kot pravi sam »rimskega despotizma«. Prav to delo v arhivu mu je odprlo povsem drugačen pogled na takratni svet, ga nekako osvobodilo ter mu omogočilo, da svobodno zadiha.

Omejitve pri obravnavanju problema vidimo predvsem pri literaturi oziroma količini in njeni aktualnosti. Če je o Aškercu kot pesniku in teologu napisano relativno dovolj literature, pa o njegovem arhivarskem delu zasledimo bolj malo zapisov in podatkov, pa še ti segajo v prvo polovico in sredino prejšnjega stoletja.

Upamo, da bodo vsebina in rezultati te naloge prikazali Aškerca v realni in objektivni luči, tako kot teologa, pesnika, pisatelja in predvsem arhivista. Čeprav na

zunaj robat in nedostopen ali kot pravi Boršnikova: »*Ni dovolj prožen in okreten, da bi se znašel v vsakem položaju in se prilagodil razmeram: neuvideven je in trmast... do ljudi je nezaupen, trd, zaprt, včasih celo krut... v srcu pa je pošten in otroško preprost. Pri opazovanju je pazljiv, v mišljenju često oster, v govoru neokreten, sunkovit, v besedi kratek.*« (Boršnik 1939, 7), je bil Aškerc ravno s takšnimi opredelitvami pravi človek za položaj mestnega arhivarja. Ta trma, nezaupanje, pazljivost pri opazovanju, ostrost uma … so vrline, ki bi si jih želeli ali bolje rečeno - jih pogrešamo, pri današnjih arhivarjih/arhivistih.

Menimo, da bodo rezultati te naloge vsaj v nekem segmentu pokazali, kaj lahko posameznik z voljo in vizijo pripomore k stroki.

Z vidika naše naloge vidimo doprinos k stroki predvsem v tistem delu, kjer bomo poskušali prikazati tudi tisto osebno plat Aškerca arhivista, ki je bila doslej bolj poznana njegovim (našim) sorodnikom, kot pa ožji strokovni in širši javnosti.

2 ANTON AŠKERC – ŽIVLJENJE IN DELO

Več kot polovico svojega življenje je Anton Aškerc preživel v kmečkem okolju, kar ga je zaznamovalo ter mu dalo usmeritev in pečat na vseh področjih njegovega udejstvovanja. Prav občudovanja vreden je ves ta njegov napor pri izobraževanju - za tiste čase pomembnega poklica duhovnika ter vzporednega delovanja na področju poezije in narodnega buditeljstva. Njegov pogum, da je s pomočjo lastnega napora prehodil pot od tradicionalne kmečke miselnosti do za takratne čase prevratniškega, socialdemokratskega pogleda na svet. Prav idealistična je bila videti njegova borba z novo nastajajočo kapitalistično gospodarsko elito, ki je s pomočjo klerikalizma začela prevzemati vse niti takratnega časa - tako v duhovnem kot tudi gmotnem smislu - v svoje roke.

S svojo drznostjo preprostega podeželskega kaplana je prvikrat nakazal, tako s svojim teološkim poslanstvom kot tudi svojo poezijo, pogumen zasuk od naše tradicionalne hlapčevske drže. V osemdesetih letih devetnajstega stoletja je bil torej Aškerc udaren glasnik takratne dobe, kar pa seveda ni bilo po godu klerikalni eliti tistega časa. Aškerčev realizem, ki ga je predstavljal v svojih pesmih, razmišljanjih, pismih sodobnikom in ne nazadnje tudi arhivistiki, prikazuje njegovo vizionarstvo, ki še dandanes izpričuje njegovo aktualnost. Njegova načelnost in doslednost sta bili skoraj na vseh področjih brezkompromisni. Zavedal

se je dejstva, da kadar gre za interese celotnega slovenskega naroda, ne sme biti pogled uperjen v politikantstvo ali vero, temveč v interese naroda kot celote. Tudi dejstvo, da si bomo samo združeni lahko priborili narodno in kulturno neodvisnost, mu je bilo vodilo, od katerega ni odstopal. Tu se je zaradi zavedanja o naši majhnosti naslonil na idejo slovanstva. Ker je tej ideji ostal zvest vse življenje, je bilo njegovo trpljenje zaradi slovenske in slovanske nesloge razumljivo.

Od rane mladosti je Aškerc kazal dva obraza: soljudem, predvsem ženskam tistega samotarskega, težko dostopnega, ki se vztrajno trudi najti namen in smoter življenja ter drugega, uporniškega - obraz borca, ki bi rad spremenil svet. Njegovo zavzemanje za šibkejše in borba proti krivicam je bilo strnjeno v načelu, po katerem je živel celo življenje: »*In kdor udari tebe enkrat po licu levem, njega ti po licu desnem mahni dvakrat in še pripravljen stoj s pestmi*!« (Aškerc 1906, 142). Vsa ta dvojnost se je odražala pri njegovem duhovniškem poslanstvu, njegovi poeziji in ne nazadnje tudi v njegovem zadnjem poklicu, poklicu arhivista.

Prav ta njegova druga plat in njegovo vizionarstvo, socialna pravičnost in narodno napredna usmerjenost, ki pa je najverjetneje tudi posledica njegovega kaplanskega službovanja po raznih štajerskih krajih in trgih, je verjetno tudi pripomogla k njegovi zadnji poklicni postaji. Naklonjenost takratnega ljubljanskega župana in prej opisano prepričanje ter njegov pogled na svet, je bila kombinacija, ki je ustvarila prvega pravega, lahko rečemo tudi kar slovenskega arhivista (Boršnik 1957, 7–12).

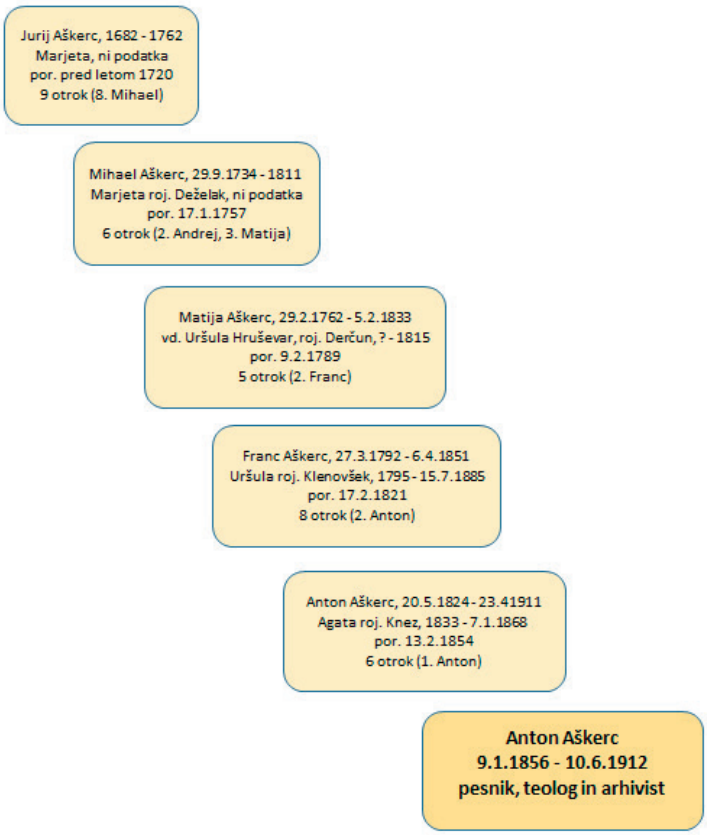
2.1 AŠKERČEV ROD

Prva znana letnica, ki jo povezujemo s priimkom Aškerc, seže v leto 1682, ko se je rodil Antonov prednik Jurij Aškerc. Živel je v Tevčah, ki so spadale v laško pražupnijo, vendar ni natančnih podatkov, ali je bil res tam rojen, tudi ne, ali se je tam oženil. V tamkajšnji rojstni in poročni knjigi ni zaslediti zapisov o tem. V mrliški knjigi za leto 1762 je moč zaslediti pripis, da je umrl star 80 let. Glede na predpise tistega časa, ki so omejevali prehode iz gospoščine v gospoščino, je najverjetneje njegov rojstni kraj nekje v jurkloštrskem gospostvu. A dejstvo je, da je v tistem času že kmetoval na kasnejši Aškerčevi domačiji, po domače Pri Hrušovarju. Poročil naj bi se pred letom 1719 z Marjeto, saj se tega leta rodi njun prvi otrok Katarina, kar zasledimo tudi v laški rojstni knjigi, kjer je tudi zapisano, da naj bi imela skupaj devet otrok, od katerih naj bi dva umrla. Med njimi je bil tudi leta 1734 rojen sin Mihael, ki se je leta 1757 poročil z Marjeto Deželak, s katero

sta imela šest otrok. Tretji po vrsti je bil leta 1762 rojeni Matija Aškerc; po poroki 2. februarja 1789 z ovdovelo Hruševarko Uršulo, s katero sta imela petero otrok, ponovno pripeljal Aškerčev rod nazaj v majhen zaselek sredi severnega pobočja Stražnika, nazaj na Senožeti.

Po njeni smrti je posestvo prevzel drugorojenec Franc ter se leta 1821 poročil z hčerko Valentina Klenovška, ki je nosila enako ime kot njegova mama, Uršula. Franc in Uršula Aškerc, stara starša Antona Aškerca sta imela v tridesetletnem zakonu osem otrok. Maja leta 1824 se jima je, drugi po vrsti rodil sin Anton. V svojem 59. letu je 6. aprila 1851 oče Franc umrl, pred tem pa je leta 1850 za 800 goldinarjev izročil kmetijo svojemu najstarejšemu sinu Antonu, očetu teologa, pesnika Antona Aškerca. Februarja leta 1854 se je oče Anton poročil z Agato Knez z Globokega, edinko gospodarja Jurija Kneza ter se tja tudi preselil; kmetijo na Senožetih pa oddal v najem.

Slika 1: Rodoslovno deblo družine Antona Aškerca

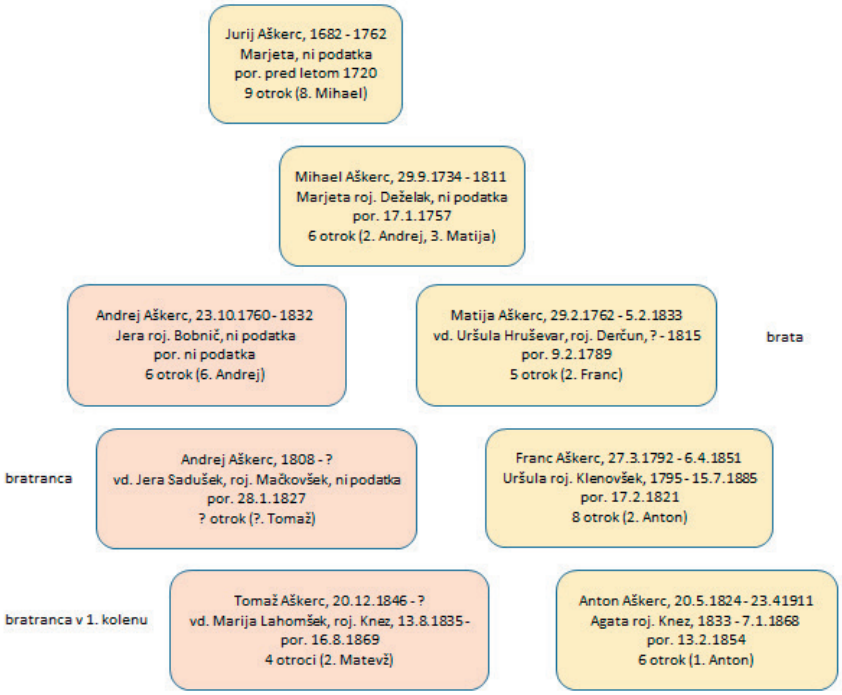
Vir: Avtor.

Tam se je 9. januarja 1856 Antonu in Agati Aškerc rodil prvorojenec, ki ga v skladu z takratnim ljudskim izročilom poimenujeta za Antona, Hrušovarjevega Tončka. Sledilo mu je še pet bratov in sestra, od katerih so ostali živi trije. Še ne dva meseca po rojstvu zadnjega otroka, hčere Elizabete, ki so jo vsi ljubkovalno klicali za Lizo, pesnikova mati Agata umre (Orožen 1957, 20–37). Velika tragedija za vso družino, posebno za moža in sina Antona. In kot zapiše Ivan Sivec: »*Mnogi dozorijo pozno, mnogi nikoli, marsikdo pa veliko prezgodaj, že v najnežnejših otroških letih. Tako je bilo tudi z Hrušovarjevim Tončkom, prvorojencem matere Agate Knez in očeta Antona Aškerca. Niti dvanajst let mu še ni bilo, ko je že spoznal vso grozo življenja. Tik pred dvanajstim rojstnim dnem, mu je umrla mati.*« (Sivec 2006, 9).

2.1.1 Povezava z avtorjem

Dve leti pred rojstvom pesnikovega pradeda Matije Aškerca, leta 1760, se je Mihaelu in Marjeti rodil sin Andrej, ki se je poročil z Jero Bobnič, s katero sta imela šest otrok. Kot zadnjega, leta 1808 rojenega Andreja, ki se je 28. januarja leta 1827 poročil z vdovo Jero Sadušek, rojeno Mačkovšek. S poroko je Andrej priženil tudi kmetijo Spodnjega Saduška; s te se je kasneje Aškerčev rod preselil h Korenu v Spodnjo Rečico, kasneje pa v Trbovlje (Orožen 1957, 26). Podatkov o tem, koliko otrok sta Andrej in Jera imela, nismo zasledili, a edini za katerega zanesljivo vemo, je bil leta 1846 rojen sin Tomaž. Šestnajstega avgusta leta 1869 se je Tomaž Aškerc poročil z Marijo, rojeno Knez, vdovo Lamovšek. Tomaž in Marija sta imela štiri otroke, drugega po vrsti, leta 1877 rojenega sina Matevža, pesnikovega bratranca v drugem kolenu ter avtorjevega pradeda.

Slika 2: Povezava rodoslovnih debel družine Antona Aškerca z avtorjevo

Vir: Avtor.

Matevž (Mathevs) Aškerc, zakonski kmečki sin iz Spodnje Rečice št. 27 iz Laške nadžupnije, se je 3. februarja leta 1902 poročil z Jero (Gertrud) Flis, zakonsko hči rudarja iz „*Hudejame*“ št. 55 (župnija Sv. Jedrt). Obred je v cerkvi Sv. Jedrt nad Laškim opravil ali kot piše v poročnem listu - *duhoven, ki je poročal* župnik Robert Vaclavik. Ženinova priča je bil Valentin Jančič, posestnik iz Spodnje Rečice, nevestina pa Andrej Starc, *nadležen (stanujoč)* v Rečici št. 132 (priloga A). Po poroki se je Matevž preselil v Hudo jamo na dom ženinih staršev, kjer sta se jima rodila prva dva otroka Franc in Edvard (1902, 1904). Kot rudar je bil Matevž takrat zaposlen pri Trboveljski premogokopni družbi in od 1. maja 1897 do 2. maja 1905 delal v rovu Brezno - Huda jama.

Slika 3: Aškerčevi v Trbovljah okoli leta 1933

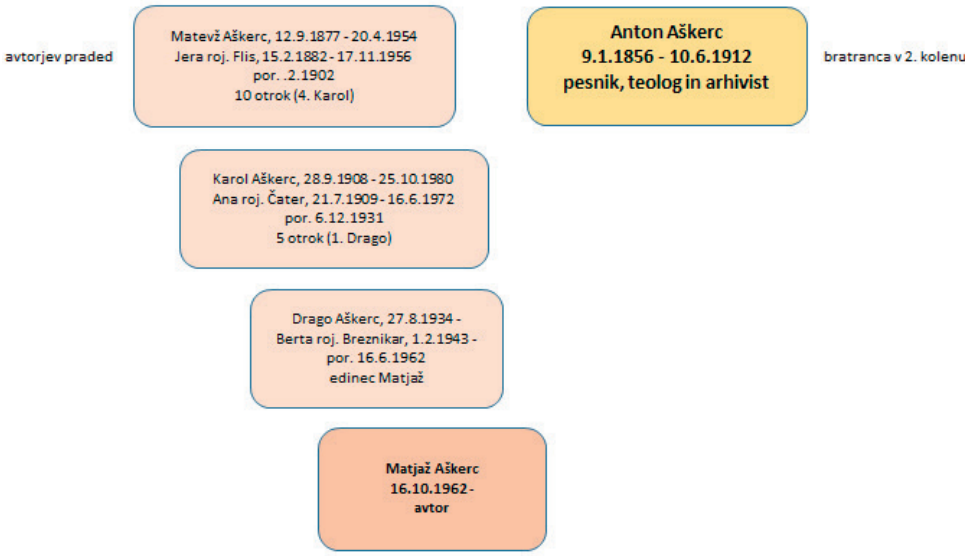

Vir: Arhiv avtorja.

(Na sredini sedita avtorjeva prastarša Jera in Matevž, nad njima avtorjeva stara starša Ana in Karol ter bratje: Franc, Maks, Leopold, Avgust, Jožef in sestra Štefanija.)

V njegovi *Delavski bukvici* je zapisano, da je bil nato zaposlen kot *kopač v zapadnem in polagalec tira pri zunanjem obratu* od 2. maja 1905 do 1. decembra 1932, s tem datumom pa tudi upokojen v Rudniku Trbovlje (priloga B). Po družinskem izročilu ter pričevanju še živih potomcev naj bi se Matevž in Jera nekje med letoma 1907 in 1908 preselila v Trbovlje, kjer se jima je rodilo še preostalih šest otrok, kar je razvidno iz *Zglasilnice za najemnike in podnajemnike in druge sostanovalce* iz leta 1921 (priloga C) ter *Družinskega izkaza* iz leta 1932 (priloga D).

Slika 4: Neposredna družinska povezava Antona Aškerca z avtorjem

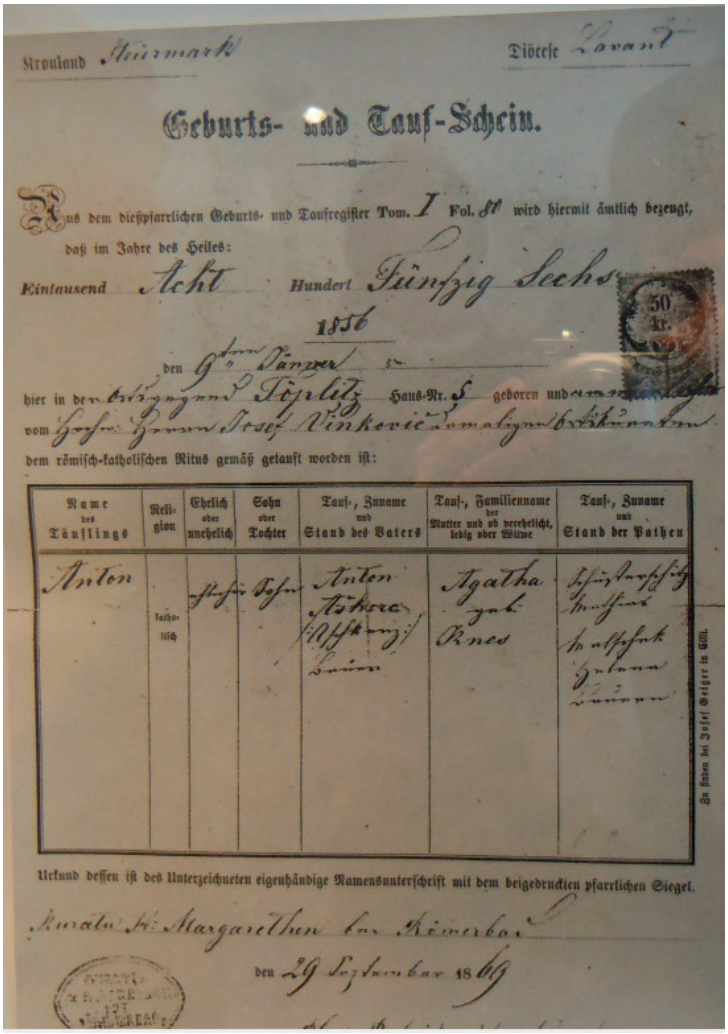
Vir: Avtor.

Na sliki št. 3, narejeni nekje okoli leta 1933, so vsi člani družine Aškerc, med njimi tudi avtorjev ded Karol. Karol se je decembra leta 1931 poročil z Ano, rojeno Čater; njima se je avgusta leta 1934 prvi med petimi otroci rodil sin Drago, avtorjev oče. Tako se je tevška veja Aškerčevega rodu naselila in ustalila v Trbovljah. Iz rodoslovnega prikaza (sliki št. 2 in št. 4) je razvidno, da sta bila avtorjev praded Matevž in pesnik Anton, bratranca v drugem kolenu, njuna očeta Tomaž in Anton pa bratranca oziroma njuna deda Andrej in Franc brata. Prav tako je zanimiv pogled na sliki tevške veje Aškerčevih (slika št. 3), torej avtorjevih prednikov ter Aškerčevih iz Senožet (slika št. 6). Če ju primerjamo in ocenjujemo, lahko verjamemo zapisu Marje Boršnikove, ki v Aškerčevi biografiji pravi, da je: »Aškerčev rod grčav, zakrknjen, odporen. Nežen ni niti najmanj. Izraža se osorno in robato, svoja čustva skriva, kolikor more, pod skorjo zadirčnosti, odljudnosti. Do ljudi je nezaupen, trd, zaprt, včasih celo krut in neusmiljen, v srcu pa je pošten in otroško preprost.« (Boršnik 1939, 7).

2.2 OTROŠKA, MLADOSTNA IN ŠOLSKA LETA

O samem kraju rojstva Antona Aškerca je bilo prelitega kar nekaj črnila, a najverjetneje drži družinsko izročilo, da je bil Anton rojen na Globokem, čeprav so v njegovem rojstnem listu kot kraj rojstva zapisane Senožeti (slika 5).

Slika 5: Rojstni list Antona Aškerca v domačiji na Senožetih

Kronland Steiermark Diöcese Lavant

Geburts- und Tauf-Schein.

Aus dem dießpfarrlichen Geburts- und Taufregister Tom. I Fol. 81 wird hiermit ämtlich bezeugt, daß im Jahre des Heiles:

Eintausend Acht Hundert Fünfzig Sechs

1856

den 9ten Jänner

hier in der Stadt Pöltlitz Haus-Nr. 5 geboren und

vom Herrn Josef Vinkovic

dem römisch-katholischen Ritus gemäß getauft worden ist:

Name des Täuflings	Religion	Ehelich oder unehelich	Sohn oder Tochter	Tauf-, Zuname und Stand des Vaters	Tauf-, Familienname der Mutter und ob verehelicht, ledig oder Witwe	Tauf-, Zuname und Stand der Pathen
Anton	katho-lisch	ehelich	Sohn	Anton Aškerc Ansässig	Agatha geb. Knez	Herr Josef Messner Hausbesitzer Johanna

Urkund dessen ist des Unterzeichneten eigenhändige Namensunterschrift mit dem beigedruckten pfarrlichen Siegel.

Kurata St. Margarethen bei Römerbad

den 29 September 1869

Vir: Domačija na Senožetah, foto: avtor.

Napako naj bi storil priletni župnik Vinkovič, ki naj bi vpisu kraja napačno navedel Senožeti. Pri drugorojenem sinu Janezu, ki je umrl še v letu rojstva 1857, je kot rojstni kraj navedeno Globoko. Pri obeh sinovih je bila babica Marija Knez, Agatina mati, medtem ko je pri naslednjih otrocih bila babica stara teta Terezija Aškerc iz Ogeč (Orožen 1957, 37). Tudi po pripovedovanju pesnikovega pranečaka Avgusta Aškerca, ki skrbi za kmetijo, naj bi bilo res tako, saj naj bi to razlago potrdili tudi predniki, ki so živeli na Hrušovarjevem.

Z enako trditvijo se strinja tudi Josip Wester, ki v svojem prispevku z naslovom V Aškerčevem rodnem kraju, povzame pogovor z deklo Cilo (pesnikova sestrična); ta mu je povedala, da je bil samo Anton rojen v očetovi hiši na Globokem in so se

šele pri njegovih treh letih preselili na Senožeti (Wester 1912, 429–430). Po smrti drugega sina Janeza ter selitvi na Senožeti, se je očetu Antonu in materi Agati rodilo še pet otrok, od katerih so ostali živi trije: sestra Liza, brat Miha in Janez in oče Anton (na sliki št. 6, z leve).

Slika 6: Aškerčevi na Hrušovarjevem okoli l. 1900

Vir: Aškerčev zbornik 1957, str. 43.

Aškerčeva domačija leži na samem, kakšnih dvajset minut hoda od Rimskih Toplic, sredi strmega pobočja v bližini zdravilišča Rimske Toplice. V najboljših časih je Hrušovarjevo posestvo mejilo na zdraviliški park, danes pa na domačiji pesnikov pranečak redi ovce. Ves ta mirni odmaknjeni svet pod Stražnikom in Borovkami ter planjavami Širja nekako sili človeka v samotarstvo in verjetno je bil prav to vzrok Aškerčeve življenjske poti.

Šolanje je Anton Aškerc začel leta 1865 v bližnji Šmarjeti, v ravno takrat odprti slovenski enorazrednici. Tretji razred je zaključil leta 1868, ko mu je januarja, tik

pred njegovim rojstnim dnevom, umrla mati Agata, na katero je bil zelo navezan. Po materini smrti je gospodinjstvo na kmetiji prevzela očetova sestra Mica, ki se je po moževi smrti s svojimi petimi otroki zatekla k Hrušovarjevim. Po končani šoli v domačem kraju je na predlog učitelja Jožeta Kokolja ter s soglasjem očeta, ki je bil član krajevnega šolskega sveta, nadaljeval šolanje v Celju, v četrtem razredu nemške osnovne šole in ga kot srednje dober učenec tudi dokončal. Tako se je po uspešno opravljenem osnovnošolskem izobraževanju, kljub vse težjim razmeram doma, leta 1869 vpisal v celjsko gimnazijo. Tam je kmalu spoznal, da se s svojo robato kmečko naravo razlikuje od meščanskih »srajc« in da bo pot do mature še težka. Tudi doma so se razmere še poslabšale in tako se je moral Anton zadnje tri letnike šole s pomočjo inštrukcij vzdrževati sam. Z domačimi se je, kljub notranji razdvojenosti dobro razumel, saj se je zavedal, da mu pri študiju lahko pomaga samo še njegova teta Agata, ki so jo vsi klicali za Ajtko. Teta Ajtka je bila skoraj deset let mlajša sestra, je pa z delom v kopališču v Rimskih Toplicah postala premožna. Zaradi dveh nezakonskih hčera in mislijo, da jo bo nečakova pridobitev duhovniške izobrazbe oprala sramote, se je odločila za denarno podporo, ki pa je bila za mladega Aškerca odločilna. Kot dijak v osmih letih na gimnaziji Aškerc ni izstopal; najslabše mu je šla matematika, a je z leti napredoval. Do petega letnika je dosegel celo drugo mesto med dijaki. Kasneje je sicer malo nazadoval, a vseeno ostal med boljšimi. Njegova srednješolska leta so bila na videz zelo enolična, suhoparna. Nihče ni slutil, kaj vse se skriva za zaveso brezbrižnosti. Sošolci so v njem videli povprečnega dijaka, ki se je ravno toliko potrudil, da je zadovoljil profesorje ter primerno opravil izpite. Vedeli pa so, da se zanima za stvari, ki s klasično izobrazbo nimajo velike povezave (Borštnik 1939, 9–14).

Šolanje na takratnih gimnazijah se je glede na starost razlikovalo od današnjega. Če pogledamo Aškerca, je vpisal peti razred gimnazije - kar je enakovredno današnjemu prvemu - star skoraj osemnajst let, maturiral pa je pri enaindvajsetih in pol. Glede na to je bilo razumljivo, da je bilo njegovo razmišljanje, tako kot razmišljanje njegovih vrstnikov, zrelejše in naprednejše. Na višjo celjsko gimnazijo je bilo vpisanih le malo slovenskih dijakov, zato je bila njihova povezanost nujna, predvsem zaradi takrat vse bolj izpostavljenega narodnostnega boja. Kljub razlikam v mišljenju, se je za večino dijakov in tudi ostalih svobodno mislečih ljudi takratnega časa, ves narodnosti boj skrčil na preprosto vprašanje:

Govoriš slovensko ali nemško? Kljub dejstvu, da je v tedanjem Celju bilo bolj malo možnosti dostopa do napredne literature, si je Aškerc priskrbel dostop do vsaj nekaj pomembnejših pisanj tistega časa (Darwin, Haeckel,..). Vendar se je njegova naprednost zreducirala le na vero in nacionalizem. Kot enaindvajsetletnik leta 1877 maturira in se na veliko nagovarjanje domačih, predvsem tete Ajtke, odloči nadaljevati s študijem teologije na semenišču v Mariboru. Odločitev je bila pričakovana, a ne lahka, saj so se njegovi dvomi o veri z leti samo večali. Po drugi strani pa je pravilno predvideval, da bo v semenišču našel svoj mir ter dovolj časa za razmislek o vseh življenjskih dvomih, ki so se mu porajali; obenem bo skušal poiskati pot do samega sebe. Hotel je spoznati življenje z vseh strani, kar je veljalo tudi za študij teologije, saj je rad realistično primerjal krščanstvo z ostalimi verstvi, a je svoje misli in zaključke držal zase. To obštudijsko pridobivanje splošne razgledanosti ga je sililo v nenehno razmišljanje o pravilnosti izbire študija in o tem, kako bi se rešil semenišča in kasnejšega duhovniškega poklica. Vendar se je popolnoma zavedal, da bi s tem prizadel domače, predvsem očeta in teto Ajtko, katere denarna podpora je bila takrat njegov edini finančni vir.

In zanimiva podrobnost iz takratnega obdobja: dodatni zaslužek je Aškercu priskrbel škof Stepišnik, ko se je odzval povabilu grofa Giovannija Zabea[7]; tako v naslednjih dveh letih preživi en mesec na njihovem posestvu kot inštruktor njegovih sinov ter hčere Pije. Vanjo se je Aškerc brezupno zaljubil in tudi dokončno dojel, da se bo moral zaradi svojega poklica odpovedati osebni sreči. Zvedel se je, da bo moral zaradi svojega duhovniškega poklica žrtvovati samega sebe ter se odpovedati svoji osebni sreči v korist drugih. Verjetno je prav ta razdvojenost pripomogla k temu, da je vso to svojo bol prelil v poezijo (Borštnik 1939, 15–21).

2.3 ANTON AŠKERC, TEOLOG

V tretjem letniku študija teologije je bil Anton Aškerc posvečen v duhovnika. Po razpoložljivih podatkih naj bi bil prvi novomašnik v šmarješki fari. Na

[7] Grof Alfons Zabeo se je rodil 1. junija 1864 na Dunaju. Družinske korenine družine Zabeo so segale vse do leta 1600. Alfons Zabeo je bil tretji otrok zapovrstjo v zakonski zvezi grofa Giovannija Prosdocima Zabea in njegove žene Karoline Zabeo, rojene Rädler. Pred njim sta se rodili še dve sestri, Pia leta 1860 in Maria Immaculata leta 1861, ta je leto kasneje umrla. Alfosno je imel še dva brata, Camilla in Giovannija, rojena leta 1865 in 1869. Alfonsov oče Giovanni Zabeo je kupil gospoščino Fala leta 1875. Gospoščina je bila po obsegu v celotni Dravski dolini največja in zaokrožena posest. Skozi zgodovino se je njena velikost le malo spreminjala. Falska gospoščina je bila ves čas svojega obstoja zelo pomembna za razvoj gospodarstva v Dravski dolini, saj je vplivala na razvoj fužinarstva, steklarstva, kovinske in lesnopredelovalne industrije. Grof Giovanni in za njim Alfons sta s svojimi gozdarskimi delavci vodila smotrno gozdno gospodarstvo. Grof Alfonso Zabeo je kot zadnji grof upravljal falsko gospoščino. Več o njegovem življenju izvemo iz njegovih dnevnikov, ki jih je začel pisati leta 1893 in jih hrani PAM (Kerec, Stavbar 2015, 355).

novo mašo so bili povabljeni vsi farani, najprej v cerkev Sv. Marjete in kasneje, po končani novi maši, na slavje pod Slančev kozolec (Sivec 2006, 32). Po vrnitvi v mariborsko bogoslovje se je začel z veliko vnemo pripravljati na svoje duhovno poslanstvo. Takrat je bil mariborsko škofijo vodil škof Jakob Maksimiljan Stepišnik[8], ki si je kljub svojemu nemškemu mišljenju prizadeval za nepristranskost in se ograjeval od narodnostnih bojev. Čeprav je bila škofu Stepišniku znana Aškerčeva ognjevitost, ga je podpiral vse do svoje smrti. Prav tako ni oviral ostalih slovenskih duhovnikov pri njihovem kulturnem in političnem udejstvovanju.[9]

Svojo prvo kaplansko službo je Aškerc slabo leto dni po novi maši nastopil 25. julija 1881 v precej odmaknjeni fari v Podsredi, v katero je sodila tudi podružnica Pečica. Službovanje je sprejel z dvomi in negotovostjo ter s strahom, da ga tam ne čaka nič dobrega. Edino svetlo točko je videl v gradu Podsreda, ki so ga povezovali s pomembnimi zgodovinskimi dogodki, predvsem kmečkimi upori (Sivec 2006, 44). Že sam nastop prve službe je bil povezan s smešnim dogodkom okoli gospodinjskih opravil. Teta Ajtka mu je namreč ponujala njegovo mlado in prikupno sestrično Lojzko, a ji Aškerc v pismu odgovori, da „štumadl“[10] že ima, saj jo je potreboval že prvega dne; in sicer tisto, ki je že skrbela za prejšnjega kaplana. Šteje osemdeset let, stanuje v trgu, po opravilih pa prihaja, ko ga ni doma. Ta prigoda oriše Aškerca kot strogega s samim seboj, neoporečnega, asketskega, skoraj čudaškega mladega kaplana, kar verjetno ni bilo daleč od resnice. Dogodek z Ano Pečovnik, njegovo prvo pesniško muzo, še podkrepi ta razmišljanja.

---

8 Teologijo je študiral v celovškem bogoslovju in v dunajskem Avguštineju. Duhovniško posvečenje je prejel 2. avgusta 1838. Med letoma 1839 in 1840 je bil kaplan v Novi Cerkvi, škofov tajnik v Šentandražu (1840-1847), konzistorialni svetnik in stolni kanonik v Šentandražu in po letu 1859 v Mariboru, profesor zgodovine cerkve in cerkvenega prava (1859-1862) na Visoki bogoslovni šoli v Mariboru. Od leta 1862 je bil stolni dekan v Mariboru. 21. decembra1862 ga je salzburški nadškof Tarnocky imenoval za škofa Lavantinske škofije. V škofijo je poklical šolske sestre, usmiljenke, magdalenke, frančiškane in trapiste ter poskrbel za gradnjo dijaškega semenišča v Mariboru. Sodeloval je na prvem vatikanskem koncilu (1869-1870) in leta 1883 sklical škofijsko sinodo. Do narodnostnega vprašanja je bil nevtralen. Pisal je dela s področju cerkvene zgodovine in apologetike. Umrl je leta 1889 v Mariboru (Wikipedia 2019).

9 Stepinškovo imenovanje za škofa po salzburškem nadškofu J. Tarnoczyju je gotovo izposlovala avstrijska vlada z željo, da bi bil Slomškov naslednik nemškega mišljenja; to je Stepinšek bil, a si prizadeval za nepristranost in ostajal izven narodnostnih bojev, ker je bila večina njegovih vernikov slovenska, duhovščina pa z malo izjemami slovensko usmerjena. Odredil je slovesno proslavo tisočletnice (1863) sv. Cirila in Metoda; poklical v Maribor šolske sestre, ki so tu osnovale prvo slovensko osnovno šolo in žensko učiteljišče; podelil je t. i. slovensko župnijo v Mariboru frančiškanom; pozidal 1877 v Mariboru dijaško semenišče, kjer se je ob zmogljivih stroških šolal na gimnaziji velik del slovenske inteligence; kljub ostremu nasprotovanju mestne oblasti 1878 je dovolil štajerskim narodnjakom postaviti v stolnici Slomškov spomenik s slovenskim napisom (do 1918 poleg Cirilove tiskarne in Tomšičevega nagrobnika skoraj edini slov. javni napis v Mariboru); zagovarjal svoje narodno zavedne duhovnike pri oblasteh (npr. A. Aškerca, ki mu je še kot bogoslovcu preskrbel poletno inštrukcijo pri graščaku grofu Giovanniju Zabeu na Fali) (Richter 2013).

10 …..sobarica, rekli so ji »štumadl«. Glede plače in drugega ni imela nič zgovorjenega, vendar je dobivala nekaj malega v denarju, sicer pa v hrani in stanovanje (Videčnik 1986, 39).

Po drugi strani pa se tudi prvič zave okov svojega poklica in rešitev začne iskati v svojem drugem poslanstvu, poslanstvu pesnika (Borštnik 1939, 24–25). V tem obdobju so gospodarske težave Hrušovarjeve privedle (natančneje 14. in 18. aprila 1883) do dražbe obeh kmetij, tako tiste na Senožetih kot tudi tiste Pri Knezovih. Posesti je na koncu izdražila pesnikova teta Ajtka, kar se je kasneje izkazalo kot prelomni trenutek za nekaj nadaljnjih Aškerčevih rodov na Hrušovarjevem. Tudi medsebojni odnos s teto Ajtko se je, kljub spoštovanju in hvaležnosti, skrhal (Orožen 1957, 38–39). Kmalu nato se je oktobra 1883 preselil na svojo novo, boljše delovno mesto - prvič in zadnjič na njegovi kaplanski karieri.

Od 18. oktobra leta 1883 do 12. avgusta 1889 je Anton Aškerc služboval v prijaznem, narodno naprednem trgu Šmarju pri Jelšah, kjer je pustil globok pečat vse do današnjih dni. Že na začetku je navezal stike s šmarskimi somišljeniki in naprednimi Slovenci tistega časa: veleposestnikom Skazo, njegovim zetom, učiteljem in kasnejšim županom Ferlincem ter nadučiteljem Jurkovičem; družila jih je skupna ideja nacionalnega prepričanja in borbe za slovensko kulturno in politično osvoboditev. Vso šmarsko obdobje je bila to - poleg dušnega pastirstva - nekakšna rdeča nit njegovega udejstvovanja v tem kraju. Iz tistega časa je zanimiva pripoved o njegovem nasprotovanju prošnji za krst v nemškem jeziku, pa čeprav so bili starši, stari starši in botra Nemci. Tega je kasneje opravil kaplan Polc. Posledično se je moral Aškerc prvič zagovarjati pred škofom Stepinškom, ki pa ga zaradi njegove naklonjenosti slovenski duhovščini, ni premestil ali ga kakorkoli kaznoval. Prav ta narodnostna aktivnost ter pesniško udejstvovanje je privedlo do spora s kasnejšim škofom Antonom Mahničem[11], znanem po svojem delovanju v slogu „bolj papeški od papeža“, ki je tudi botroval njegovi premestitvi na novo službovanje k Svetem Lovrencu pri Juršincih blizu Ptuja (Borštnik 1939, 44–46). Ta premestitev naj bi mu bila v velik opomin in opozorilo, da mora prekiniti oziroma omejiti svoje narodnostno in pesniško udejstvovanje.

V Svetem Lovrencu pri Juršincih je služboval od 13. avgusta 1889 do 31. marca 1891. Ta selitev v ta majhen in miren kraj je Aškerca nekako strezni-

[11] Mahnič Anton, pisatelj, katoliški kulturni filozof, škof, rojen 14. julija 1850 v Kobdilju (župnija Štanjel) na goriškem Krasu, umrl 14. dec. 1920 v Zagrebu. Gimnazijo in bogoslovje je dovršil v Gorici (1863–75), ord. 1874. Od oktobra 1875 do septembra 1891 je bil prefekt, potem do 1895 ravnatelj v deškem semenišču v Gorici; 11. maja 1881 na Dunaju promoviran za dr. theologije; 1896 je bil imenovan za škofa na Krku, 27. marca 1897 na Krku vstoličen; 4. aprila 1919 deportiran v Italijo, 10. marca 1920 se vrnil težko bolan na Krk, se šel zdravit na Hrvatsko, kjer je umrl (Ušeničnik 2013).

la, po drugi strani pa je zopet vnela njegovo uporništvo, ki pa ga je usmeril v poezijo. Zaščito je našel pri tamkajšnjem župniku Jakobu Mešku[12], ki je kot duhovnik starega kova znal najti ravnotežje med dogmo in vihravostjo svojega mladega kolega (Borštnik 1939, 80). V tem času tudi izbruhne spor s škofom Mahničem, zato je bila nova premestitev neizbežna. Zavedal se je, da je k temu največ pripomogel sam, kar je najbolj razvidno iz izpovedi kolegu Mežku; prizna, da pri litanijah svetnika Pavla imenuje samo Pavel, pa ga je verjetno zato kaka tercijalka naznanila. Pa ne samo litanije, tudi govorjenje proti čudežem mu verjetno ni šlo v prid. Tako župniku Mešku na malce hudomušen način, prizna: »*Tudi to je res. Zadnjič so prišle k meni ženske iz Juršincev in mi pripovedovale, kako je Marija iz sosednje vasi na nekem kraju ob robu gozda videla Mater božjo. Takoj so začele tja drveti množice vernikov od blizu in daleč. Od takih govoric imajo koristi samo gostilničarji in branjevci. Vernike sem s prižnice opozoril, da je to samo pobožna legenda in da, Marija, Mati božja, pač ni veverica, ki bi skakala z veje na vejo in se prikazovala za vsakim grmom.*« (Sivec 2006, 80). Tako se je ob koncu marca v strupenem mrazu podal na novo službovanje v Vitanje.

Ob slovesu je faranom verjetno daroval najkrajšo mašo v svoji teološki karieri pa tudi nasploh v bogoslužju: »*Danes je mraz, hudo mraz. Ne bi rad videl, da bi zmrznili še vi. Mnogi so že. Zato vas blagoslavljam v imenu Očeta in Sina in Svetega duha.*« Tu je končal in zavil v župnišče. Maša ni bila daljša od dveh minut (Sivec 2006, 81).

1. aprila 1891 je bil premeščen v nemškutarsko okolje Vitanj, pod pohorske hribe, odrezane od kulturnega sveta, z oddaljenimi in razpršenimi podružnicami. To je pomenilo velik šok za tudi telesno šibkega Aškerca. Še bolj se

[12] Meško Jakob, narodni buditelj, rojen 9. julija 1824 v Savcih h. št. 1 pri Sv. Tomažu nad Veliko nedeljo, umrl 13. julija 1900 pri Svetem Lovrencu v Slovenskih goricah. Oče, velikonedeljski graščinski župan (Amtmann), ga je poslal v varaždinsko gimnazijo, modroslovje in bogoslovje je doštudiral v Gradcu, ord. 25. julija 1847. V Gradcu je obiskoval tudi pedagoški tečaj in zavod za vzgojo gluhonemih. Kaplanoval je od 6. septembra 1848 v Arvežu, od 3. aprila 1851 sedem tednov v Wiesu, nato zopet v Arvežu, od 1. sept. 1853 pri Sv. Juriju ob Ščavnici, od 12. aprila 1856 v Središču, od 3. decembra 1856 v Ptuju, kjer je opravljal tudi delo ravnatelja glavne šole in bil med ustanovitelji čitalnice (1861). Od 6. septembra 1864 je bil župnik, dekan in šolski nadzornik v Marenbergu, od 12. aprila 1867 do smrti pa župnik pri Sv. Lovrencu v Slovenskih goricah, leta 1893 je bil imenovan za lavantinskega častnega kanonika. Pri Sv. Lovrencu je dal popraviti in preslikati cerkev, sezidati zakristijo, postaviti novo pripovednico in nove stole. Kot dušni pastir je bil blag in usmiljen; ljudstvo je videlo v njem pravičnega duhovnega očeta. Njegovo zlato mašo 8. avgusta 1897 so praznovali kot narodni tabor, na katerem se je zbralo ljudstvo Slovenskih goric in Ptujskega polja. Meško je bil tudi tri leta Aškerčev župnik in je z zanimanjem sledil pesnikovemu razvoju, kar pričajo Aškerčeva pisma in izvod Balad in romanc, ki mu ga je pesnik poslal v spomin (Slodnjak 2013).

je zaprl vase in vso jezo preusmeril v poezijo. Pa je tudi tu naletel na visoke ovire, ki so ga potisnile v še hujše spore z nadrejenimi. Življenje tam mu postaja čedalje bolj neznosno. Poimenuje se celo Anton „Puščavnik“[13] in ko začne v hudi zimi opravljati bogoslužje tudi po oddaljenih podružnicah, zboli in februarja 1892 zaprosi za bolezenski dopust. Med odobreno odsotnostjo, od 17. marca do 17. maja istega leta, vloži 9. aprila na mariborski knezoškofijski ordinat prošnjo za premestitev; obrazloži, da se je sicer pozdravil, a je službovanje v Vitanju zanj pretežavno. Prošnji je bilo ugodeno, zataknilo pa se je pri iskanju kraja. Sprva naj bi to bila Slovenska Bistrica, po preklicu Zavrč ter končno njegova rojstna fara, Sveta Marjeta pri Rimskih Toplicah (Borštnik 1939, 104–114).

Natanko po letu in mesecu dni, 1. maja 1892 kaplan Aškerc tam nastopil službo provizorija.[14] Stara ljudska modrost pove, da v domačih krajih še Kristus ne more delati čudežev in prav ta rek se je v Aškerčevem primeru potrdil. V začetku je Aškercu kar prijalo, da ga je škof poslal v domače kraje, a kmalu mu je bilo jasno, da bo doma še na hujši preizkušnji. Če človek pride v tuj kraj, je za tamkajšnje ljudi neznanec, če pa se vrne domov, prinese s sabo vso zgodovino - svojo in svoje družine (Nihče ni prerok v svoji hiši in v domačem kraju! Mr 6,4). A takrat je bilo Aškercu že vseeno, kaj govorijo o njem; povlekel se je vase, živel skromno, pri cerkvenih obredih pa vidno popuščal (Sivec 2006, 88). Dolžnosti je izvrševal v naglici in brez vneme, ni več prikrival, da ne verjame več v cerkvene dogme, predvsem v tisto o Marijinem brezmadežnem spočetju, saj je bila proglašena dobro leto pred njegovim rojstvom. Ko so ga prosili, da bi vodil procesijo k podružnici lurškega Matere Božje, je s prižnice zahrumel, da tega pač ni v Svetem pismu in naj se župljani raje okopajo v bistri Savinji, kot pa da pijejo vodo, ki kaplja s skale poleg podružnične cerkve; to je le navadna mlaka, polna žabje zalege. Seveda se

[13] Sveti Anton Puščavnik je oče menihov in puščavnikov. Doma je bil v srednjem Egiptu. Pri dvajsetih letih je bil že sirota. Starši so mu zapustili lepo premoženje in zgled bogoljubnega življenja. Po smrti staršev je začutil v sebi božji klic po evangeljski popolnosti. Brez pridržka je veroval božji besedi. Ko je v cerkvi slišal Kristusove besede iz Matejevega evangelija: »Če hočeš biti popoln, pojdi, prodaj, kar imaš, in daj revežem, pa boš imel zaklad v nebesih«, jih je vzel čisto dobesedno. Zemljišča je prepustil sosedom, drugo imetje je razprodal, veliko vsoto razdelil ubogim, le mlajšo sestro je zavaroval pred pomanjkanjem. Potem se je umaknil v samoto. Najprej blizu domače vasi. Čas je uporabljal za gorečo molitev in obiskovanje pobožnih puščavnikov. Pri vsakem se je naučil kakšne kreposti in se je v njej vadil. Tako se je ne da bi vedel ali hotel pripravljal, da postane vodnik številnih bogoljubnih duš (Ognjišče, Anton Puščavnik 2019).

[14] provizor provízor -ja m (ȋ) 1. rel. *župnijski upravitelj:* postal je provizor v majhni župniji 2. v nekaterih deželah *začasni upravnik lekarne* (SSKJ 2019).

je ta pridiga hitro razširila po Štajerski in prišla na uho tudi škofu Napotniku[15]. Zahteval je, da pride Aškerc k njemu na zagovor, ta pa mu je odgovoril, da pač nima dveh konj in da lažje pride škof k njemu, kot on do njega. To se je nekega dne tudi zgodilo. Po dobrih štirih mesecih in pol je sledila premestitev v Mozirje, ki sicer ni bila videti kot kazenska fara, vendar kljub enajstletnemu službovanju v župnika ni napredoval (Boršnik 1936, 117–118).

Mozirje, starodavni slovenski trg ob Savinji, je bil v tistem času poznan po svojem narodnostnem prebujanju, saj je tamkajšnji župan Janez Lipold[16] na magistratu že leta 1845 uvedel slovenščino kot uradni jezik. Kraj je za nadaljnji dve leti postal Aškerčev dom. Tudi v Mozirju je Aškerc nadaljeval po starem; družil se je z naprednjaki, liberalci in rodoljubi, službo pa vzel kot nujno zlo. V tem obdobju se odpravi tudi na svojo prvo večje popotovanje, v Carigrad. S tem je uresničil že dolgo načrtovano idejo in tako začel niz svojih popotovanj, ki so v veliki meri vplivale na njegovo osebnost. Vendar tudi pri tem popotovanju ni vse potekalo po ustaljenih pravilih in običajih. Namesto da bi Aškerc predstojništvu najavil svoj odhod ter zanj dobil tudi dovoljenje, je najavo poslal isti dan, kot je odpotoval. Seveda je temu sledil telegramski odgovor, v katerem je bilo zapisano, da pač ne sme na pot, dokler ne dobi dovoljenja. A bilo je prepozno in njegov predstojnik je bil prisiljen brzojavno odgovoriti: »*Aškerc odšel!*« (Boršnik 1936, 121). To svojo pot kasneje tudi opiše v potopisu Izlet v Carigrad. V mozirsko obdobje lahko

[15] Napotnik Mihael, lavantinski škof, govornik in pisatelj, rojen 20. septembra 1850 v Tepanju pri Konjicah iz ugledne in samozavestne kmetske rodbine Lipakov, umrl 28. marca 1922 v Mariboru, kjer je pokopan v frančiškanski cerkvi. Iz 3. razreda konjiške šole je šel 1862 v 4. razred v Celje, 1863 prestopil na gimnazijo, ki jo je 1871 dovršil z odličnim uspehom. Jeseni je nastopil 3-letno vojaško službo, ki se mu je v februarju 1872 spremenila v službo enoletnega prostovoljca. Nato je jeseni vstopil v mariborsko bogoslovje, bil 1875 ord., šel 1. avgusta 1876 za kaplana v Vojnik, po 2 mesecih pa v Avguštinej na Dunaj. Sredi julija 1878 je študije prekinil in kot vojaški kurat spremljal okupacijske čete v Bosno; po vrnitvi je študije nadaljeval in bil 19. nov. 1880 na Dunaju promoviran za doktorja theologije. Od 27. novembra 1880 do 31. januarja 1881 je bil kaplan v Sevnici, nato korni vikar in katehet v Mariboru; 1. oktobra 1881 je postal profesor cerkvene zgodovine in cerkvenega prava na bogoslovnem učilišču; od jeseni 1883 je predaval tudi po 2 uri na teden tomistično filozofijo, za kar je imel hrano pri škofu do imenovanja za podvodjo duhovniškega semenišča 10. jan. 1885. Od 1882 je vodil tudi katoliško društvo rokodelskih pomočnikov. Od 16. aprila 1885 do 8. novembra 1889 je bil dvorni kaplan in študentski ravnatelj v Avguštineju na Dunaju, obenem knjižničar in ekonom. Dne 27. septembra 1889 ga je solnograški nadškof Eder imenoval za lavantinskega škofa, ga 26. oktobra v Solnogradu potrdil in 27. oktobra posvetil; 17. novembra 1889 se je izvršilo ustoličenje v Mariboru. Leta 1892 so vplivne osebnosti pri zasedbi zagrebške nadškofije mislile na Napotnika, toda on je odklonil. Umrl je po dolgem trpljenju za črevesnim rakom (Lukman 2013).

[16] Lipold Janez, politik, v Mozirju rojen 29. novembra 1811, umrl 18. aprila 1878. Bil je nečak pesnika Jožefa in brat geologa Marka Lipolda, v domačem kraju nad 20 let župan, v vsej Savinjski dolini znan in vpliven narodnjak. 21. januarja 1867 je bil izvoljen v štajerski deželni zbor, ki ga je (proti volji slovenske manjšine, katera je kandidirala Hermana in dr. Razlaga) skupno z Alojzijem Lenčkom poslal tudi v državni zbor na Dunaju. Po nasvetu in pod vplivom Luke Svetca se je zasedanj državnega zbora udeležil, radi česar je izzval nezadovoljstvo SGp-ja. V deželnem zboru se je 1868 na njegov predlog sklenilo, da mora osebje mariborske vinarske šole znati slovenski. 26. oktobra 1869 je skupno z drugimi slovenskimi poslanci izstopil iz deželnega zbora v Gradcu, 31. marca 1870 tudi iz državnega zbora na Dunaju. Pri poznejših volitvah ni več kandidiral (Glaser 2013).

uvrstimo za Aškerčevo arhivarsko kariero še pomembnejši dogodek; spomladi leta 1893 ga namreč obišče kasnejši ljubljanski župan Ivan Hribar[17]; ta je zagotovo pripomogel k Aškerčevi zadnji poklicni postaji (Boršnik 1936, 119). Aškerčevo politično izpostavljanje ter nestrinjanje z cerkvenimi dogmami, ki ju je strnil v podlistku Spominska knjiga v Solčavi, objavljenem 25. avgusta 1894 v Slovenskem narodu ter podpisanem, z lahko razberljivim psevdonimom Hribolazec, privedeta do ponovne kazenske premestitve v Škale pri Velenju. Za slovo so mu Mozirjani priredili veličastno proslavo, na kateri so se ga spomnili kot rodoljuba in narodnega mučenika, ki je bil zaradi svoje svobodomiselnosti ves čas preganjan (Boršnik 1936, 132).

Tistih Škal pri Velenju in pa cerkve, župnišča, šole, gostilne, trgovine, … kjer je na svoji zadnji bogoslužni postaji služboval Aškerc, ni več. Sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja se je ta vas v Šaleški dolini zaradi posledic intenzivnega rudarjenja začela pogrezati, sredi sedemdesetih pa jo je zalila voda tako, da so se danes takratni Aškerčevi kraji znašli na dnu Velenjskega jezera (Bandur 2012). Službovanje v Škalah je Aškerc nastopil 11. oktobra 1894. Skoraj vzporedno sta zabeležena tudi dva pomembna dogodka, katerih posledice bodo močno vplivale tudi na Aškerca, predvsem v povezavi z njegovim zadnjim poklicem, poklicem arhivarja. Prvi je bil shod naprednjakov, ki postavijo program za svojo stranko

[17] Rodil se je v Trzinu, v družini s šestimi otroki. Oče Hribar je bil prekupčevalec s posestvi, zato se je morala družina večkrat seliti. V otroštvu je bil Ivan bolehen otrok, oboleval je za padavico. Njegova mati je bila zelo verna žena, zato je z otrokom romala k Svetemu Valentinu po pomoč in to naj bi naredilo konec njegovi božjasti. V šoli se je hitro učil in napredoval. Pri vpisu v nižjo gimnazijo je lahko preskočil prvi razred nižje gimnazije v Ljubljani. Med študijem se je težko prebijal, zato je inštruiral druge študente in prevajal razne tekste, tako si je zaslužil nekaj dodatnih goldinarjev. Poklicno je Ivan Hribar deloval kot zastopnik pomembne češke banke Slavija v Ljubljani (1876-1919). Skupaj s političnim sopotnikom Ivanom Tavčarjem pa je bil pred prvo svetovno vojno ena vodilnih osebnosti kranjske slovenske liberalne Narodne napredne stranke. Od leta 1882 je bil član ljubljanskega mestnega sveta, med drugim je vodil izgradnjo vodovoda, bil med letoma 1896 in 1910 ljubljanski župan in je zaslužen za popotresno obnovo Ljubljane. Njegove zadnje izvolitve cesar Franc Jožef I. ni potrdil, ker je bil Hribar v nemilosti zaradi delovanja v času protinemških demonstracij leta 1908 (septembrski dogodki, 1908). V letih 1889-1908 je bil kranjski deželni poslanec, v letih 1907-1911 pa tudi poslanec avstrijskega državnega zbora. Pred prvo svetovno vojno je bil med vodilnimi predstavniki neoslavizma. V Jugoslaviji je bil najprej 1919-1921 veleposlanik v Pragi, nato 1921-1923 pokrajinski namestnik za Slovenijo in nazadnje 1932-1938 jugoslovanski senator. Znan je bil kot velik domoljub in marljiv, strasten politični delavec. Po napadu na Jugoslavijo leta 1941 je Ivan Hribar storil samomor v znak protesta proti italijanski okupaciji. Devetdesetletni Hribar se je vračal s sestanka z italijansko upravo, ki mu je ravno ponudila županski položaj Ljubljane in ga vabila v konsulto. Hribar tega ni hotel sprejeti, ker bi s tem dal delno legitimacijo italijanski okupaciji, in je raje izbral smrt. Zavit v jugoslovansko zastavo je skočil v Ljubljanico oz. Grubarjev kanal na Kodeljevem. Zapustil je poslovilno pismo z verzi iz Krsta pri Savici pesnika Franceta Prešerna: »*Manj strašna noč je v črne zemlje krili, kot so pod svetlim soncem sužni dnovi*«. Hribar ima v Ljubljani velik spomenik na Bregu, ki so ga postavili 30. avgusta 2010, in več manjših spomenikov. Pred Univerzo stoji njegovo poprsje, portretni glavi pa sta v Narodni galeriji in v veži Magistrata. Spominsko zbirko so uredili v njegovem stanovanju v Cerkljah na Gorenjskem. Eno od nabrežij Ljubljanice je Hribarjevo nabrežje (Sloveniana 2019).

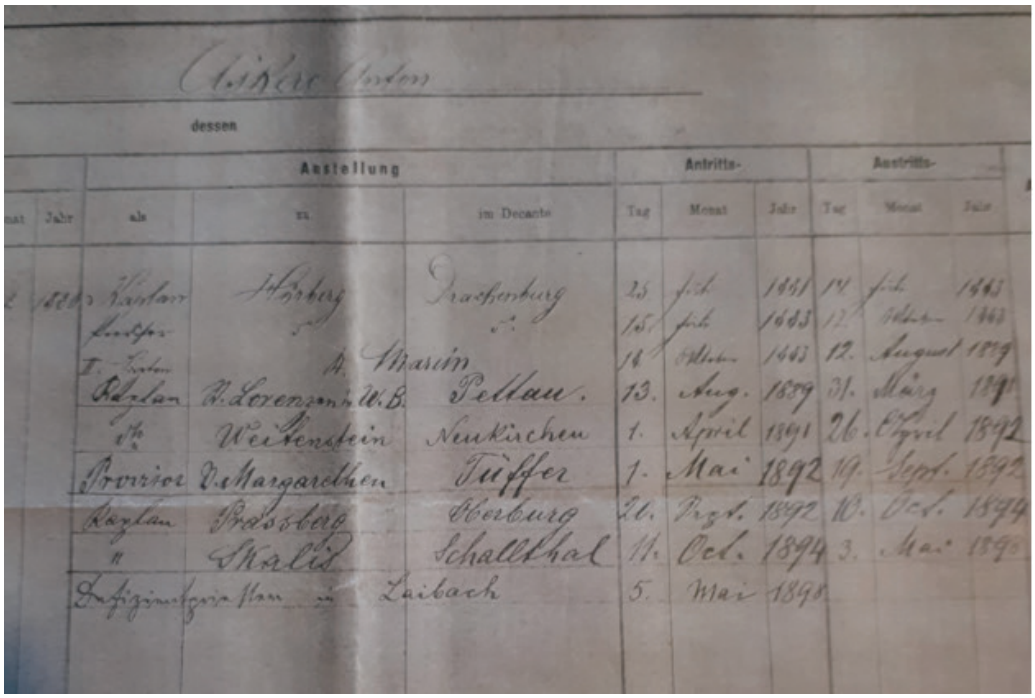
in drugi - odstop urednika Ljubljanskega zvona Antona Funtka[18] (Boršnik 1936, 132). Prihod kaplana Aškerca v Škale sega v čas, ko je bil pri vseh faranih še živ spomin na dve hudi rudarski nesreči v Lappovem[19] rudniku dobro leto prej in v kateri je umrlo več kot trideset rudarjev. Zaradi te nesreče so uvedli prižiganja eksploziva z vžigalno vrvico (Ficko 1971, 166). Če je Aškerc doslej služboval med kmečkim prebivalstvom, se je tokrat prvič znašel med delavstvom; med delavci pa je tlelo nezadovoljstvo zaradi vseh krivic in socialnih razlik. Rudarji sicer niso bili pravi proletariat, ampak bivši kmetje, ki so se po sili razmer podali v ta poklic. Da bi se še zbližal z realnostjo, si je na lastne oči ogledal rudarske rove in trpljenje rudarjev prenesel v poezijo. Upor proti družbi, boj za osebno svobodo in svobodo umetnosti, nenehni spori s predstojniki in nadrejenimi ga pripeljejo do točke, ko se zave, da je edina rešitev prelom z duhovniškim poklicem. Škale so mu izčrpale še tiste zadnje moči in tako začne iskati rešitve v vseh smereh. Pripravljen bi bil sprejeti še tako skromno službo, samo da bi se rešil spon bogoslužja. Poleg tega mu je tudi predstojništvo namignilo, naj po vseh opominih in posredovanjih zaprosi za upokojitev. S tem predlogom se strinja, sprejme namig ter napiše prošnjo. Uvidel je, da je zanj edina rešitev opustitev duhovniškega poklica in da se posveti čemurkoli, da se le reši iz razmer. Aprila 1898 Aškerc prejme vest, da bo s 5. majem 1898 upokojen; pred tem še vloži na Ljubljanski magistrat prošnjo za mesto mestnega arhivarja, za kar pri ljubljanskem županu Hribarju

[18] Anton Funtek se je rodil 30. oktobra 1862 v Ljubljani. Po končanih petih razredih realke (1877) in učiteljišču (1881) je kot učitelj nekaj časa služboval v Litiji, nato v Šentvidu pri Stični. Po študiju na dunajskem Tehnološkem muzeju za obrtno šolstvo in izpitu za meščanske šole (1888) je postal strokovni učitelj na obrtni šoli v Ljubljani (1889-1894), nato pa je bil do upokojitve leta 1925, profesor na ljubljanskem državnem moškem učiteljišču. Funtek je umrl 21. oktobra 1932 v Ljubljani. Bil je urednik *Ljubljanskega zvona* (1891-1894), potem *Laibacher Zeitung* (1895-1918) in po letu 1918 *Uradnega lista Narodne in Deželne vlade SHS v Ljubljani*. S pesmimi, prozo, razpravami in gledališkimi ocenami je sodeloval v raznih časopisih *(Kres, Ljubljanski zvon, Slovan)* (Wikipedia 2019).

[19] Daniel Lapp, ki se je rodil 11. maja 1836 v nemškem mestecu Ixheimu ob francoski meji, je bil eden od devetih otrok v delavski družini Lappov. Po končanem osnovnem šolanju je najprej želel postati kipar, okrog leta 1860 pa se je začel zanimati za gradbeništvo in še posebej za gradnjo železniških prog, ki so jih v tem času povsod pospešeno gradili. Skupaj z bratoma Jakobom in Louisom se je povsem posvetil tej dejavnosti, še posebne uspehe pa so imeli pri gradnji predorov. V 15 letih dela si je pridobil že precejšnje premoženje in leta 1875 je v bližini Gradca kupil grad Hornegg, v mestu pa ustanovil tovarno ključavničarskih izdelkov. Leto 1880 je bilo za Daniela prelomno, ko so bratom Lapp zaupali gradnjo zahodne polovice dolgega predora na pomembni arlberški progi. Kljub velikim težavam s katerimi so se srečevali pri gradnji predora so dela končali leto dni pred rokom, za kar jih je cesar Franc Jožef odlikoval in bogato finančno nagradil ter ob tem Daniela Lappa povzdignil med dedno plemstvo. Na Spodnjem Štajerskem je odkupil več manjših premogovnikov in aprila 1885. leta tudi premogovno posest v Šaleški dolini, ki jo je kupil od Franca Magesa, najditelja glavnega šaleškega lignitnega sloja. Od slednje si je Lapp tudi največ obetal. Še istega leta je obnovil raziskovalno vrtanje, ki ga je Mages prekinil zaradi pomanjkanja finančnih sredstev in slabega zdravja, le dve leti kasneje pa je velenjski premogovnik že začel z redno proizvodnjo. Velike težave s katerimi se je soočal premogovnik v prvih letih delovanja so Lappa prisilile, da se je leta 1894 priselil v Šaleško dolino, kjer se je nato v celoti posvetil vodenju premogovnika (Muzej premogovništva Slovenije 2019).

posreduje tudi graški univerzitetni profesor dr. Krek.[20] Vsa mesta službovanja so razvidna iz izpiska v cerkveni knjigi službovanj (slika 6). Po začasni selitvi v Celje prejme obvestilo, da je bil na tajni seji občinskega sveta imenovan za začasnega mestnega arhivarja (Boršnik 1936, 151–182).

Slika 7: Izpisek službovanj iz Aškerčeve osebne mape

Vir: Nadškofijski arhiv v Mariboru.

2.4 ANTON AŠKERC, PESNIK IN LITERAT

Kot smo že uvodoma zapisali, je naš namen predstaviti Antona Aškerca kot arhivista, vendar mimo njegovega prispevka k slovenski poeziji in literaturi nasploh, ne moremo. S pesništvom se je začel spogledovati proti koncu gimnazijskega

[20] Dr. Gregor (Gojmir) Krek, profesor rimskega in civilnega prava, pravni praktik in ugledni glasbenik se je rodil 27. junija 1875 v Gradcu, umrl pa 1. septembra 1942 v Ljubljani. Šolal se je v Gradcu, kjer je bil 1898 promoviran za doktorja prava. Sodno prakso je opravil pri deželnem sodišču v Gradcu. Po odlično opravljenem sodniškem izpitu 1900 je bil imenovan za sodnika v Ljubljani. V študijskem letu 1902/03 se je izpopolnjeval na Univerzi v Leipzigu. Decembra 1904 je bil dodeljen tajništvu Vrhovnega sodišča na Dunaju, 1907 je postal svetniški, 1911 pa dvorni tajnik. Po vrnitvi v Ljubljano je bil v novembru 1918 dodeljen Višjemu deželnemu sodišču. Tu je postavil na noge pravosodno knjižnico. Januarja 1920 je bil imenovan za rednega profesorja rimskega in civilnega prava na Pravni fakulteti v Ljubljani. V študijskih letih 1920/21, 1926/27 in 1934/35 je bil dekan, v študijskem letu 1921/22 pa rektor. Tudi na Pravni fakulteti je iz nič vzpostavil odlično knjižnico, ki jo je vodil vse do smrti. Leta 1929 je bi izbran za člana Slovanskega instituta v Pragi. Leta 1938 je bil med prvimi člani pravnega razreda novoustanovljene Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, 1939 pa je bil izvoljen za njenega generalnega tajnika. Poskrbel je za pravne podlage in prostore Akademije, uredil njeno poslovanje in brez sleherne pomoči do svoje smrti vodil delo Akademije. Leta 1940 je postal dopisni član modroslovno-pravnega razreda JAZU (Kranjc 2019).

šolanja. Njegova prva objavljena pesem v Zgodnji Danici[21] leta 1877 z naslovom Sv. Ciril in Metod je bila še bolj nezrel poizkus; tako jo je v svojih avtobiografskih zapisih vedno zamolčal, kot tudi naslednje tri, objavljene v istem časopisu. Za svojo prvo pesem je sam vedno navajal leto 1880, ko je v Stritarjevem dunajskem Zvonu[22] objavil pesem Trije popotniki, ki jo je podpisal z enim izmed svojih psevdonimom - Gorazd. Kasneje je uporabljal še psevdonime Nenad, N.C., nc, Duhovnik. Nastop službe v Podsredi je pomenilo prelomnico v Aškerčevem pesniškem udejstvovanju. Začel se je resneje spogledovati s poezijo in spodbujen s platonsko ljubezensko izkušnjo z Ano Pečovnik, spisal uspešno socialno pesem Anka, kasneje še Javor in lipa ter Oblak. Vse so bile objavljene v Ljubljanskemu zvonu[23]; urednik Fran Levec[24] je postal tudi njegov mentor in mu pomagal pri pripravljanju njegove prve zbirke. Svobodoljubje, ki ga je izražal v svojih pesmih, je pripeljalo do spora s škofom Mahničem; ta ga je opozoril, da naj si ne drzne zbrati v Zvonu objavljenih pesmi in jih izdati v obliki zbirke. Prav Mahničevo pisanje je Aškerca spodbudilo, da je leta 1890 naredil prav to - samostojno je objavil svojo prvo zbirko Balade in romance in se podpisal s svojim pravim imenom in priimkom. Motive za pesmi v zbirki je našel v zgodovini domačih krajev (Atila in slovenska kraljica, Ilirska tragedija, Stara pravda), v slovanski zgodovini (Svetopolkova oporoka), v svetopisemskih zgodbah (Judit), v bogatem narodnem izročilu (Botra), v takratnem sodobnem življenju (Boj pri Pirotu), itd. Med pomembnejše pesnitve v zbirki še štejemo: Čašo nesmrtnosti, Dvorski norec ter balade: Mejnik, Brodnik, Godčeva balada, Svatba v logeh in druge. Z objavljeno zbirko je Aškerc dokazal, da se je razvil v vodilnega pripovednega pesnika takratnega časa, kar so mu priznali vsi kritiki, razen verskih gorečnežev Mahničevega

[21] Zgodnja Danica je bil katoliški cerkveni časopis, ki je med leti 1848 oziroma 1849 in 1902 izhajal v Ljubljani. Časopis je začel izhajati že leta 1848, a se je sprva imenoval Slovenski cerkveni časopis. Z letom 1849 dobi ime Zgodnja Danica. Kasneje je nosil tudi ime Danica (Wikipedia 2019).

[22] Revijo Zvon je leta 1870 na Dunaju začel izdajati Josip Stritar kot prvo slovensko literarno revijo. Z njo je ustvaril prvo napredno svobodomiselno glasilo, ki je smiselno odgovorilo na takratne kulturne potrebe Slovencev. Leta 1881 so tradicijo Zvona nadaljevali Jurčič, Kersnik, Levec in Tavčar v Ljubljanskem zvonu, ki je vse do začetka druge svetovne vojne ostal osrednji slovenski literarni mesečnik. Njegovo tradicijo so leta 1983 obudili v Celovcu, kjer je do 1998 izhajal kot Celovški zvon, vse do danes pa spet kot Zvon, sedaj v založništvu Celjske Mohorjeve družbe (Celjska Mohorjeva družba 2019).

[23] Ljubljanski zvon je bil od 1881 do 1941 osrednji slovenski literarni mesečnik. Ustanovili so ga Josip Jurčič, Janko Kersnik, Fran Levec in Ivan Tavčar, kot nadaljevanje Stritarjevega dunajskega Zvona (Wikipedia 2019).

[24] Pisatelj, pesnik in kritik Fran Levstik se je rodil v Spodnjih Retjah pri Velikih Laščah 28. 9. 1831 in umrl 16. 11. 1887 v Ljubljani. Gimnazijo je končal v Ljubljani, študiral bogoslovje v Olomoucu (1854/55), na Dunaju je hotel študirati tehniko, a se je kmalu vrnil domov, kjer je bil domači učitelj, nato tajnik tržaške Slavjanske čitalnice, urednik lista Naprej, 1864/65 je bil prvi tajnik Slovenske matice, dve leti je delal pri Wolfovem slovarju, 1870 na Dunaju izdajal list Pavliha, nazadnje delal pri prevodu državnega zakonika (1871/72) in kot skriptor v licejski knjižnici (Sanje 2019).

kova. Po izidu zbirke mu je podporo izkazal tudi publicist, mecen in pedagog Pavel Turner[25], ki je kasneje postal njegov prijatelj in literarni mentor. Druga zbirka pesmi so bile leta 1896 izdane Lirske in epske poezije. Razdeljene so na Liriko - ta ima tri cikle (Razni motivi, Iz popotnega dnevnika, Iz pesmarice neznanega siromaka) – in na Balade, legende in romance. V zbirki je najbolj izpostavil tiste pesmi, ki so bile objavljene že v Ljubljanskem zvonu in bile že deležne Mahničevih napadov. Tako v prvem ciklu Lirike izstopa Moja muza, v drugem pa narodno borbena Mi vstajamo. Iz te je razvidna Aškerčeva preobrazba iz katoliškega liberalca v narodnega naprednjaka. V udarnem verzu na koncu pesmi kot liberalec leta 1885 zapiše: »*Osveta naj slovanska, ljubezen bo krščanska!*«. Po vseh slabih izkušnjah v njegovem boju zoper Cerkvene dogme in v spoznanju, da s ponižnostjo in pohlevnostjo slovenski narod ne bo dosegel želenega, prej citirani verz predrugači v: »Napredek in prosveta, to naša bo osveta!« (Boršnik 1939, 52). Opisano nazorno govori o dejstvu, kako je poezija Aškercu pomagala, da je v njej izrazil svoj jaz in se z njeno pomočjo poskušal rešiti vseh okov, v katere ga je vezal njegov poklic. Pri tej zbirki so pomembne tudi pesmi z motivi o socialnih krivicah, ki so nastale na njegovi zadnji dušnopastirski postaji v rudarskih Škalah. Spoznanja o socialnem zatiranju ter spremljanje takratnih sodobnih družbenih gibanj, je verjetno odločilno pripomoglo pri njegovi ločitvi od duhovnega poklica. V Baladah, romancah in legendah je zbrano veliko število pripovednih pesmi, med katerimi izstopajo: Mutec Osojski, Grešnik in tiste, ki neposredno napadajo nasprotnike (Pegaz in osel, Firduzi in derviš). Tretjo zbirko, izdano 1900, je poimenoval Nove poezije ter jo razdelil na dva dela, vsebujejo pa že objavljene pesmi. V prvem delu je zbrana lirična, v drugem pripovedna in socialna poezija, ki jo predstavlja predvsem Delavčeva pesem o premogu ter cikel Pavliha na Jutrovem. Leta 1904 je sledil četrti zbornik poezij, ki pa ni naletel na veliko navdušenje, čeprav je bilo v njem ponatisnjeno kar nekaj lirskih pesmi, ki so bile med občinstvom že poznane in pohvaljene. Istega leta je izdal pesnitev Zlatorog: narodna pravljica izpod Triglava, ki temelji na boju za pravice Slovencev v nem-

[25] Humanist dr. Pavel Turner se je rodil 21. januarja 1842. Kot gimnazijec je pripadal aktivnemu krogu Slovanske čitalnice, prvega slovenskega narodnostnega društva v Mariboru. Po promociji doktorata v Strasbourgu leta 1873 je služboval kot domači učitelj v Budimpešti, na Dunaju in v Angliji, kjer se je seznanil z mnogimi pisatelji in državniki. Veljal je za enega najbolj izobraženih Slovencev tistega časa. Leta 1903 se je vrnil v Maribor, kjer so se na njegovem posestvu pod Kalvarijo zbirali intelektualci. Bil je mecen številnim slovenskim dijakom, študentom in umetnikom. Leta 1924 je svoje premoženje zapustil za štipendije tedaj ustanovljeni ljubljanski univerzi (Turnerjeva štipendija), bogato knjižnico pa Zgodovinskemu društvu Maribor (ARTOUR 2019).

ško-avstrijski hegemoniji. Verjetno jo je napisal z namenom, da dokaže svojo veljavo, ki mu je mladi pesniki, na čelu z Ivanom Cankarjem, niso priznali. Ob 400. letnici rojstva Primoža Trubarja izide zbirka, posvečena obdobju reformacije in s tem začetku slovenske književnosti. Leta 1906 sledi zbirka Mučeniki, v kateri simpatizira z reformacijskimi uporniki ter še leto kasneje zbirka Junaki, v kateri opisuje slovanske junake, med njimi tudi kralja Matjaža. Z zbirko Jadranski biseri si je med kritiki ponovno pridobil simpatije; nekateri so celo menili, da se mu vrača nekdanja pesniška moč in rutina iz časa njegovih prvih zbirk. Zbirka je vsebovala 54 še neobjavljenih balad in romanc; vsebino je črpal iz bajk, pripovedk in zgodb, ki jih je slišal v letih, preživetih med slovenskimi ribiči med Barkovljami in Devinom. Naslednja zbirka Akropolis in piramide ni bila sprejeta z velikim navdušenjem, a tudi ne hudo odklonilno, kot njegova naslednja z naslovom Pesnitve: peti zbornik. Zbirka je bila sestavljena iz pesmi, ki še niso bile uvrščene ali objavljene v njegovih prejšnjih izdajah. Najostrejšo kritiko so mu v listih liberalnega tabora namenili prav mlajši kritiki, kar je Aškerca hudo prizadelo. Zlasti sodba Ivana Cankarja, ki jo je na spominski prireditvi tržaških socialdemokratov ponovil še po Aškerčevi smrti v predavanju Anton Aškerc in njegova doba. Zadnja knjiga, ki je bila izdana še za časa pesnikovega življenja, je bila pesnitev Poslednji Celjan. V tej je Aškerc opisal življenje in tragično smrt zadnjega celjskega grofa Ulrika II. Naslednja epska pesnitev romanca Atila v Emoni je v letu njegove smrti izšla posthumno. Aškerc se je po selitvi v Ljubljano na nagovarjanje Frana Govekarja[26] poizkušal uveljaviti tudi kot dramatik. Včlanil se je v Dramatično društvo, kjer je bil kratek čas tudi tajnik. Leta 1900, natančneje 19. januarja, je drama v štirih dejanjih Izmajlov doživela premiero v Deželnem gledališču v Ljubljani. Po končani uprizoritvi je Aškerc v Narodnem domu priredil banket, na katerem so mu slovenski literati peli hvalnice in ga povzdigovali v nebo. A že naslednjega dne so v Slovencu izšle porazne kritike, ki so se nadaljevale v prihodnje tedne in pripomogle k temu, da je Aškerc prepovedal nadaljnje uprizoritve, kar je veljalo tudi za enodejanki Red Svetega Jurija in Tujka. V ljubljanskem obdobju je pisal tudi literarne eseje in kriti-

[26] Rodil se je 9. decembra 1871 v učiteljski družini. Na Dunaju je s pomočjo Knafljeve štipendije študiral medicino, vendar je študij po osmih semestrih opustil. Leta 1897 se je vrnil v Ljubljano. Sledila je poroka z učiteljico Minko Vasič, Fran je postal tudi eden glavnih urednikov Slovenskega naroda. K sodelovanju je vabil tudi mlajše pisatelje, med njimi Ivana Cankarja. Leta 1901 se je zaposlil kot magistratni uradnik, kar je ostal do 1931. Medtem je urejal tudi revijo Slovan in bil gledališki intendant s podporo tedanjega ljubljanskega župana Ivana Hribarja. Javnemu mnenju navkljub je namesto Cankarjevih dram uprizarjal svoje, zato je moral 1906 zaradi nepriljubljenosti odstopiti. Umrl je 31. marca v Ljubljani 1949. (Wikipedia 2019).

ke, veljal je za večinoma umirjenega in objektivnega, a ga je včasih njegova naklonjenost k realizmu zanesla v preveč subjektivno presojo. V svojih esejih, ki jih je objavljal v Ljubljanskem zvonu, je poročal o novih literarnih smereh in pojavih, opozarjal na nova slovenska likovna dela, objavljal razmišljanja o boju za svobodo mišljenja in socialnih problemih. Njegovi nacionalno angažirani spisi so obravnavali boj za uveljavitev slovenskega jezika v javnih uradih, osnovnih šolah, gimnazijah, učiteljiščih ter prizadevanja za ustanavljanje slovenskih ljudskih knjižnic in ljudskih univerz. Čeprav so mu naprednjaki že leta 1891 ponujali mesto glavnega urednika Slovenskega naroda, se je šele leta 1900 podal v uredniške vode. Leto prej je postal urednik leposlovnega dela Ljubljanskega zvona, nato pa do leta 1902 njegov glavni urednik. V letu 1901 mu je dodal podnaslov »Mesečnik za književnost in prosveto«. Poskušal je slediti vsebinam podobnih sodobnih tujih revij, se po njih tudi zgledoval in iz njih povzemal aktualne informacije, kar pa ni ugajalo upravnemu odboru. Očitali so mu, da je pod njegovim urednikovanjem v reviji prevladal publicistični del na škodo leposlovnega. Prav tako jim ni bilo po godu njegovo nenehno opozarjanje na socialne probleme. Povod za prenehanje njegovega urednikovanja je bil njegov članek ob vprašanju celjske utrakvistične[27] gimnazije, v katerem je kritiziral oportunistično kompromisarstvo liberalcev. Dr. Ivan Tavčar,[28] predsednik nadzornega odbora Narodne tiskarne izdajateljice Ljubljanskega zvona je v pismu Aškercu zapisal, naj se drži sklepov upravnega odbora, v nasprotnem primeru naj stori: »*kar je pri tacih prilikah običajna navada, ako kdo s svojo voljo prodreti ne more*.« (Boršnik 317). Razočaran nad Tavčarjevim odzivom in vsem doživetim, se je konec leta 1902 odrekel uredništvu Zvona. Na koncu moramo poleg njegovega prispevka k slovenski poeziji oziroma literaturi nasploh, omeniti še njegovo prevajalno delo v ruski, srbski in hrvaški jezik. Njegovi prevodi iz ruske poezije še dandanes veljajo za boljše (Novak 2013).

---

27 utrakvízem -zma m (î) 1. *zmerna smer husitstva, katere pripadniki zahtevajo obhajilo pod obema podobama:* pripadnik utrakvizma 2. v stari Avstriji *smer, ki zagovarja raznarodovalno dvojezičnost, zlasti v šolstvu:* utrakvizem na Koroškem; zagovorniki in nasprotniki utrakvizma / utrakvizem v šolstvu (SSKJ 2019).

28 Ivan Tavčar se je rodil 28. 8. 1851 pri Kosmu (revnemu bajtarju) v Poljanah v Poljanski dolini na Gorenjskem. Osnovno šolo je obiskoval v Poljanah in v Ljubljani, gimnazijo v Ljubljani in Novem mestu, nato pa odšel študirat pravo na Dunaj. Študij je uspešno dokončal in postal doktor prava. Kot odvetniški pripravnik je služboval v Ljubljani in v Kranju, kasneje pa je postal samostojen in uspešen pravnik v Ljubljani. Kot eden izmed vodilnih politikov liberalne stranke, deželni in državni poslanec ter ljubljanski župan se je povzpel v vrh takratnega javnega življenja. Kasneje je kupil tudi dvorec Visoko, kjer je leta 1897 zgradil prvo teniško igrišče v Sloveniji. Umrl je v Ljubljani 19. februarja 1923, pokopan pa je na Visokem blizu Poljan. Pisal je črtice, novele, povesti in romane, v katerih je prikazoval predvsem življenje v Poljanski dolini, na katero je ostal navezan vse svoje življenje, močno pa ga je pritegovala tudi zgodovinska snov. Njegovo književno delo obsega štiri romane in okoli 40 drugih pripovednih del (OŠ Ivana Tavčarja 2019).

2.5 ANTON AŠKERC, ARHIVIST IN BIBLIOTEKAR

Začetek Aškerčeve arhivistične poti lahko umestimo že v leto 1897, ko je bila 10. junija na Ljubljanskem magistratu razpisana objava za zasedbo službe koncipista[29], na katero pa ni prispela nobena prošnja, ki bi zadostila zahtevam razpisa. Takrat še ni bilo razvidno, da je to le začetek formalnega vstopa Aškerca med magistratne uradnike. V decembru istega leta je namreč ljubljanski magistrat ponovno objavili razpis za delovno mesto koncipista, z nekoliko milejšimi pogoji, na katerega se je prijavil tudi Aškerc. V svojem poročilu kadrovskem oddelku je župan Hribar izpostavil tri kandidate, na prvem mestu med temi Aškerca. Kasneje je na seji občinskega sveta poročevalec predstavil potek razpisa s pripisanim mnenjem, da nobena prijava ne ustreza pogojem in naj se do nadaljnjega služba ne razpisuje. Prav tako je bilo ugotovljeno, da magistrat potrebuje uradnika, ki bi prevzel poslovanje mestnega arhiva. Podan je bil predlog, da se delovno mesto koncipista ne zasede, namesto tega pa se začasno odpre delovno mesto mestnega arhivarja. Na tajni seji je bil po burni razpravi sprejet predlog o ustanovitvi in razpisu začasnega delovnega mesta arhivarja. Razpisu, ki je bil objavljen 7. marca 1898, je sledila Aškerčeva prošnja za objavljeno prosto mesto. Med tremi prispelimi prijavami je bilo na Hribarjev predlog odločeno, da se občinskemu svetu predloži predlog in se za razpisano delovno mesto izbere Aškerc, kar se je na seji 7. junija 1898 tudi zgodilo. V svojem odgovoru na pozitivno rešeno prošnjo za delovno mesto je Aškerc navedel, da lahko nastopi službo s 30. junijem, ob tem je še zaprosil za lastno delovno sobo. 1. julija je bil zaprisežen, s 15. pa naj bi dejansko začel opravljati svoje arhivarsko delo. A ker je bil 15. julij 1898 petek, je svoj prvi delovni dan, pa še soboto in nedeljo namenil poti v Zagreb, kjer si je ogledal Zemaljski arhiv, predhodnik današnjega Hrvaškega državnega arhiva. Tako za Aškerčev prvi pravi arhivarski delovni dan lahko štejemo ponedeljek 18. julija 1898, ko zasede temačno sobo v drugem nadstropju magistrata s pogledom na hrib pod ljubljanskim gradom, kjer se je poleg starega papirja valjala še najrazličnejša trohnela ropotija, na kateri se je nabiral prah in kužne klice (Vilfan 1956, 99–101). Govekar je kot magistratni uradnik prostore podrobno poznal in jih opisal takole*: »Ves mestni arhiv leži v srednjem, najstarejšem magistratnem poslopju v drugem nadstropju, torej pod streho, ter deloma nad moškimi magi-*

[29] koncipist koncipíst -a m (ȋ) jur., v stari Avstriji in v stari Jugoslaviji *nižji konceptni uradnik:* več let je bil koncipist (SSKJ 2019).

stratnimi ječami, oziroma baš nasproti ječam ženskih. Razgled je imel Aškerc iz svojega arhiva le na strehe in le deloma na pobočje gradu. Solnca ni ves božji dan v te arhivske prostore, in edino od solnca se bleščeča opeka starih magistralnih streh reflektira v arhiv potrebno svetlobo. Arhiv je vse leto jako hladen, pozimi, pa zelo mrzel, tako da je Aškerc vzlic centralni kurjavi večkrat tožil, da prezeba. Zaradi smradu, ki ga širijo v usnje vezani fasciklji in prhneči, več stoletij stari papir, je moral odpirati arhivska okna ali pa jih je imel vedno odprta. Aškercu, ki je prišel s kmetov, je bil ta smrad seveda neznosen in navaditi se ga ni mogel nikdar. V ostalem pa vlada okoli arhiva prijeten mir, ki se včasih potencira celo do grobne tišine. No, seveda, navadno je bilo pred in pod arhivskimi okni zelo hrupno, ko so bile ječe polne vlačug, pijancev in pretepačev. Navadno je moral Aškerc torej poslušati prepiranje, jokanje, hripavo prepevanje in besno preklinjanje zaprtih nesrečnikov in nesrečnic, kričanje osornih stražnikov in ječarjev.« (Govekar 1912, 465–466).

A navkljub opisanim razmeram se je Aškerc dela v arhivu lotil strokovno in odgovorno, z vso vnemo, kar dokazuje njegovo poročilo županstvu (priloga E), ki ga je spisal 20. julija 1898 in v katerem pravi, da je načrt njegovega dela »... torej ta:

1) *Moram dati posamezne kose (knjige, etc.) osnažiti prahu, ki se ga je nabralo na cente. Drugače skoraj ni moči v roke jemati. S tem delom sem že pričel.*
2) *Sem* že numeriral stelaže in predale zaradi lažje orientacije.
3) *Bo treba arhivno sobo očistiti nepotrebnih ropotij (n.pr. mišjih pasti, bobnov, etc...)*
4) *Se mora soba vsak dan temeljito prezračiti, zakaj zrak v njej je grozen in človeku, ki dela v njej naravnost poguben. Ali se ne da dobiti druge primernejše sobe za arhiv???*
5) *Bo treba napraviti v sobi ventilacijo.*
6) *Začnem zapisovati na posamezne listke vse arhivalije po vsebini, letnicah, imenih ter kje se dotični kos nahaja v arhivu sploh. Kose uredim na stelažah po materiji.*
7) *Ko bo to delo končano takrat se začne zapisovanje v glavni index, ki se pa mora še le prirediti.*
8) *Delo je kakor vsakdo sprevidi, sila zamudno. Gosp. Radić je sam rekel, da si arhiva ne upa urediti v 10 (desetih) letih .....*

Toliko se mi je zdelo potrebno opomniti glede urejanja arhiva in posla mojega sploh. Delo bo tako počasi napredovalo, da arhivar ne bo imel ročno kaj pokazati, kaj je sploh že storil….« (Aškerc 1898).

Pričujoči načrt govori o tem, da se je Aškerc zavedal, da bo arhiv uporaben in dostopen samo, če bo urejen in vzdrževan. Oborožen z takratno aktualno teoretično arhivarsko literaturo ter pod vtisi ogleda Zemaljskega arhiva v Zagrebu, je navezal tudi stike z tedanjimi vodilnimi avtoritetami na področju zadev mestnega arhiva: z ljubljanskim historiografom Petrom pl. Radićem[30], profesorjem Ivanom Vrhovcem[31] in takratnim deželnim arhivarjem, duhovnikom Antonom Koblarjem[32] (Govekar 1912, 465). Takoj na začetku je ločil registraturo od arhiva, torej tekočo zbirko od stalne in sklicujoč se na znanstveno literaturo izpostavil tri temeljne točke svojega programa: urediti, hraniti in uporabljati. Pri njegovem delu torej ne gre za neko amatersko urejanje arhivskega gradiva, temveč celo za tiste čase strokoven in sistematičen pristop k rešitvi problema in tako tudi za pomemben prispevek v zgodovini slovenske arhivistike in metodologije. Že v prvem poročilu županstvu je Aškerc zapisal, da takrat vodilni na področju arhivistike Radić predvideva, da bo ureditev arhiva, zaradi stanja v kakršnem je, trajala vsaj deset let. Posledično se mu je zastavljalo vprašanje, na kakšen način bo uredil arhiv. V tistem času so se arhivarji odločali med dvema variantama: ohraniti oziroma rekonstruirati prvotno ureditev ali urediti na novo. Odločali so torej ali princip pertinence ali princip provenience. Aškerc se je kljub nasprotovanju Ko-

[30] Radics Peter (Pavel), zgodovinar in časnikar, rojen 26. septembra 1836 v Postojni cestnemu komisarju in bivšemu častniku, umrl 24. septembra 1912 v Ljubljani. Bil je dobrodušen, uslužen, ljubezen do domače zemlje ga je približala Slovencem, sodeloval je tudi pri ustanovitvi Otroške bolnice, Ljudske kuhinje in Salezijanskega zavoda. Kot silno plodovit pisatelj je Radics pravi »historiograf kranjski«. Med posebne zasluge štejemo proučevanje Valvasorja, prizadeval si je pisati objektivno, za tedanje čase skoraj izjemno, zajemal je iz primarnih, predvsem arhivalnih virov (Kranjec 2013).

[31] Rodil se je 21. maja 1853 v Ljubljani, med leti 1873 in 1876 študiral zgodovino, zemljepis in slovenski jezik na Dunaju. Leta 1886 je postal profesor zgodovine na novomeški gimnaziji. Poleg kulturnega dela je bil dejaven tudi na raziskovalnem področju. Leta 1888 je v Ljubljanskem zvonu objavil spis v treh nadaljevanjih z naslovom *Francozi v Novem mestu*. Leta 1891 je izdal svoje temeljno delo z naslovom *Zgodovina Novega mesta*, ki je še danes pomemben vir za preučevanje zgodovine mesta od njegove ustanovitve leta 1365 do francoske okupacije leta 1813. Vrhovec je pri pisanju uporabljal arhivske vire, ki so bili kasneje izgubljeni. Leta 1897 je zapustil Novo mesto in se vrnil v Ljubljano, kjer je 19. septembra 1902 tudi umrl (Wikipedia 2019).

[32] Koblar Anton, zgodovinar in politik, rojen 12. junija 1854 v Železnikih kot trgovčev sin, umrl 9. avgusta 1928 v Kranju. Obiskoval je doma pri rodoljubnem noviškem pisatelju Josipu Levičniku 2 razreda ljudske šole, se izučil v žebljarstvu in napravil usposobljenostno preizkušnjo za žebljarja, nato v škofjeloški nemški glavni šoli dovršil 3. in 4. razred, stopil 1867 v gimnazijo v Kranju, nadaljeval od 2. razreda kot alojzijeviščnik gimnazijec v Ljubljani, maturiral 1875, bil kot tretjeletnik ljubljanskega bogoslovja 1878 ordiniran. Po dovršenem bogoslovju ga je škof Pogačar imenoval za dvornega kaplana in škofijskega tajnika ter mu poveril škofijski arhiv in uredništvo »Laibacher Diöcesanblatta.« (Šlebinger 2019).

matarja[33] odločil za provenienco in si s tem prislužil naziv utemeljitelja načela »*Respect des fonds*« na Slovenskem. V članku o Mestnem arhivu je Komatar kot odgovor na Aškerčevo odločitev objavil svojo zamisel za vzorno ureditev mestnega in podobnih arhivov, ki pa je temeljila na razdelitvi po posameznih vsebinah oziroma na načelu pertinence. Skozi zgodovino in tudi na posameznih primerih podobnega urejanja je bilo potrjeno, da bi tak način ureditve povzročil velikansko škodo, saj bi bilo potrebno gradivo ponovno urediti na podlagi principa prvotne ureditve. V določenih primerih se je tudi izkazalo, da je bilo poleg časa izgubljeno tudi gradivo. Tako lahko Aškercu v prid ugotovimo, da se je - zavestno ali ne - pravilno odločil; gradiva ne ureja kronološko oziroma vsebinsko, temveč ohrani prvotno ureditev v največji možni meri. Torej je arhiv urejal le toliko, da je vzpostavljal prvotni red tam, kjer je bilo to pač potrebno (Vilfan 1956, 102–103). Poleg zgoraj omenjenega članka o Mestnem arhivu, ki je bil objavljen v letnem poročilu ljubljanske višje realke, je Komatar tudi v »*Laibacher Zeitung*« podal zelo negativno kritiko o stanju magistratnega arhiva, kar je Aškerca hudo prizadelo. Tako je v uradnem poročilu Komatarja preimenoval kar v Komotarja, saj naj bi si ta „komotno" prisvojil spisane Aškerčeve regeste in kataloge. Nadalje je v njegovem prepoznavnem slogu Komatarju priporočil: »Če se hoče profesor «*Komotar" pred svojimi šolskimi oblastmi šopiriti in dičiti, naj se diči s svojim perjem! In če hoče k višku plezati, naj si naredi lestev sam; jaz mu je ne maram držati na svojih plečih, da bi se po njih popenjal!«* (Dobrovoljc 1957, 153–154).

Pomakanja prostora je izpostavilo nov problem in tudi rešitev, ki jo je Aškerc povezal s »škartiranjem«, uničevanjem gradiva ter se tega lotil na pravilen način. Glede na obseg (štiri police) ter vsebino in starost (prva polovica 19. stoletja) gradiva, s takratnega vidika uničevanje gradiva ne bi bilo upravičeno. A že sama izpostavitev problema in kasnejša idejna rešitev, sta predstavljali popolnoma pravilno usmeritev za podobne probleme. Predlagal je ustanovitev tričlanske komisije, ki bi jo sestavljala dva priznana strokovnjaka s področja arhivistike in izkušen

[33] Franc Komatar se je rodil 13. aprila 1875 v Ljubljani. Zgodovino je doštudiral na Dunaju, kjer je leta 1902 in 1903 opravil tudi profesorska izpita iz zgodovine in geografije. Oba predmeta je med leti 1899-1904 in 1918-1922 poučeval na realki v Ljubljani, med leti 1904-1918 pa v Kranju. Med leti 1903-1904 je bil arhivar Deželnega arhiva v Ljubljani. Med leti 1904-1907 je bil urednik glasila „*Mitteilungen des Musealvereines für Krain*". Preučeval je arhive, izdajal arhivsko gradivo. Objavil je več pomembnih razprav. Skupaj s Pircem (Matija Pirc, 1875-1927) je pisal gimnazijske učbenike za zgodovino v slovenskem jeziku. Bil je dopisni član centralne komisije za ohranitev zgodovinskih spomenikov, konservator za arhive na Kranjskem in zastopnik Kranjske v arhivskem svetu. Leta 1914 je objavil bibliografijo arhivske literature za Kranjsko v glasilu „Mitteilungen des k. u. k. Archivrates". Umrl je 28. junija 1922 v Kranju (Capuder 2013).

uradnik registrature. Prav tako je zapisal, da bi pri uničevanju ob sodelovanju strokovne komisije potrebovali tudi pristanek mestne uprave. Pri konkretnem primeru štirih polic arhivskega gradiva do realizacije sicer ni prišlo, a pristop k problemu ter nakazana rešitev sta bila pravilna in še danes predstavljata eno izmed aktualnejših tem arhivarstva (Vilfan 1956, 103).

Skozi celotno Aškerčevo kariero arhivista sta bila njegova pozornost in delo usmerjena v to, da napravi arhiv uporaben. Že na začetku službovanja je sestavil splošni katalog mestnega arhiva, ki ga je sproti dopolnjeval in je predstavljal popis po zaporednih številkah z naslovi oziroma vsebino posameznih popisnih enot. Katalog ima sicer nekaj pomanjkljivosti, a je kot nekakšna kombinacija akcesijske in inventarne knjige dobro služil svojemu namenu. Katalogu je sledila pravilna zamisel izdelave kartotečnih indeksov, kar pa je bilo že zahtevnejše in obsežnejše delo. Podrobno kartoteko si je zamislil kot imensko in vsebinsko, na koncu še abecedno urejeno, kar pa ni uspel uresničiti. Kot vemo, je vsaka kartoteka oziroma oblikovanje gesel prepuščeno subjektivni presoji in je od posameznika odvisno, kako vidi ali občuti in opiše določen dokument. Prav v Aškerčevi kartoteki je ta subjektivni moment kar malo anekdotično izpostavljen, saj je pri vnosu vpisnih podatkov na njegov že znani ironični način, osebno polemiziral. Kot tak hudomušen primer lahko navedemo dokument, ki je govoril o prepovedi sečnje smrekovih vršičkov za krašenje gostilniških pročelij. Ob rob temu je zapisal: »Dostavek arhivarjev: Zakaj se pa sekanje *takozvanih (nepotrebnih) božičnih dreves ni prepovedalo?«* (Vilfan 1956, 105). Takšnih in podobnih pripomb in komentarjev lahko zasledimo kar nekaj in pričajo o tem, da se Aškerc ni mogel vedno vživeti v vlogo neprizadetega opazovalca/urejevalca. Poleg prvotno zastavljenih ciljev za delo v arhivu, je Aškerc nekatera zanimiva gradiva, na katera je naletel pri urejanju, tudi objavljal. Obdobje borbe za priznanje slovenskega jezika je tudi pri njem spodbudilo zanimanje za slovensko pisane akte in razglase, ki jih je brez velikih zgodovinskih razmišljanj ali komentarjev, publiciral. To dokazuje, da je svoje arhivarsko delo pravilno dojel in ga v glavnih smereh arhivistične stroke - od urejanja, prevzema, evidentiranja, hrambe - do njegove predaje v uporabo, tudi korektno opravljal (Vilfan 1956, 104–106). Prav zadnja ugotovitev njegovega dojemanja moderne arhivistike - dostopnost oziroma uporabnost, potrjuje našo hipotezo, ki smo jo izpostavili v uvodu: Aškerc je uporabljal vsebino arhivalij

tudi za svoje pesmi. Prav tako lahko v prid naši trditvi povzamemo Govekarjev zapis v članku *Aškerčeva sinekura*, objavljenem po Aškerčevi smrti v Ljubljanskem zvonu. V njem zapiše, da je Aškerc kot pravi arhivar in pesnik v prvi vrsti uporabljal arhiv za svoje romance in balade, kot raziskovalec pa za raznovrstne članke in prispevke, ki jih je objavljal v Ljubljanskem zvonu, Slovanu in ostalih strokovnih zgodovinskih glasilih (Govekar 1912, 468). Vilfan sicer v svojem prispevku »Anton Aškerc – Mestni arhivar Ljubljanski« pravi: » … da o nobeni Aškerčevi pesmi ne bi mogel trditi, da bi bil njen motiv neposredno motiviran iz bogate množine konkretnih podatkov, s katerimi se je Aškerc srečeval pri svojem arhivarskem poslu.« (Vilfan 1956, 106). Zaradi osebnega prijateljstva ter časovne bližine opisanih dogodkov menimo, da je Govekarjev zapis bližje naši trditvi kot Vilfanova razlaga. Temu v prid govori Govekar tudi v nadaljevanju zapisa, kjer omenja nekrolog profesorja Milana Pajka[34], objavljen v Carnioli, v katerem hvali Aškerčevo ljubezen do slovenske zgodovine in njegov prikaz »*pestrih slik iz slovenske preteklosti«*. Prav tako izpostavi njegovo arhivarsko delo na ljubljanskem magistratu, kjer naj bi zbiral arhivsko gradivo in katerega vsebino kasneje objavljal v Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko in v Carniolii (Govekar 1912, 468).

Doslej opisano arhivarsko delo zanika tudi vse očitke Aškerčevih nasprotnikov, posebno tistih iz klerikalnih krogov, o magistratni sinekuri[35], ki naj bi si jo župan Hribar izmislil ravno za Aškerca. Dejstva o njegovem arhivarskem delu nas prepričajo, da je bilo to opravljeno temeljito in strokovno, kar tudi pripomore k zavrnitvi vseh namigovanj o kakršnikoli sinekuri. Dodatni dokaz najdemo tudi v njegovem vzporednem delu, ki si ga je našel kar sam. Govor je seveda o magistratni knjižnici, katere nastanek je povezan z njegovim arhivarskim delom. Med urejanjem mestnega arhiva je Aškerc naletel na dve omari knjig, ki jim je grozilo uničenje zaradi plesni in trohnobe. O najdbi ter stanju je poročal županu Hribarju in mu hkrati predlagal, da bi v posebnem prostoru uredili magistratno knjižnico. Prošnjo oziroma predlog je župan podprl in tako je iz Aškerčevega poročila o delu v magistratnem arhivu in v novo urejeni knjižnici, ki je datirano

[34] Rodil se je 19. decembra 1876 v Mariboru. Ljudsko šolo in prvi razred gimnazije končal v Brnu, ostale razrede gimnazije pa na Dunaju, kjer je nadaljeval tudi študij, najprej prava, nato geografije in zgodovine. Služboval je na gimnaziji v Kranju, potem na učiteljišču nato na realki v Ljubljani. Napisal je številne članke, razprave, ocene, poročila s področja arheologije, geografije in zgodovine ter nekrologe (Wikipedia 2019).

[35] sinekura sinekúra -e ž (ú) knjiž. *donosna služba brez (veliko) skrbi, dela:* njegova služba je sinekura (SSKJ 2019).

5. marca 1901, razvidno, da je knjižnica urejena in umeščena v prostor poleg arhiva. V začetku je zbirka obsegala več kot 600 različnih knjig in brošur ter različne ljubljanske časnike in časopise. Po njegovem popisu je bilo med knjigami kar nekaj starih medicinskih knjig, raznih zbornikov zakonov Jožefa II., Franca I. in II. ter raznih drugih zakonikov znanih avtorjev, dragoceni stari topografski slovarji, francoski zakoniki - med njimi »*Code Napoleon*« - redke knjige o bivšem ilirskem kraljestvu, Valvazorjeva Cronica, administracija raznih mest ter vezani časniki, med njimi tudi Slovenski Narod, Slovenec in Laicbacher Zeitung. Vse knjige in ostalo knjižnično gradivo je bilo shranjeno v štirih omarah in na regalu s policami ter razvrščeno po vsebini. Kljub pomanjkanju bibliotekarskega znanja, se je Aškerc pri urejanju dobro znašel, kar priča tudi poročilo njegovega kasnejšega naslednika Vladislava Fabjančiča.[36] Leta 1935 je v poročilu o selitvi arhiva in knjižnice v Turjaški dvorec Fabjančič zapisal: »Svoj čas je bila knjižnica urejena po sicer zastarelem načinu, kakršnega je *vpeljal še rajnki Aškerc, imel pa je to vrlino, da je bil vsaj smiseln. Knjige so se vpisovale po strokah in so se dale brez težave poiskati. Nedostatek je bil predvsem v tem, da se pri tem načinu ni mogel upoštevati knjižni format in da ni bilo listkovnega kataloga, ki omogoča hitrejše poslovanje. Vsekakor pa je za tako nepreobsežno knjižnico Aškerčev način ustrezal tedanjim potrebam, ko sta v knjižnici in arhivu bili zaposleni samo dve osebi. Modernizacija je bila nemogoča zaradi skrajno neprimernih in prerevnih prostorov in, ker nikdar niso bili – navzlic urgencam – dovoljeni posebni krediti.*« (Fabjančič v Seražin 1997, 125). Tako je dobrem desetletju mestna knjižnica doživela pravo renesanso in je po Aškerčevem poročilu iz leta 1910 obsegala več kot 2000 knjig, zvezkov in časopisov, kar pa je bila posledica še ene Aškerčeve ideje. Ugotovil je namreč, da je bilo takrat slovensko knjižno in časopisno produkcijo moč dobiti samo v Dunajski dvorni biblioteki. Zaradi tega je bilo delo in raziskovanje slovenskih znanstvenikov in bibliografov zelo oteženo. Na pobudo

[36] Vladislav Fabjančič, slovenski arhivar, publicist in politik, rojen 19. maja 1894,v Bučki. Končal je gimnazijo v Ljubljani, nato študiral na filozofski fakulteti na Dunaju, v Beogradu, Ženevi in Freibourgu, kjer je diplomiral. Delal v uredništvu mesečnika *Preporod* ter vanj tudi pisal. Sredi 1914 je bil prostovoljec v srbski vojski, bil ranjen v bitki na Ceru, nato delal v srbskem zunanjem ministrstvu v Ženevi. Po koncu vojne je bil član jugoslovanske mirovne delegacije v Ženevi in Parizu, nazadnje odpoklican zaradi obtožbe, da je komunist. Udeležil se je vukovarskega kongresa KPJ in bil do decembra 1920 urednik *Rdečega praporja* ter bil na listi KPJ izvoljen za poslanca v beograjski parlament. Po sprejetju zakona o zaščiti države je pobegnil v Italijo, od tam v Švico, Avstrijo in Nemčijo ter se 1922 se vrnil v Ljubljano. 1. maja 1923 se je zaposlil v arhivu na magistratu v Ljubljani in se umaknil iz političnega življenja. Umrl je 17. junija 1950 v (Wikipedia 2019).

knjižničarja Janka Šlebingerja[37] in ob podpori župana Hribarja je mestno županstvo pozvalo vsa uredništva slovenskih časopisov po svetu, da bi ljubljanski magistratni knjižnici brezplačno pošiljali en izvod vsake izdaje. Prošnja je naletela na plodna tla in Aškerc v poročilu zapiše, da se je odzvala velika večina uredništev vseh političnih struj, tako da je poslej magistratna knjižnica prejema izdaje slovenskih časopisov iz vseh krajev, kjer so bivali Slovenci, celo iz Amerike. Z idejo o centralni slovenski knjižnici je na Aškerčevo pobudo in pobudo knjižničarjev ljubljansko županstvo leta 1906 podobno prošnjo naslovilo na vse založnike in tiskarje slovenskih knjig. Ker magistrat ni imel pravne podlage, kot npr. Cesarsko kraljeva licejska knjižnica v Ljubljani, da bi »dolžnostno« prejemala en izvod novo izdane tiskovine, je Aškerc pozval tiskarje in založnike, naj se v duhu narodne zavednosti odločijo, da bi osrednji slovenski evidenčni knjižnici na ljubljanskem magistratu pošiljali po en izvod nove izdaje. Ta poizkus ni bil tako uspešen kot prvi, verjetno tudi iz finančnih razlogov, je pa v zgodovini bibliotekarstva ostal znan kot najresnejši poizkus ustanovitve osrednje slovenske narodne knjižnice pred prvo svetovno vojno (Seražin 1997, 124–127).

Nove ideje, s katerimi je - kot pravi Vilfan - Aškerc postal kar nekakšen Hribarjev splošni kulturni referent (Vilfan 1956, 106), so krepile njegovo zavest in prepričanje, da si je s svojim delom plačo pošteno zaslužil, saj je delal več, kot mu je bilo naloženo. Z vsemi novimi idejami se mu je delo kopičilo, a kot zasledimo v kar nekaj zapisih, mu je bilo v zadovoljstvo. Tudi Govekarjev opis Aškerčevega dela je podoben Vilfanovemu, saj pravi, da je bil Aškerc »v eni besedi mestni arhivar, magistratni knjižničar, urejevalec ter upravitelj razvidnice slovenske žurnalistike in bodoče mestne knjižnice.« (Govekar 471). Ko je mestni svet odločil, da bodo za bodočo mestno umetniško galerijo pridobivali slikarska in kiparska dela pokojnih in še živečih slovenskih umetnikov, je bilo skoraj samoumevno, da bo to nalogo najbolje opravljal prav Aškerc. Z velikim spoštovanjem do slovenske umetnosti in njenih akterjev, je prav z umetniško pisavo spisal katalog ter poskrbel, da je bil

[37] Janko Šlebinger, slovenski bibliograf, urednik, leksikograf in literarni zgodovinar, se je rodil 19. oktobra 1876, na Ledinku pri Zgornji Ščavnici. Po študiju slovenščine in nemščine je svojo poklicno pot začel kot profesor, šele kasneje se je kot že uveljavljen bibliograf zaposlil v državni biblioteki (kasneje NUK), katere direktor je bil v letih 1927–1946. Knjižnica je pod njegovim vodstvom kljub stalnega pomanjkanja kreditov pridobila lepe slovenistične bibliofilske zbirke. Pod Šlebingerjevim vodstvom je Narodna in univerzitetna knjižnica 1941 dobila novo lastno poslopje,v katero je leta 1942 preselil knjižni fond; po požaru leta 1944 je skrbel za obnovo velike čitalnice za nadomeščanje zgorelega dela knjig. Leta 1945 je uvedel med delovne naloge NUK letno *Slovensko bibliografijo*. Umrl je 3. februarja 1951 v Gornji Radgoni (Wikipedia 2019).

urejen kot umetniška knjiga. Začetnim korakom pri zbiranju umetnin je sledila ideja, da bi naboru dodal tudi portrete bivših ljubljanskih županov. Med pridobitvami je izstopal portreta barona Codellija[38] in nanj je bil Aškerc tudi zelo ponosen; pod portret je tudi lastnoročno zapisal »Baron Ant. Codelli v. *Fahnenfeld, maire 1812«.* Zanimive so tudi podrobnosti pri njegovi zadnji galerijski pridobitvi neznanega umetnika, velikem oljnatem portretu župana dr. Mihaela Ambroža[39] , ki je funkcijo opravljal v obdobju 1861 – 1861. Umetnina je bila darilo prošta[40] iz Brež na Koroškem; Aškerc se mu je zahvalil in to je bil tudi njegov zadnji uradni dopis. V popoldanskih urah, na sredo 5. junija 1912 je dokument izročil v odpremo, naslednji dan ga je zadela kap in so ga odpeljali v deželno bolnišnico (Govekar 1912, 470–477).

Med pomembnejši Aškerčevi uradniški opravili sta sodili tudi cenzura javnih napisov in poimenovanje novih cest, ulic in trgov. Urejal je napise in reklamna obvestila na trgovskih in obrtnih lokalih. Prav tako je županu predlagal pregovore in izreke, ki so kasneje krasili pročelja mestnih šol. Podobno je bilo z poimenovanjem cest, ulic in trgov; tudi te predloge je posredoval Aškerc. Kot pesnik in arhivist je seveda predlagal imena slovenskih književnikov oziroma zgodovinskih oseb in dogodkov, vezanih na zgodovino Ljubljane, Kranjske in južnih Slovanov nasploh. Večino imen ulic, cest in trgov je izbral župan Hribar sam, vendar so Aškerčevi predlogi po navadi padli na plodna tla. Še dandanes se lahko vozimo po Vilharjevi, Kersnikovi ulici ali sprehajamo po trgih, ki še spominjajo na Aškerčev pridih. Tu moramo še izpostaviti Trubarjev spomenik, ki še danes krasi park nasproti Moderne galerije, saj je - po Hribarjevih besedah - postavitev tega kipa izključno Aškerčeva zasluga. Ob nekem Hribarjevem obisku ga je namreč Aškerc nagovoril, da je ustanovil odbor za zbiranje prispevkov, namenjenih izdelavi Trubarjevega spomenika, ki pa ni izpolnil svojega poslanstva. Tako je župan Hribar s finančno pomočjo soproge

[38] Codelliji so bili kranjska in koroška plemiška rodbina. Od 18. stoletja dalje se je polni plemiški naziv za člane družine glasil baron Codelli pl. Codellisberg, Fahnenfeld in Sterngreif, v običajni rabi pa baron Codelli pl. Fahnenfeld. Predstavniki ljubljanske veje družine Codelli so zasedali pomembne funkcije na Kranjskem, med drugim funkcije župana Ljubljane, okrajnega glavarja ter deželnega glavarja. Najbolj prepoznani zadnji predstavnik te veje je izumitelj Anton Codelli (Wikipedia 2019).

[39] Mihael Ambrož, rojeni Ljubljančan, je v Ljubljani opravljal župansko funkcijo med letoma 1861 in 1864, prvič pa že od novembra 1850 do februarja 1851, vendar je takrat odstopil, saj ga cesar ni bil hotel potrditi. Ambrož, ki se je rodil leta 1808, je umrl 25. aprila 1864, zato je moral županske posle prevzeti podžupan dr. Janez Zhuber. Kljub svoji gorečnosti za Nemce, ki so mu jo nekateri rojaki zamerili, je zagovarjal uvedbo slovenščine v šole in urade., pod njegovim županovanjem je mesto dobilo plinsko razsvetljavo. Ambroža označujejo za prvega slovenskega župana v Ljubljani. Janez Bleiweis je njegovo županovanje primerjal z županovanjem Janeza Nepomuka Hradeckega (Lončar 2013).

[40] prošt pròšt prôšta m (ò ó) rel. 1. *predstojnik kapitlja:* kanoniški seji je načeloval prošt; prošt in kanoniki / stolni prošt 2. *naslov za predstojnika pomembnejše župnije:* metliški prošt (SSKJ 2019).

kasnejšega župana dr. Ivana Tavčarja[41] na lastno pest naročil izdelavo spomenika, ki so ga postavili v parku pred današnjo Narodno galerijo. Kasneje je županu Hribarju predlagal, da občinski svet park tudi poimenuje po našem velikem protestantskem piscu. (Govekar 1912, 472–473). Poleg arhivarskega, torej tudi vse ostalo Aškerčevo delovanje priča o njegovem vsestranskem angažiranem delu in so vsa namigovanja o sinekuri brez osnove.

2.5.1 Aškerčeva zadnja pot

Kako je preživljal in podoživljal jesen svojega življenja, lahko najlepše opišemo kar z njegovimi besedami v pismu prijatelju Turnerju, v katerem mu čestita za njegovih sedemdeset let ter pravi: »Saj starost sama na sebi ni še nikakršno takšno zlo in, ker slišim praviti, da si vobče zdrav in ker živiš v ugodnih gmotnih razmerah. Ti čestitam, da moreš z višine Svojih let gledati na norost sveta in tragikomedijo človeškega življenja. Tisti slavospevi mladosti se mi *zdijo hudo pretirani….Ne najvišja šola je življenje in najlepši sad zrelih let je modrost, ki uči človeka, kako zanimiv je svet, pa obenem kako ničev! Verjemi, da se temu spoznanju, temu rigorozu bližam že tudi jaz, ko imam zdaj že 55 „pomladij“ na svojem hrbtu. Živela torej modra starost, živela filozofija!«* (Boršnik 1936, 404–405). Kot bi pričakoval, da se mu bliža konec, je o tem nekega jesenskega večera razlagal svojim prijateljem. Ob Aškerčevi smrti so bile v članku na drugi strani časnika Slovenski narod zabeležene njegove besede, češ da *smrt ni nič drugega kot vrnitev naročje prirode. Misel na smrt človeka lahko trenutno spravi v slabo voljo, a na dolgi rok nanj nima nobenega vpliva. Vsak se mora zavedati, da tudi zanj pride zadnja ura, vendar ga to naj ne zadržuje pri tem, da bi še naprej pošteno delal, uresničeval svoje ideje in tudi užival.*

[41] Ivan Tavčar, pisatelj in politik se je rodil 28. 8. 1851 v Poljanski dolini. Osnovno šolo je obiskoval v Poljanah in nato, ob gmotni pomoči očetovih bratov, duhovnikov Antona in Ignaca, v Ljubljani, gimnazijo v Ljubljani in frančiškansko gimnazijo v Novem mestu, nato pa odšel študirat pravo na Dunaj. Študij je uspešno dokončal in postal doktor prava. Kot odvetniški pripravnik je služboval v Ljubljani in v Kranju, opravil odvetniški izpit v Trstu, kasneje pa je postal samostojen in uspešen pravnik, šesti odvetnik v Ljubljani, odvetniški poklic je opravljal do svoje smrti. Kot eden izmed vodilnih politikov liberalne stranke, deželni in državni poslanec ter ljubljanski župan se je povzpel v vrh takratnega javnega življenja. Leta 1884 je postal odbornik mestnega občinskega sveta, 1909 podžupan, ter od konca leta 1911 do 1921 župan. Kot gospodarstvenik je leta 1889 soustanovil Mestno hranilnico ljubljansko in bil dolga leta njen pravni svetovalec. Kasneje je sodeloval pri soustanovitvi ljubljanske kreditne banke in bil od leta 1916 do smrti tudi predsednik. Kot politik in književnik je bil tudi član, odbornik, pravni svetovalec različnih društev in zvez. Njegovo literarno delovanje je bilo izredno, vrhunec njegovega opusa predstavljata Visoška kronika in Cvetje v jeseni. Do sodobnikov in tudi do kasnejših generacij ni bil popustljiv. Z obrambo Aškerčevih balad in romanc se je zoperstavil Mahniču. Kasneje se je zaradi vmešavanjem v Aškerčevo urednikovanje Ljubljanskega zvona z njim razšel, a je ob njegovi smrti pokazal svojo naklonjenost do vsega njegovega dela. Umrl je v Ljubljani 19. februarja 1923, pokopan pa je v družinski grobnici na Visokem pri Poljanah. (Boršnik 2013).

Podobna občutja lahko zasledimo iz njegovih zadnjih pisem svojim bližnjim. Takoj po novemu letu 1912 piše Ljudmili Polančevi[42], kako se prav okrog božiča počuti osamljeno in zagrenjeno in kako mu je vse težje biti brez pravega doma. Da bi nekako premagal ta čustva, je poskušal zadovoljstvo najti drugje; po lastnih načrtih si je dal izdelati novo pohištvo: pisalno mizo v grškem slogu, knjižno omaro, predalnik, posteljo in omarico v renesančnem. Vzel si je tudi dopust, ga dva tedna pred smrtjo podaljšal in se odpravil na Dunaj. A vse to ni dosti pomagalo. Malce pred smrtjo je kupil petrolej in v neki čudni zamaknjenosti začel sežigati rokopise. Na začudenje in vprašanja njegove postrežnice je odgovoril, da noče, da bi ljudje po smrti o njem sploh še kaj govorili (Boršnik 1936, 406–407).

Sreda 5. junija je bila njegov zadnji delovni dan v magistratnem arhivu. Naslednjega dne se je po zajtrku odpravil v službo, vendar se je že okoli devete ure zgrudil. Ko je prišel k sebi, se je odpravil domov, ne da bi komu povedal za te težave, zvečer pa ga je zadela možganska kap. Zjutraj ga je na tleh ležečega našla postrežnica ter takoj poklicala zdravnika. Na njegovo zahtevo so Aškerca, kljub njegovemu nasprotovanju prepeljali v deželno bolnišnico na Zaloški cesti, saj naj bi bilo Leonišče[43] zanj predrago. Pred odhodom je postrežnici predal ključe z navodilom, da mu jih hrani, če pa se ne bo vrnil, naj uredi vse potrebno. Naslednji dan se mu je stanje malo izboljšalo, a že v petek popoldan je začel blesti in v nedeljo počasi končeval svoj zadnji boj. In tudi tokrat ni mogel iz svoje kože, saj je duhovna, ki so ga poklicale redovnice, odpravil z besedami: »Saj je še čas!«. Umrl je v ponedeljek 10. junija ob pol dveh zjutraj (Boršnik 1936, 407).

---

42 Ljudmila Poljanec se je rodila 16.7.1874 v Brežicah. Leta 1898 je maturirala na učiteljišču v Ljubljani ter opravila strokovni izpit dve leti zatem. V letih 1898–1899 je služila v ljubljanskem Marijanišču pod vodstvom dr. Frančiška Lampeta, ki jo je učil, spodbujal in tudi literarno vplival nanjo, od 1899 do 1920 pa je poučevala na Kapeli in se pripravljala na licejski izpit. Na dunajski univerzi je med letoma 1908 in 1911 poslušala slavistiko, germanistiko in pedagogiko, a študija zaradi ukinitve dopusta ni dokončala. V tem času se je družila z literarnim zgodovinarjem Francetom Kidričem, Ivanom Prijateljem in s slikarjem Ferdom Veselom. Poljančeva sodi v krog Vide Jerajeve, najbolj pa je bila povezana z Antonom Aškercem. Prijateljevala je tudi s Cvetkom Golarjem in pesnico Kristino Šuler. Leta 1920 je v Mariboru opravila izpit za meščansko šolo in nato bila nameščena na dekliško-meščanski šoli. Leta 1942 se je odselila na družinsko posestvo na Kapelo, kjer je umrla in tam je tudi pokopana (Salmič Kovačič 2019).)

43 Sanatorij Leonišče med Zaloško cesto in Šlajmerjevo ulico v Ljubljani je bila prva zasebna zdravstvena ustanova v sodobnem času. Leonišče je nastalo leta 1894. Ob ustanovitvi je bilo namenjeno zdravljenju usmiljenih sester ter bolnih in onemoglih duhovnikov. Kasneje je sanatorij sprejemal tudi ostale bolnike. Zgradba je bila v lasti redovnic Hčera krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavelskega (Usmiljenke). Leta 1900 je Leonišče pridobilo koncesijo. Sanatorij je dolga leta vodil dr. Edo Šlajmer (1864-1935), po katerem se imenuje tudi ulica ob Leonišču. Med 1. svetovno vojno je Leonišče svoje prostore odstopilo Rdečemu križu, po vojni in vse do leta 1941 pa so v njem delovali številni ljubljanski zdravniki različnih strok (Rotovnik 2015).

Slika 8: Osmrtnica ljubljanskega Magistrata, objavljena v Slovenskem narodu

Magistrat deželnega stolnega mesta Ljubljane naznanja,
da je danes zjutraj ob pol dveh po kratki mučni bolezni preminil gospod

Anton Aškerc

mestni arhivar.

Pogreb velikega slovenskega pesnika in vestnega uradnika se vrši v sredo ob 5. popoldne iz mrtvašnice deželne bolnišnice na pokopališče Sv. Krištofa, kjer se truplo položi v rakev Pisateljskega društva.

V LJUBLJANI, dne 10. junija 1912.

2020

Vir: Slovenski narod, št. 138. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-U1TMWVG0/be2103f8-2dbf-413f-970e-686387bd2187/PDF (28. februarja 2019).

Vest o Aškerčevi smrti so takoj zjutraj prejeli na magistratu, razširila se je med ljudmi ter raznimi društvi, katerih član je bil. Takratna vodilna ljubljanska časnika Slovenec[44] in Slovenski narod[45] sta v popoldanski izdaji že naznanila Aškerčevo smrt ter datum in uro pogreba. Magistrat deželnega stolnega mesta Ljubljane, Društvo magistratnih uradnikov, Pisateljsko podporno društvo, Telovadno društvo Sokol ter še veliko društev in zvez, katerih član je bi Aškerc, so v osmrtnicah objavili, da bo pogrebni sprevod v sredo, 12. junija krenil ob peti uri popoldan iz

[44] Slovenec je bil vodilni časnik političnega katolicizma na Slovenskem. Vseboval je priloge: Teden v slikah, Naša gospodinja**,** Ilustrirani Slovenec**.** Najprej je izhajal tedensko, po juliju 1883 pa kot dnevnik. Kot ponedeljkova izdaja je v letih 1932-1939 izhajal Ponedeljski Slovenec. Časnik Slovenec je bil kritičen do slovenske politike, kot odgovor na mladoslovenski Slovenski narod. Vodilo Slovenca je bilo izraženo v gesli: »Vse za vero, dom, cesarja!«. Leta 1945 so ga nove oblasti ukinile. V letih 1991-1996 je izhajal časnik z enakim imenom in podobno politično usmeritvijo (dLib 2019).

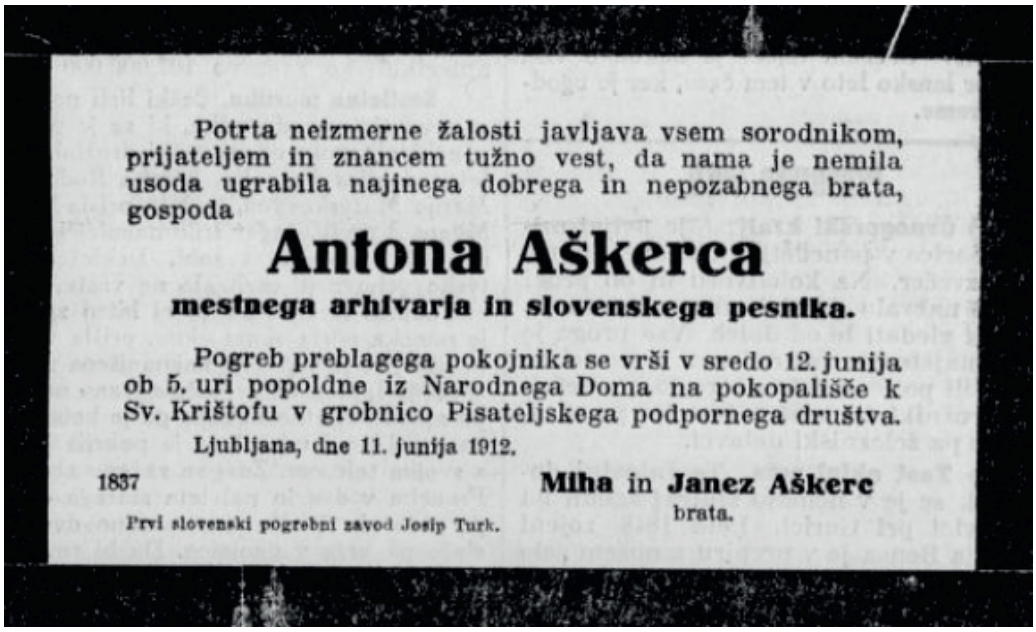
[45] Časnik Slovenski narod je izhajal najprej trikrat na teden v Mariboru, po letu 1873 pa je izhajal dnevno v Ljubljani. Vseboval je prilogi Slovenski tednik in Rodoljub. Bil je političen časopis, prvi slovenski dnevnik, vodilno slovensko liberalno glasilo pred 1. svetovno vojno. Deloval je pod geslom: »Vse za narod, svobodo in napredek«. Med uredniki so bili: Ivan Železnikar, Josip Jurčič in Ivan Tavčar. Leta 1894 postane Slovenski narod glasilo Napredne stranke. Kasneje, po letu 1943, je izhajal tedensko kot ponedeljkova izdaja časnika Jutro (dLib 2019).

mrtvašnice deželne bolnišnice na pokopališče sv. Krištofa[46], kjer bodo pokojnika položili v grobnico znanih slovenskih pisateljev (slika 8). Ker naj bi truplo do pogreba ležalo v deželni bolnišnici, je sprožilo val negodovanja in odzive naprednih odzive naprednih struj. Tako je dopisnik neodvisnega političnega časopisa Dan[47] ogorčeno zapisal, da je mesto očitno mislilo, da se bodo poslovili od mestnega uradnika, arhivarja in ne od enega vodilnih pesnikov tistega časa; zato zahtevajo, da se Aškercu izkaže čast, kot se spodobi. Aškerca so res položili na mrtvaški oder v zapuščenem delu bolnice, kjer so po navadi ležali reveži in brezdomci. Ob njegovi krsti je bilo nekaj sveč ter preprosto poljsko cvetje. Dopisnik časopisa Dan je bil osupel nad prizorom, saj si takega slovesa Aškerc gotovo ni zaslužil. Omenjeni prispevek ter številne sožalne brzojavke, poslane s strani številnih domačih in tujih uglednih posameznikov, društev, ustanov in prijateljskih mest, je verjetno pripomoglo, da je magistrat na čelu z županom dr. Ivanom Tavčarjem uvidel, da je potrebno organizirati veličasten pogreb. Mestni odborniki so odločili, da bo pesnikovo truplo do pogreba ležalo v Narodnem domu na cesti Franca Jožefa, v današnji Narodni galeriji. Ker je bil Aškerc tistikrat zelo znana in pomembna oseba, bi bila za magistrat in njegove funkcionarje velika sramota, da se ne bi od njega poslovili na najbolj dostojanstven način. Tako v torek, 11. junija 1912 v Slovenskem narodu in Slovencu zasledimo osmrtnico Aškerčevih bratov Mihe in Janeza (slika 9), kjer je razvidno, da bodo Aškercu pripravili pogreb, kot mu pritiče. Naslednjega dne so krsto prepeljali v Narodni dom, kjer se je množica ljudi vseh starosti, poklicev in ugleda prišla pokloniti spominu velikega pesnika in pomembnega člana takratne družbe.

[46] Pokopališče sv. Krištofa (danes Navje) je ljubljanski spominski park, ki sta ga leta 1936 uredila arhitekta Jože Plečnik in Ivo Spinčič. Od 18. stoletja pa do leta 1936 je bilo na tem mestu in na območju današnjega Gospodarskega razstavišča pokopališče, ki so ga mestne oblasti preselile na lokacijo današnjih Žal. V park Navje so bili preneseni posmrtni ostanki oziroma nagrobniki slavnih Slovencev; t. i. »Slovenski panteon«, zasnovan v klasicističnem slogu, ki je bil zgrajen že sredi 19. stoletja na vzhodnem robu starega pokopališča. Nagrobniki so razvrščeni pod tem ostreškom in po trati. Na koncu parka stojijo štirje Plečnikovi stebri, ki so prej stali pred stavbo Glasbene matice. Od leta 2001 je Navje zavarovano kot kulturni spomenik državnega pomena (Wikipedija 2019).

[47] Dan je bil neodvisen politični časopis. Izhajal je v Ljubljani v obdobju 1912-1914 in zastopal jugoslovansko politično in kulturno idejo. Pod uredništvom Ivana Laha se je oddaljil od politike Žerjavove slovensko liberalno usmerjene narodnoradikalne mladine in se zavzemal za radikalen jugoslovanski program. Izdajateljica Učiteljska tiskarna se mu je odrekla in časopis je prenehal izhajati pred 1. svetovno vojno (Wikipedija 2019).

Slika 9: Osmrtnica Antonovih bratov Mihe in Janeza, objavljena v Slovencu

Potrta neizmerne žalosti javljava vsem sorodnikom, prijateljem in znancem tužno vest, da nama je nemila usoda ugrabila najinega dobrega in nepozabnega brata, gospoda

Antona Aškerca

mestnega arhivarja in slovenskega pesnika.

Pogreb preblagega pokojnika se vrši v sredo 12. junija ob 5. uri popoldne iz Narodnega Doma na pokopališče k Sv. Krištofu v grobnico Pisateljskega podpornega društva.

Ljubljana, dne 11. junija 1912.

1837 **Miha** in **Janez Aškerc**
brata.

Prvi slovenski pogrebni zavod Josip Turk.

Vir: Slovenec, št. 131. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-8Q18DY2A/8533d217-5d75-47b6-92af-8ec9f52f9adb/PDF (28. februarja 2019).

Ceremonial se je začel ob peti uri popoldan, ko je je pater Albert blagoslovil krsto in je sprevod krenil proti pokopališču sv. Krištofa, a ne po običajni poti, temveč ravno obratno: od Narodnega doma na današnjo Prešernovo, tik mimo Aškerčevega doma na Erjavčevo ter mimo Gradišča na Vegovo, čez Kongresni trg po Wolfovi do Prešernovega spomenika ter navzgor do glavne pošte ter nato desno po Dunajski do pokopališča, današnjega Navja. Lokali ob poti so bili zaprti, zavese zagrnjene, v čast pokojniku pa so bile prižgane luči. Člani Sokola so na konjih vodili sprevod, njim pa je sledila povorka dijakov realke, gimnazij in učiteljišča s profesorji, učenk in učencev mestnih šol in zavodov. Njim je sledila godba Slovenske filharmonije, Sokoli iz mnogih mest, gasilska društva, pevski zbori in razna društva. Sledili so jim magistratni uradniki, ki so z dijaki nosili pogrebne vence in licejke, ki so v parih nosile petnajst lipovih vencev z napisi posameznih Aškerčevih knjig. Prav to dejanje je kasneje razburilo klerikalce, ki si niso mogli predstavljati, da se licejkam *vsiljuje* napise Aškerčevih del. Pobudnik vsega, dr. Evgen Lampe, se niti v osmrtnici ni mogel zadržati pisanja v neprimernem tonu in je kasneje deželnemu šolskemu svetu celo naznanil profesorje, ki so se udeležili pogreba. Za licejkami sta prišla na vrsto voza z duhovnikom in pokojnikovo krsto, nato še Aškerčevi sorodniki in oba župana, nekdanji Hribar in

takratni Tavčar. Temu častnemu zboru so sledili ostali magistratni in sodni uradniki, uslužbenci Mestne hranilnice, člani in članice raznih zbornic in društev, Slovenskega gledališča, uredništev Ljubljanskega zvona in slovenskega naroda, učiteljstvo vseh mestnih šol ter Slovenskega ženskega društva, na čelu s soprogo takratnega župana, gospo Franjo Tavčar. Vsem naštetim so sledili še pogrebci iz Kranjske, Štajerske, Primorske, Hrvaške, Bosne in drugod. Sprevod se je vil od pokopališke cerkve pa vse do poslopja glavne pošte v centru mesta. Skozi špalir jezdecev, magistratnih uslužbencev, licejk, dijakov in profesorjev so člani Sokola prinesli krsto k skupni grobnici pisateljskega društva. Po opravljenem pogrebnem obredu so se ob odprti grobnici zvrstili še pevci in govorniki. Naslednje dni je Aškerčev pogreb na veliko odmeval v takratnem aktualnem časopisju, kjer so vsi pisali o ganljivem slovesu od velikega Slovenca, pesnika in arhivarja, Antona Aškerca. S tem naj bi Ljubljana poravnala svoj dolg do pesnika in mestnega uradnika (Mrak 2012).

Še lepše pa se je na koncu članka »Aškerčeva sinekura« izrazil njegov prijatelj in magistratni kolega Fran Govekar, ko je zapisal*: »Mesto Ljubljana in Aškerc sta popolnoma kvit in bot. Da, morda bi bilo za Aškerca celo bolje, da ni postal nikdar ljubljanski uradnik, nego docela svoboden literat.«* (Govekar 1912, 474).

3 PRISPEVEK ANTONA AŠKERCA K SLOVENSKI ARHIVISTIKI

3.1 NAMEN IN CILJI RAZISKOVANJA

Če se navežemo na misel Aškerčevega uradniškega kolega, zapisano v zadnjem odstavku prejšnjega poglavja, potem o Aškercu kot arhivarju ne bi pisali oziroma naloge kot take sploh ne bi bilo. Tako pa je Aškerc na področju arhivske vede pustil globok pečat! Torej bomo namen in cilje raziskovanja usmerili v njegovo delovanje in dosežke na tem področju. Antona Aškerca bomo predstavili kot arhivarja in arhivista[48], ki je bil zaposlen kot uradnik v takratnem mestnem arhivu in osvetlili njegova prizadevanja za razvoj arhivske teorije in prakse v prostoru in času, v katerem je živel. S pridobljenimi rezultati želimo torej

[48] Arhivar je skrbnik oziroma arhivski delavec, ki je odgovoren za organiziranje in vodenje evidenc dokumentov, ki so že odloženi v skladišča namenjena stalnim zbirkam. Po navadi so to uslužbenci, ki so bili za ta poklic priučeni oziroma imajo opravljeno največ srednješolsko izobraževanje. Nasprotno pa od arhivistov pričakujemo, da bodo obvladovali širšo paleto znanja, od zakonodaje, standardov, zgodovine, informacijske tehnologije, teoretičnih osnov, zgodovine institucij, itd. Arhivistom pripisujemo tudi fakultetno izobrazbo.

zanikati že tolikokrat izrečena namigovanja, da je bila ustanovitev arhivarske službe Aškerčeva sinekura. Cilj naše raziskave je oceniti njegovo namero in načrt, kako strokovno ter na podlagi takratne arhivske teorije urediti od leta 1866 docela zanemarjen mestni arhiv. Že na samem začetku urejanja je predlagal in tudi dosegel, da se dosledno upošteva načelo ločitve registrature[49] od arhiva in se - v nasprotju z delom takratne stroke - odločil, da se pri urejanju arhiva drži za tisti čas zelo avantgardnih načel provenience in fonda (Vilfan 1956, 102). Kasneje je v načrtu svojega dela, ki ga je 20. julija 1898 predložil mestnemu županstvu, strnil svoje videnje, načrt ureditve arhiva v osem opornih točk (priloga E) in obenem predlagal tudi rešitve. Naša primerjava predlaganih Aškerčevih rešitev z današnjimi metodami in standardi ter načini dela v arhivu bo pokazala pravilnost njegovih odločitev. Naš naslednji zastavljen cilj je, da poizkušamo potrditi oziroma ovreči trditev, da je Aškerc uporabljal vsebino arhivalij pri pisanju svojih pesmi in ostale literature ter strokovnih in znanstvenih prispevkov. Pritrdilni odgovor na to našo hipotezo bi vzporedno dokazoval tudi pravilnost njegove odločitve v tistem delu njegovega načrta, kjer govori o popisu arhivalij ter zapisovanju v glavni indeks. Torej o dveh pomembnih načelih trajne hrambe dokumentarnega in arhivskega gradiva, ki sta osnovi današnje moderne arhivistike. Končni cilj oziroma skupek vseh ciljev naše naloge je poiskati in predstaviti čim več dejstev, ki prikazujejo in predstavljajo Antona Aškerca kot arhivarja in arhivista v njegovem tretjem, uradniškem poklicu, ali kot ga nekateri označujejo - *ljubljanskem obdobju*. Že v prejšnjih poglavjih naše naloge smo pisali o pomanjkanju strokovne literature in gradiva v tistih časih. Tako menimo, do bo naša naloga tudi v tej smeri nekakšen dodatek k malo širšem pogledu na Aškerca in na njegov prispevek k slovenski arhivistiki.

3.2 RAZISKOVALNE HIPOTEZE, RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

3.2.1 Prva hipoteza

Pred samim začetkom urejanja magistratnega arhiva se je moral Aškerc odločiti za primeren organizacijski način poslovanja z dokumentarnim gradivom in primerno načelo za ureditev arhivskega gradiva. Pri prvem raziskovalnem vpra-

[49] registratúra -e ž (ū), administrativni oddelek za evidentiranje in hranjenje listin, spisov: poslati spise v registraturo; vodja registrature; zbirka listin, spisov, evidentiranih in hranjenih na takem oddelku: prepeljati registraturo (SSKJ 2019). V skladu z aktualno zakonodajo je tedanja registratúra primerljiva z današnjo Glavno pisarno organa (GP) oziroma z Oddelkom za upravno poslovanje (OUP).

šanju, zastavljeni hipotezi smo torej predvidevali, da je bila Aškerčeva odločitev za ločitev registrature od arhiva ter izbira načela provenience pri urejanju arhiva pravilna, zato lahko le na teh temeljih ocenjujemo njegovo delo, tako s strokovnega kot tudi teoretičnega vidika.

Zato nas bo zanimalo:

- Po čem Antona Aškerca najbolj poznamo?
- Kaj je pomenila ločitev registrature od arhivskega gradiva za ureditev arhiva?
- Kaj danes pomeni ločitev tekoče in stalne zbirke oziroma stalne zbirke od poslovanja Glavne pisarne / Oddelka za upravno poslovanje za poslovanje organa in v kakšni meri prakticirajo to načelo v javni upravi?
- Kakšen je bil vpliv izbire provenienčnega načela na ureditev magistratnega arhiva?

3.2.2 Druga hipoteza

Prvima pomembnima odločitvama je sledilo njegovo nadaljnje raziskovalno delo na področju arhivistike: zbiranje strokovne literature, obisk Zemaljskega arhiva v Zagrebu, navezava stikov s tedanjimi avtoritetami s tega področja ter izdelava načrta njegovega nadaljnjega dela, ki ga je strnil v osem ključnih točk. To lahko nekako povzamemo kot zavezo, da bo arhiv uredil, hranil gradivo, ga izposojal oziroma bo dostopno za morebitne uporabnike. Iz tega je razvidno, da je bila ideja strokovna in tudi danes pomeni velik prispevek k zgodovini slovenske arhivistike in njene teorije.

Pri tej hipotezi se bomo osredotočili predvsem na konkretne predloge, ki jih je Aškerc opisal v svojem načrtu dela v magistratnem arhivu in odgovore na zastavljena vprašanja:

- Kaj dejansko pomeni zastavljena naloga osnaženja gradiva?
- Kako si je zamislil ureditev arhiva v smislu mrežnega plana?
- Njegova razmišljanja o materialnem varstvu in o vzpostavitvi primernih mikroklimatskih pogojev?
- Kako si je zastavil načrt razvrščanja gradiva ter kasnejše iskanje?
- Kako je pripravil glavni indeks za zapisovanje popisanih arhivalij?

3.2.3 Tretja hipoteza

Pri zadnji zastavljeni hipotezi bomo načeli vprašanje, ki se je porajalo že njegovim sodobnikom in vedno znova buri domišljijo tako poznavalcem poezije oziroma literature nasploh kot tudi arhivistom:

- Ali je Anton Aškerc uporabljal vsebino arhivskega gradiva v pesniške oziroma v kakršnekoli druge literarne ali publicistične namene?

3.3 RAZISKOVALNA METODOLOGIJA

3.3.1 Metode in tehnike zbiranja podatkov

V času našega izobraževanja smo spoznali, da je arhivistika interdisciplinarna in multidisciplinarna veda, ki sodeluje z ostalimi komplementarnimi vedami, predvsem s pomožnimi zgodovinskimi in te raziskovalne rezultate uporablja samo kot pomoč pri strokovnem arhivskem delu. A vseeno se ostale pomožne zgodovinske vede in arhivistika po vsebini in nalogah zelo razlikujejo. Sama arhivistična veda namreč proučuje tematiko arhivskega gradiva kot celote, nasprotno pa pomožne zgodovinske vede proučujejo posamezne vidike dokumentov (Semlič Rajh, Šabotić, Šauperl 2013, 129). Glede na dejstvo, da je vsebina naše naloge nekoliko zunaj okvirjev področja arhivistike in dokumentologije, bomo pri našem raziskovalnem delu in dokazovanju ali zanikanju predstavljenih hipotez uporabili več raznovrstnih metod in načinov raziskovanja. Tako se bodo v našem delu prepletale metode deskriptivnega pristopa, komparativna in kompilacijska ter historična metoda. Vzporedno z opisanimi metodami bomo uporabili tudi metodo analize vsebine, kvantitativno in kvalitativno metodo ter metodi anketiranja in intervjuja; s temi bomo dodali še nekaj nepoznanih kamenčkov v mozaik celotne zgodbe o Antonu Aškercu.

Vsi podatki, tako primarni, sekundarni in pridobljeni s predstavljenimi tehnikami in metodami zbiranja podatkov, podkrepljeni s teoretičnim znanjem, ki smo ga pridobili v času študija, predstavljajo podlago in temelje empiričnega dela naše naloge, ki bodo orisali delo ter pomen Aškerca kot arhivista.

3.3.2 Opis instrumentarija

Pri prvi hipotezi smo preverili Aškerčevi odločitvi o ločitvi registrature od arhiva ter ureditve arhiva na podlagi provenienčnega načela. Na osnovi pregleda zakonodaje in dobrih praks tedanjega časa, in s primerjavo zakonodaje in dejanskega

stanja v državni upravi dandanes, smo poizkušali dokazati pravilnost Aškerčevih odločitev. Pri tem delu smo si poleg študije dostopnega gradiva, ki se nanaša na to temo, pomagali z anketnima vprašalnikoma. Prvi anketni vprašalnik smo naslovili na glavne pisarne ali oddelke za upravno poslovanje v vseh državnih ustanovah. Torej na Urad predsednika Republike Slovenije (v nadaljevanju RS), Državni zbor RS, Državni svet RS, Vlado RS ter njegovega predsednika, Generalni sekretariat Vlade RS, na vladne službe RS, na vsa ministrstva RS in njihove organe v sestavi, na Ustavno sodišče RS, Vrhovno sodišče RS ter Računsko sodišče RS. Z drugim anketnim vprašalnikom, s katerim smo nagovorili študente Filozofske fakultete, pa smo želeli pridobiti odgovore, ki bi našo hipotezo oziroma cilje raziskovanja predstavili tudi z nekega drugega, bolj poljudnega, splošnega pogleda; prikazal naj bi, katero je tisto področje Aškerčevega dela, po katerem ga najbolj poznajo.

V pomoč pri iskanju odgovorov na drugo hipotezo nam je bil sam Aškerčev načrt dela, kjer je natančno navedel, kaj vse bo potrebno, da bo arhiv uporaben - kako bo gradivo strokovno uredil, ga skrbno in dolgoročno hranil ter ga naredil dostopnega za raziskovalne in ostale namene. Navedeno razlago posameznih točk smo primerjali z današnjo teorijo in prakso; kako postopamo ob reševanju podobnih težav, s katerim se je že takrat soočal Aškerc. Odgovore smo poiskali v razpoložljivi literaturi, ki govori o materialnem varovanju dokumentarnega gradiva, o njegovi ureditvi in o mrežnih planih pri opremi ter postavitvi v prostoru, popisovanju, vrednotenju ter tudi postopkih »škartiranja« dokumentarnega gradiva. Prav tako nam bo drugi del prvega anketnega vprašalnika podal odgovore o pravilnosti njegovih odločitev in tudi primerjavo z današnjim načinom dela oziroma uporabljanjem sodobne teorije in njenih načel v praksi.

Z iskanjem odgovorov na tretjo hipotezo smo poizkušali potrditi ali ovreči trditev, da je Aškerc uporabljal arhivsko gradivo tudi za pisanje svoje poezije, predvsem romanc in balad ali v kakršne druge publicistične namene. Z proučevanjem in analizo dosegljive literature, prispevkov in ostalih objav, ki se navezujejo na to temo, smo izluščili najpomembnejše dele, ki bi utegnili prispevati k potrditvi ali zanikanju te zadnje hipoteze. Poleg navedenih pripomočkov, smo si pri iskanju odgovorov na zastavljena vprašanja pri tej hipotezi pomagali tudi z izsledki vsebine intervjuja z Aškerčevim pranečakom Avgustom ter njegovim sinom Ma-

tjažem, ki sta nam slikovito orisala in opisala ustno družinsko izročilo, ki govori in se dotika tudi te tematike.

3.3.3 Opis vzorca

Pri izbiri vzorca, ali bolje rečeno vzorcev za našo raziskavo, smo bili zaradi interpretacije rezultatov zelo previdni. Seznanjeni smo, da je vzorec del populacije, od katerega želimo določene podatke in informacije, na podlagi katerih bomo povzeli neke zaključke. V našem primeru lahko govorimo kar o reprezentativnem vzorcu, saj bomo anketirali tako stroko kot tudi populacijo, ki ji ta tematika ni tako blizu, čeprav naj bi bila v njihovem primeru del splošne izobrazbe in razgledanosti.

Prva hipoteza: Pregledali smo razpoložljivo literaturo in zakonodajo, ki ureja poslovanje z dokumentarnim gradivom takrat in danes ter naredili tudi medsebojno primerjavo. Prvi anketni vprašalnik je bil razdeljen na petnajst vprašanj (priloga G). Vprašanja so bila razdeljena nekako na dva sklopa in med seboj zaradi sklepanja na odgovore naslednjih vprašanj, pomešana. V prvem sklopu vprašanj smo želeli pridobiti odgovore na vprašanja o poznavanju Aškerca kot arhivista, o pomenu njegove odločitve o ločitvi registrature od arhiva ter uporabi tega načela danes in kaj je pomenila izbira provenienčnega načela za ureditev magistratnega arhiva. Ta anketa, poslana na sedeminsedemdeset naslovov glavnih pisan organov državnih ustanov (priloga F), je bila namenjena tisti populaciji, ki bi morala poznati Aškerca kot arhivista in tudi njegov vpliv na arhivistiko kot znanstveno vedo. Ker pa smo hoteli Aškerca umestiti nekoliko širše v današnji čas in prostor, smo si pri iskanju odgovora na vprašanje: »Po čem je bil Anton Aškerc najbolj poznan?« pomagali še s skrajšano verzijo ankete. Razdelili smo jo med petindvajset študentov dodiplomskega študija bibliotekarstva, informacijskih znanosti in knjigarstva (priloga H) ter dvaindvajset dodiplomskih študentov sociologije (priloga I) na Filozofski fakulteti v Ljubljani. V sklop vprašanj, ki se je nanašal na prepoznavnost Aškerca, smo na koncu uvrstili tudi malo bolj sproščeno vprašanje, povezano z njegovimi popotovanji, opazovanjem, ugotovitvami in kasnejšim pisanjem potopisov.

Druga hipoteza: Odločilnega pomena za Aškerčevo odločitev, da uredi arhiv, v njem hrani gradivo in ga ponudi v uporabo, je njegov načrt, kako se bo tega lotil. Poleg pregleda takrat razpoložljive literature in primerjave z današnjo teorijo in prakso, s katero si je pomagal pri tej nalogi, nam bodo v pomoč tudi rezultati

drugega sklopa ankete, ki smo jo naslovili na vodje in ostale uslužbence glavnih pisarn in oddelkov za upravno poslovanje v vseh državnih ustanovah. Od vprašanih smo poskušali dobiti odgovore na ključna vprašanja, ki si jih je zastavil že Aškerc in v svojem programu dela tudi ponudil odgovore nanje. Analiza prispelih odgovorov in njihova primerjava z Aškerčevimi načrtovanimi rešitvami o ureditvi magistratnega arhiva nam bo v pomoč pri potrditvi ali zanikanju te hipoteze.

Tretja hipoteza: Pri iskanju odgovorov na zadnjo zastavljeno hipotezo - ali je Aškerc uporabljal vsebino arhivskega gradiva pri pisanju svojih pesmi oziroma v kakršnekoli druge literarne ali publicistične namene, smo se morali zaradi skopih virov s tega področja opreti zgolj na članke njegovih sodobnikov v takratnem strokovnem časopisju in na ustno izročilo, ki smo ga poiskali pri njegovih prednikih, ki ohranjajo njegovo dediščino.

3.3.4 Opis obdelave podatkov

Seznanjeni smo, da je analiza in opis podatkov ključen del vsake empirične raziskave ali v našem primeru magistrske naloge. Z obdelavo zbranih podatkov bomo poizkušali na podlagi številk, prikazov v tabelah in grafih oziroma vseh zbranih podatkov iz naših anketnih vprašalnikov pa tudi ostalih primerjanih raziskav izluščiti uporabne informacije; tako bomo lahko naredili verodostojne zaključke, potrdili ali zanikali predpostavljene hipoteze.

Prva hipoteza: Razpoložljive podatke iz takratnega časa, ki smo jih zasledili in povzeli v dostopni strokovni in ostali literaturi, smo primerjali z aktualnim stanjem na področju upravnega poslovanja v državni upravi in nasploh v stroki. Prav tako smo za iskanje odgovorov na prvo zastavljeno hipotezo uporabili metodo anketiranja, da bi z obdelavo pridobljenih podatkov prišli do želenih rezultatov. Prvi anketni vprašalnik smo s spletne strani »*Enklik anketa*« prenesli v našo nalogo, drugega, ki smo ga razdelili med dodiplomske študente bibliotekarstva, informacijskih znanosti in knjigarstva ter sociologije, pa s pomočjo Excelovih tabel. Pri obeh izpeljanih anketah je bil odziv nad pričakovanji, tako da nam bodo pridobljeni rezultati v veliko pomoč pri zagovarjanju zastavljenih hipotez. Same podatke smo obdelali tako statistično kot tudi vsebinsko in zaključke podali v naslednjih poglavjih.

Druga hipoteza: Pri dokazovanju trditev v drugi zastavljeni hipotezi, ki smo jih prevzeli iz Aškerčevega načrta ureditve arhiva, nam je bil v pomoč drugi del spletne ankete, ki smo jo že opisali v prejšnjem odstavku. Kot smo pojasnili, je

bil odziv nanjo nad vsemi pričakovanji. To bomo lahko s pridobljenimi podatki ter izpeljankami v obliki statističnih podatkov prikazali v tabelah in grafih. Na osnovi predstavljenih podatkov bomo lahko argumentirano potrdili ali ovrgli pravilnost Aškerčevih odločitev, zapisanih v njegovem načrtu dela. Prav tako bodo rezultati tega dela raziskave razkrili načine dela in organiziranosti upravnega poslovanja v javni upravi, upoštevanja področne zakonodaje na področju dokumentologije in tudi arhivistike. Pregled pridobljenih podatkov, predvsem tistih, ki jih projiciramo v današnji čas, bo jasno sporočilo, v kakšni meri javna uprava spoštuje zakone in predpise, ki jih je sama določila.

Tretja hipoteza: Podatke za analizo tretje hipoteze smo poiskali in proučili v obstoječi literaturi in zapisih, ki govorijo o tej temi. Primerjali smo zapise njegovih sodobnikov in drugih raziskovalcev z opisi njegovega življenja in dela; poiskali smo jih v Ljubljanskem zvonu, Slovenskem narodu, Slovencu, Kroniki - časopisu za slovensko krajevno zgodovino, Aškerčevem zborniku, zbornikih strokovnih posvetovanj, itd… Opisanim podatkom smo dodali še izsledke iz pogovora z njegovimi sorodniki, ki še ohranjajo njegovo zapuščino na Hrušovarjevi domačiji. V vseh zbranih podatkih smo poizkušali najti dokaze za potrditev oziroma zavrnitev naše zadnje hipoteze.

3.4 REZULTATI

3.4.1 Prva hipoteza

Spletna anketa, s katero smo anketirali vodje in ostale javne uslužbence glavnih pisarn oziroma oddelkov za upravno poslovanje, je bila naslovljena na sedeminsedemdeset glavnih elektronskih naslovov državnih ustanov. Anketo, tudi posredovano ostalim javnim uslužbencem, ki se ukvarjajo s tem področjem, je skupaj odprlo stoenainosemdeset anketirancev, celotno anketo je izpolnilo oseminštirideset anketirancev, delno sedemindvajset. Skupaj je bilo za raziskavo ustreznih petinsedemdeset anket oziroma 41,43% nagovorjene populacije (priloga M).

V nadaljevanju poglavja bomo prikazali pridobljene rezultate, ki so bili bolj pomembni za dokazovanje postavljenih hipotez, celotna anketa in vsi ostali pridobljeni podatki pa se nahajajo v prilogah.

Prva anketa, ki je bila namenjena vodjem glavnih pisarn oziroma oddelkov za upravno poslovanjem in iz katere smo želeli pridobiti podatke o poznavanju An-

tona Aškerca kot arhivarja in njegovega prispevka k arhivistični vedi, nam je priobčila naslednje rezultate. Sedeminsedemdeset tistih, ki so odgovarjali na to vprašanje, je Antona Aškerca prepoznalo kot:

- duhovnika 77%;
- pesnika 85%;
- narodnega buditelja 31%;
- arhivarja 32%;
- potopisca 15%;
- pisatelja 52%;
- bibliotekarja 13%.

Vlogo, ovrednoteno po pomembnosti od ena (manj pomembno) do šest (zelo pomembno) Antona Aškerca za slovensko kulturo, znanost in zgodovino, je oseminpetdeset tistih, ki so odgovarjali na to vprašanje, porazdelilo oziroma ocenilo takole (izražena je povprečna vrednost ogovorov):

- duhovnik 3,4;
- pesnik 4,8;
- narodni buditelj 3,6;
- arhivar 3,3;
- potopisec 2,9;
- pisatelj 3,8;
- bibliotekar 2,8.

V ta sklop vprašanj iz prve ankete, namenjene vodjem glavnih pisarn oziroma oddelkov za upravno poslovanjem o poznavanju Antona Aškerca kot arhivarja in njegovega prispevka k arhivistični vedi, smo proti koncu ankete uvrstili tudi vprašanje: *Katere novosti je Aškerc kot arhivar/arhivist vnesel v slovensko arhivistiko?* in dobili naslednje rezultate. Na ponujen odgovor:

- načelo ločitve od registrature od arhiva,

  DA = 16% NE = 6% NE VEM = 78%

- načelo provenience in fonda,

  DA = 10% NE = 6% NE VEM = 84%

- mikrofilmanje,

  DA = 0% NE = 41% NE VEM = 59%

V drugih dveh anketah smo prvi dve vprašanji iz spletne ankete razdelili tudi med študente dodiplomskega študija bibliotekarstva, informacijskih znanosti in knjigarstva ter sociologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Med dvaindvajsetimi odgovori študentov bibliotekarstva, informacijskih znanosti in knjigarstva se je na vprašanje *Po čem poznajo Antona Aškerca*? prepoznavnost porazdelila s sledečimi procenti:

- duhovnik 81,8%;
- pesnik 95,5%;
- narodnega buditelj 50%;
- arhivar 27,3%;
- potopisec, 18,2%
- pisatelj 90,9%;
- bibliotekar 31,8%.

Pomembnost Antona Aškerca za slovensko kulturo, znanost in zgodovino, pa so študentke in študenti v povprečju ocenili takole:

- duhovnik 3,0;
- pesnik 5,0;
- narodni buditelj 3,8;
- arhivar 3,3;
- potopisec 2,2;
- pisatelj 5,0;
- bibliotekar 3,3.

Pri anketi, ki smo jo razdelili med študente sociologije oziroma dvopredmetnega študija sociologije v povezavi s študijem zgodovine, sociologije kulture, pedagogike in andragogike, anglistike, nemcistike, filozofije, psihologije, primerjalne književnosti in literarne teorije, etnologije in kulturne antropologije ter umetnostne zgodovine, smo v njihovih odgovorih zaznali prepoznavnost Antona Aškerca v sledečih procentih:

- duhovnik 80%;

- pesnik 88%;
- narodnega buditelja 44%;
- arhivar 16%;
- potopisec 24%;
- pisatelj 76%;
- bibliotekar 16%.

Povprečna ocena vloge Antona Aškerca v slovenski kulturi, znanosti in zgodovini pa je po njihovem mnenju naslednja:

- duhovnik 2,9;
- pesnik 4,9;
- narodni buditelj 4,1;
- arhivar 2,9;
- potopisec 4,2;
- pisatelj 4,0;
- bibliotekar 2,4.

Da bi potrdili pravilnost Aškerčeve odločitve o ločitvi registrature od arhiva ter ureditve arhiva na podlagi proveniènčnega in načela fonda, smo v spletni anketi vodjem in ostalim javnim uslužbencem glavnih pisarn oziroma oddelkov za upravno poslovanje zastavili še dve vprašanji in odvisno od odgovora na glavno, še eno podvprašanje. Rezultati odgovorov na spodaj zastavljena vprašanja pa so bili sledeči:

- na vprašanje *Ali imate v vaši ustanovi/organu ločeno tekočo od stalne zbirke (registraturo od arhiva)?*

  DA = 90% NE = 7% NE VEM = 3%

Na vprašanje *Kako v vaši ustanovi/organu urejate gradivo?:*

- po vsebini 80%;
- po načelu provenience in fonda 4%;
- ne vem 9%;
- drugo 7%.

Odgovori v primeru, da je bilo na prejšnje vprašanje odgovorjeno pod »drugo«, so bili v procentih izraženi z naslednjimi vrednostmi:

- na osnovi klasifikacijskega načrta, 48%
- po udk, 26%
- kombinacija, 26%.

Za odgovore na zadnje, bolj sproščeno vprašanje *Kateri most je Anton Aškerc daljnovidno projiciral skoraj do metra natančno?*, ki se je nanašalo na njegovo multidisciplinarnost in tudi prepoznavnost Aškerca kot potopisca, so se vprašani odločili takole:

- Most na Soči 76%;
- Tromostovje 7%;
- Most čez Bospor 13%;
- Golden Gate 0%
- Viadukt Črni Kal 4%,
- Most na Neretvi 0%;
- Most na rek Kwai 0.

3.4.2 Druga hipoteza

Rezultati drugega sklopa vprašanj anketnega vprašalnika, ki so se nanašala na Aškerčev načrt, kako urediti arhivsko gradivo ter arhivski prostor in je bil namenjen hranjenju tega gradiva ter primerjavo z današnjo teorijo in prakso v državni upravi, so nam prinesli zanimive rezultate. Primerjalno z konkretnimi nalogami, ki si jih je zastavil Aškerc, smo tudi mi v naši spletni anketi zastavili vprašanja javnim uslužbencem, ki so odgovorni za upravljanje z dokumentarnim gradivom v državnih ustanovah. Na prvo vprašanje iz tega sklopa *Kolikokrat obrišete prah z arhivskih polic in gradiva?*, smo dobili naslednje odgovore:

- enkrat na teden 7%;
- enkrat na mesec 5%;
- dvakrat na leto 14%;
- enkrat na leto 18%;
- ob predaji gradiva v stalno zbirko 14%,
- pred obiskom inšpekcije 2%;
- nikoli 14%;

- ne vem 21%;
- drugo 5%.

Vprašanje *Ali imate arhivske police oštevilčene?* se je navezovalo na Aškerčev načrt ureditve arhiva. Vprašani so odgovorili z:

DA = 48% NE = 39% NE VEM = 13%

Zanimivi so bili tudi odgovori za skrbnike arhivskih prostorov vedno aktualno vprašanje *Ali se v vaših arhivskih skladiščih nahaja tudi razna nepotrebna ropotija?* in še podvprašanje za vse tiste, ki so odgovorili pritrdilno, kakšne vrste. Odgovori na glavno vprašanje so bili pozitivno presenetljivi:

DA = 21% NE = 68% NE VEM = 11%

Sledila so še vprašanja o prezračevanju arhivskih prostorov, ureditvi ventilacije oziroma klimatskih naprav ter v primeru, da jih nimajo, ali načrtujejo takšno ureditev. Podrobni rezultati odgovorov na ta vprašanja so prikazani v prilogah (priloga J).

Izpostaviti moramo še rezultate odgovorov na vprašanje o urejenosti in načinu popisa dokumentarnega gradiva: *Ali imate urejene popise dokumentarnega gradiva in kako so urejeni?* - torej podobno vprašanje, ki si ga je zadal tudi Aškerc. Anketiranci so lahko izbirali med naslednjimi šestimi odgovori s sledečimi rezultati:

- nimamo urejenih popisov 5%;
- vpis v indeksno knjigo 0%;
- kartotečni listi 5%;
- računalniški popis 48%;
- informacijski sistem za upravljanja z dokumentarnim gradivom (ISUD) 26%
- drugo 16%.

Deset anketiranih javnih uslužbencev, ki so pri zgornjem vprašanju izbrali možnost »drugo«, je v naslednjem odgovoru svoji izbiri dodalo tudi razlago. Pojasnila so si bila v bistvu podobna in so se vsa nanašala na uporabo informacijskega sistema. Iz pojasnil pri tem ogovoru je bilo razvidno, da vprašani niso razumeli vprašanja ali pa niso seznanjeni s tem.

Na eno izmed zadnjih vprašanje ankete, ki je tudi povezovalo Aškerčevo dilemo o trajanju urejanja takratne neurejene zbirke arhivskega gradiva z današnjim stanjem na tem področju v nekaterih organih državnih ustanov, smo dobili ena-

inpetdeset odgovorov. Iz njih je razbrati, da stanje na tem področju ni zadovoljivo, lahko bi celo rekli, da so prikazani rezultati zaskrbljujoči. Na vprašanje *Koliko časa bi potrebovali za popolno ureditev arhiva?* smo dobili odgovore z naslednjimi podatki:

- arhiv je urejen 27%;
- deset dni 6%;
- mesec dni 10%;
- pol leta 18%;
- eno leto 12%;
- misija »nemogoče« 8%;
- ne vem 18%;
- drugo 2%.

Pod zadnjo možnostjo odgovora »drugo« je potrebno dodati še pojasnilo anketiranca, ki pravi, da bi za popolno ureditev arhiva potrebovali več let.

3.4.3 Tretja hipoteza

Pri zadnji hipotezi smo odgovore, povezane z hipotezo o uporabi vsebine arhivalij za pisanje poezije, iskali s pomočjo razpoložljive literature in v pogovoru s še živečimi sorodniki. Dejanskih dokazov, da bi Aškerc vsebino arhivskega gradiva uporabljal za pisanje pesmi, predvsem romanc in balad, nismo našli. Še najbližje potrditvi te hipoteze bi lahko bil članek Frana Govekarja, objavljenem v Ljubljanskem zvonu kjer zapiše: »Kot pravi arhivar pa je Aškerc tudi sam eksploatiral arhiv, v prvi vrsti za svoje balade in romance ter kot znanstvenik za razne članke in beležke, ki jih je priobčeval v Ljubljanskem zvonu, Slovanu, zlasti pa v strokovnih zgodovinskih ljubljanskih glasilih.« (Govekar 1912, 468). Kakšne bolj konkretne potrditve naše hipoteze v razpoložljivi literaturi, ki smo jo navedli v poglavju 3.3.4 Opis obdelave podatkov, nismo našli.

Poleg podatkov v nam dostopni literaturi, smo si pri zadnji postavljeni hipotezi poizkušali pomagati tudi z metodo intervjuvanja. V torek, 28.5.2019, smo v rojstni hiši Antona Aškerca (slika 10) opravili intervju s pranečakom Antona Aškerca, Avgustom ter njegovim sinom Matjažem.

Slika 10: Domačija Antona Aškerca na Senožetah

Foto: izr. prof. dr. Peter Pavel Klasinc

V pričakovanju, da bomo v pogovoru z njima prišli do podatkov, ki bodo potrdili ali ovrgli našo hipotezo, smo jima zastavili nekaj vprašanj, na katere pa nismo dobili odgovorov, ki bi govorili nam v prid, zato smo celoten intervju predstavili v prilogi N.

3.5 RAZPRAVA

Mogoče bi zgodbo o Antonu Aškercu kot arhivistu, začeli takrat, ko je končeval prvi razred osnovne šole, v novo odprti slovenski enorazrednici v Šmarjeti. V Zgodovini arhivistike in arhivske službe Majda Smoletova zapiše, da je nekako takrat, natančneje 12. maja 1866, takratni ljubljanski župan Etbin Henrik Costa[50] predlagal občinskemu svetu, da bi Peter Pavel Radics uredil starejšo registraturo, ki je bila v popolnem neredu. Ob podpori večine članov mestnega sveta, predvsem dr. Bleiweisa[51], je s predlogom uspel. Že takrat poznani zgodovinar in časnikar Radics se je z vso vnemo lotil posla ter ga »končal« v dobrem mesecu dni. Seveda je bila kvaliteta opravljenega dela premo sorazmerna s časom, v katerem je bilo delo opravljeno. V poročilu je pojasnil, da je arhivalije opremil z

[50] Etbin Henrik Costa, slovenski bibliograf, pravnik in politik, ljubljanski župan med letoma 1864 in 1869. Rodil se je 18. oktobra 1832 v Novem mestu, umrl 28. januarja 1875 v Ljubljani. Gimnazijo je zaključil julija 1850. Jeseni istega leta se je preselil v Gradec, kjer je na tamkajšnji univerzi študiral pravo in filozofijo. Leta 1853 je naredil doktorat iz filozofije, leta 1855 pa še doktorat iz prava. Po končanem šolanju se je vrnil v Ljubljano, poleg opravljanja advokature, pisal in objavljal članke o slovenski preteklosti. Bil je tudi med soustanovitelji ljubljanske narodne čitalnice (Wikipedia 2019).

[51] Rodil se je 19. novembra 1808 v Kranju očetu trgovcu in posestniku Valentinu Bleiweisu. Osnovno šolo je obiskoval v Kranju. V letih 1819-1824 je obiskoval gimnazijo v Ljubljani, zatem pa licej (višja srednja šola). Medicino je študiral na dunajski univerzi. Leta 1841 se je preselil v Ljubljano. Prva leta bivanja v Ljubljani se je posvečal učenju slovenščine, predvsem iskanju veterinarske terminologije. Leta 1856 je Bleiweis postal deželni živinozdravnik. Leta 1861 je bil izvoljen za ravnatelja ljubljanske porodnišnice na Ajdovščini v Ljubljani. Leta 1843 je kot član Kranjske kmetijske družbe predlagal ustanovitev časopisa Kmetijske in rokodelske novice. Od ustanovitve časopisa do svoje smrti je bil urednik in glavni novinar (Wikipedia 2019).

ovitki, označil z datumi in kratko vsebino ter jih shranil v ekonomovo pisarno. Od ostalega gradiva ga je nekaj umestil v prostor starejše registrature, nekaj pa prenesel v novo, davčne knjige in ostalo gradivo pa shranil v omaro na hodniku (Smole 1976, 39).

V ločitev registrature od arhiva Radics takrat ni posegel. Splošni nered v registraturi in nestrokovno uničevanje gradiva je bil povod, da je prof. Ivan Vrhovec, ki je gradivo uporabljal za pisanje zgodovinskih člankov, leta 1886 zapisal: »Arhiv na ljubljanskem rotovžu je nakopičen tako različno in tako okorno, da mu je kos le mojstrska roka! Gradivo je res nakopičeno v pravem pomenu besede, kajti v največjem neredu so pomešane in na kup *znešene listine najrazličnejših stoletji in najrazličnejšega obsega.*«. Zapisano je moč razumeti kot Vrhovčevo nestrinjanje z dejstvom, da so v tekoče zadeve vključevali zelo stare zadeve in tako je lahko en fascikel vseboval zadeve iz več stoletji, kar pa ni bil nered, ampak ureditev po načelu provenience (Smole 1976, 39–40).

Dvanajst let kasneje, natančneje 20. julija 1898, Anton Aškerc zapiše svojo vizijo ureditve magistratnega arhiva. Še preden je začel uresničevati svoj načrt, je takoj v začetku vzpostavil načelo ločitev registrature od arhiva ter ga tudi udejanjil (Vilfan 1956, 102). Podobno kot Aškerc in Sergij Vilfan razmišlja tudi Janko Orožen, ko pravi, da je pomemben in viden znak za nastanek arhiva njegova ločitev od registrature. Ločitev namreč pomeni osamosvojitev arhiva v ustanovi, ki živi svoje lastno življenje in ima svoje znake ter služi znanosti (Orožen 1956, 111). Tri leta kasneje Vilfan svoje razmišljanje še nadgradi v Publikaciji Mestnega arhiva ljubljanskega kjer zapiše, da je s tem, ko je župan Hribar prodrl s svojo idejo o razpisu delovnega mesta arhivarja in ga je Anton Aškerc zasedel, prišlo do formalne ločitve registrature in arhiva (Vilfan 1959, 13).

Druga daljnovidna in predvsem pogumna Aškerčeva odločitev je bila, da se bo pri urejanju arhiva držal načel provenience in fonda. V tistih časih je nasprotno načelo, načelo pertinence, goreče zagovarjal Aškerčev kritik, takratni deželni arhivar in zgodovinar Komatar. Tako lahko torej danes ugotovimo, da je povsem Aškerčeva zasluga, da je tej ideji razbijanja fondov in urejevanju po vsebini nasprotoval (Žontar 1995, 13). Z Vilfanovo trditvijo se strinja tudi Smoletova, ki dodaja, da bi v primeru, če bi se Aškerc držal Komatarjevih navodil, moral

razstaviti vse fascikle, narediti nove ter zapisati nove indekse. A Aškerc je obdržal spise v prvotni ureditvi, pregled pa uredil s posebno stvarno in imensko kartoteko, za kar ga upravičeno imenujemo utemeljitelja provenienčnega načela na Slovenskem (Smole 1976, 41).

Nadalje Sergij Vilfan in Jože Žontar v Arhivistiki ugotavljata, da so v 19. stoletju starejše dokumentarno gradivo začeli po svojih kriterijih urejati zgodovinarji; torej po vsebini, kar se je zavleklo v začetek 20. stoletja. V tem času je urejanje po vsebini pokazalo vse svoje slabosti, posebno pri prevzemanju fondov iz 18. stoletja, ki so že bili urejeni po določenem registraturnem redu, z vsemi delovodniki in indeksi. Pri načelu pertinence, ko pride do mešanja gradiva različnega izvora glede na vsebino, pa vsi ti pripomočki izgubijo svojo veljavo. Primeri v takratni praksi so pokazali, da je vsako preurejanje gradiva, ki ne upošteva njegovega izvora in njegove prvotne ureditve, škodljivo za nadaljnjo uporabo, tako v praktične kot tudi znanstvene namene (Vilfan, Žontar 1973, 51–52).

Kot navaja Zdenka Semlič Rajhova v svojem prispevku Princip provenience in oblikovanje fonda, ta predstavlja osnovo arhivske teorije in prakse že od srede 19. stoletja. Na podlagi razvoja in dolgoletne mednarodne prakse je bilo ugotovljeno, da se gradivo t.i. izvornih teles, upoštevaje kontekst in upravne postopke, najbolje ohrani nepomešano, torej kot celota (Semlič Rajh 2010, 126).

Še bolj natančno načelo provenience opredelita Vilfan in Žontar, ko pravita, da to v splošnem razumevanju besede pomeni, da je potrebno pri urejanju gradiva nameniti pozornost izvoru kot celoti ter hkrati biti pozoren na njegovo prvotno notranjo ureditev. Posledično ima torej to načelo dva elementa: izvorno celoto ter prvotno ureditev; povezava med njima pa načeloma deluje samo enostransko. V načelu provenience je potrebno torej oba elementa razlikovati in ju tudi razdeliti na dve načeli: na načelo provenience v dobesednem pomenu besede ter na načelo prvotne ureditve. Načelo provenience v direktnem pomenu besede pomeni, da arhivsko gradivo obravnavamo tako, da spoštujemo celote, v katerih je gradivo nastalo. Vzporedno pa je potrebno te celote združevati v arhivsko strukturo (tektoniko), upoštevajoč njihovo izvorno povezavo ali sorodnost. Tako tudi v tej opredelitvi samo načelo zadrži oba elementa, kjer se pa oba navezujeta na celoto. Torej en element določa in ohranja izvorno celoto, drugi pa povezuje te celote (Vilfan, Žontar 1973, 53).

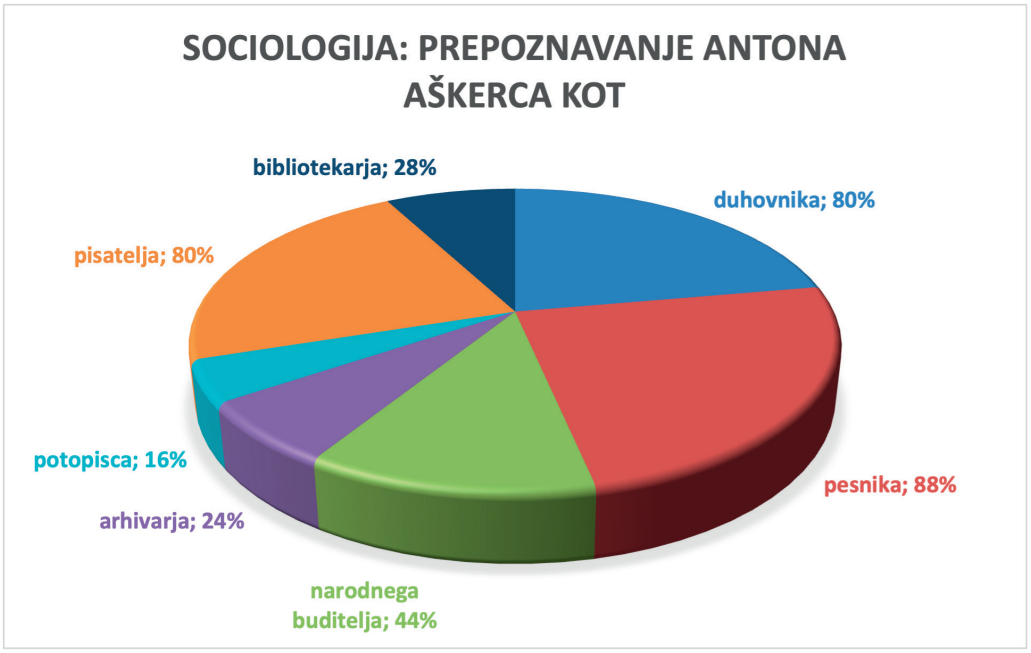
Podobno kot zgoraj navedeni strokovnjaki s področja arhivistike je o načelu provenience in arhivih nasploh pisal Josip Mal.[52] Leta 1910, torej še za časa Aškerčevega delovanja v magistralnem arhivu je v članku Pomen in organizacija arhivov, objavljenem v reviji Dom in svet zapisal, da je glavno pravilo pri urejanju vsakega arhiva ohranitev proveniènčnega načela ter »da se imajo vsi organično nastali deli v tej organični zvezi ohraniti oziroma jih zopet v prvotno organično celoto nazaj spraviti, če se je bila ta vez raztrgala.«. Kot primer navaja arhivalije ukinjenih samostanov, starih uradov ter rodbin in tvorijo celoto, ki se ne sme razdirati (Mal v Semlič Rajh 2010, 127). S časom se je načelo provenience kot eno izmed temeljnih načel arhivistike uveljavilo po vsem svetu, tako na področju klasičnega kot tudi digitalnega gradiva oziroma arhiviranja. Sicer je prišlo pri interpretaciji in implementaciji do širših razprav, predvsem zaradi jezikovnih razlik in preprek (Semlič Rajh 2010, 127–128), a pionirstva Aškercu na tem področju ne more nihče zanikati.

Anekdota o pesniku Otonu Župančiču, ki jo je pred več kot štiridesetimi leti objavil v Pavlihovi pratiki Darko Gorinšek, pripoveduje: »Nekoč je režiser Milan Skrbinšek potožil Otonu Župančiču, da Slovenci vse premalo poznajo Prešerna. Župančič se je grenko namuznil in v svojem zanj tako značilno nosljajočem tonu in svojo značilno gesto – kroženjem visoko dvignjenega kazalca desne roke – menil: »Res je. Žal jih poznam tudi jaz nekaj, ki vedo o Prešernu le to, da se po njem imenuje neka ljubljanska ulica!« (Gorinšek 1978, 124). Prav ta zapis nas je spodbudil, da smo v dveh ločenih anketah preverili, kako poznajo študentke in študenti, ki obiskujejo Filozofsko fakulteto na Aškerčevi cesti v Ljubljani, Antona Aškerca. Isti dve vprašanji smo kasneje zastavili tudi javnim uslužbencem glavnih pisarn oziroma oddelkov za upravno poslovanje v državnih ustanovah, ki delajo z dokumentarnim gradivom in od katerih smo pričakovali, da bodo prepoznali Aškerca tudi kot arhivarja/arhivista.

[52] Josip Mal, zgodovinar, rojen 22. decembra 1884 na Pretržu št. 3 župnije Peče pri Moravčah, sin kmetovalca Franceta in Ivane roj. Pele iz Krasc pri Moravčah; obiskoval enorazrednico v Pečah, za vstop v gimnazijo se pripravljal privatno pri Sv. Križu pri Litiji, študiral na I. državni gimnaziji v Ljubljani 1896–1904, maturiral 12. julija 1904, študiral na dunajski univerzi zgodovino, zemljepis in zgodovino umetnosti 1904 do 1909, promoviran za doktorja modroslovja. Bil je redni član avstrijskega zgodovinskega inštituta na Dunaju 1907–1909, tam opravil strokovni izpit za službo v arhivih, knjižnicah in muzejih iz zgodovine, zgodovinskih pomožnih ved in zgodovine umetnosti. 15. novembra 1909 je kot volonter vstopil v službo pri kranjskem deželnem muzeju v Ljubljani. V muzeju je poleg svojih službenih poslov razvijal živahno znanstveno delo. Po prevratu je izdelal 1919 za tedanjo pokrajinsko vlado za Slovenijo načrt za likvidacijo arhivov in kulturnozgodovinskih zbirk bivše Avstrije in za slovensko pariško mirovno delegacijo memorandum glede obmejnih Slovencev. Njegovo znanstveno delo ima predvsem znak aktualnosti. Njegovi glavni razpravi s področja arhivistike sta: Pomen in organizacija arhivov (DS 1910, 19–24); Kratka navodila za ohranitev in ureditev manjših arhivov (ČZN 1928, 175–179). Umrl je 29. avgusta 1978 v Ljubljani.

Tako smo med študentkami in študenti Filozofske fakultete v Ljubljani preverili, kaj vedo o Antonu Aškercu. Rezultati ankete so bili pričakovani in so potrdili našo tezo, da je Anton Aškerc med Slovenkami in Slovenci najbolj prepoznaven kot pesnik. Veliko število anketiranih pozna Antona Aškerca tudi kot duhovnika, kar je verjetno posledica obravnavanja njegovega spora s škofom Antonom Mahničem pri pouku književnosti v osnovni in srednji šoli. Manj je tistih, ki mu priznavajo pomembnejšo vlogo narodnega buditelja. Med študentkami in študenti bibliotekarstva je najmanj prepoznaven kot potopisec, nato pa kot arhivar in bibliotekar. Še nižja je prepoznavnost njegove dejavnosti na področju arhivistike in bibliotekarstva med študentkami in študenti sociologije. Odgovori v obeh skupinah so potrdili našo zastavljeno trditev, da je Anton Aškerc v širši javnosti slabo poznan kot arhivist/arhivar.[53]

Graf 1: Prepoznavanje Antona Aškerca po dejavnostih (sociologija)

[53] Čeprav so Aškerčeve nagrade za življenjsko delo na področju arhivistike, širši javnosti manj znane kot Borštnikove, smo na tem mestu primerjali oba velikana slovenske kulture. Ugotovimo lahko, da je nagrada Borštnikov prstan veliko bolj poznana kot Ignacij Borštnik, medtem ko je Anton Aškerc slovenski javnosti znan vsaj kot pesnik. Ignacij Borštnik (1858 – 1919) je bil prvi slovenski poklicni gledališki igralec in velja tudi za utemeljitelja sodobnega slovenskega poklicnega gledališča. Po njem se imenuje osrednji slovenski gledališki festival Borštnikovo srečanje in najprestižnejša nagrada za gledališčnike Borštnikov prstan. Tudi za njegovo poklicno pot ima veliko zaslug Ivan Hribar, ki je opazil njegovo nadarjenost, ko je Borštnik delal še kot bančni uradnik in igral v amaterskem gledališču. Hribar je Borštniku omogočil izobraževanje na dramski šoli na Dunaju. Naj na tem mestu izpostavimo, da je leta 2016 osrednjo Aškerčevo nagrado za življenjsko delo na področju arhivistike prejel tudi mentor naše naloge, izr. prof. dr. Peter Pavel Klasinc.

Primerjava odgovorov med različnimi smermi študija (sociologija/bibliotekarstvo) je pokazala, da Antona Aškerca bolje poznajo študentke in študenti sociologije. Zaskrbljujoče pri rezultatih ankete je, da ga kar trije študentje študija sociologije in en študent bibliotekarstva, ne poznajo kot pesnika. Pri izbranem vzorcu to pomeni več kot desetina v primeru študentov sociologije. Ker smo poznavanje preverjali pri študentkah in študentih

Graf 2: Prepoznavanje Antona Aškerca po dejavnostih (bibliotekarstvo)

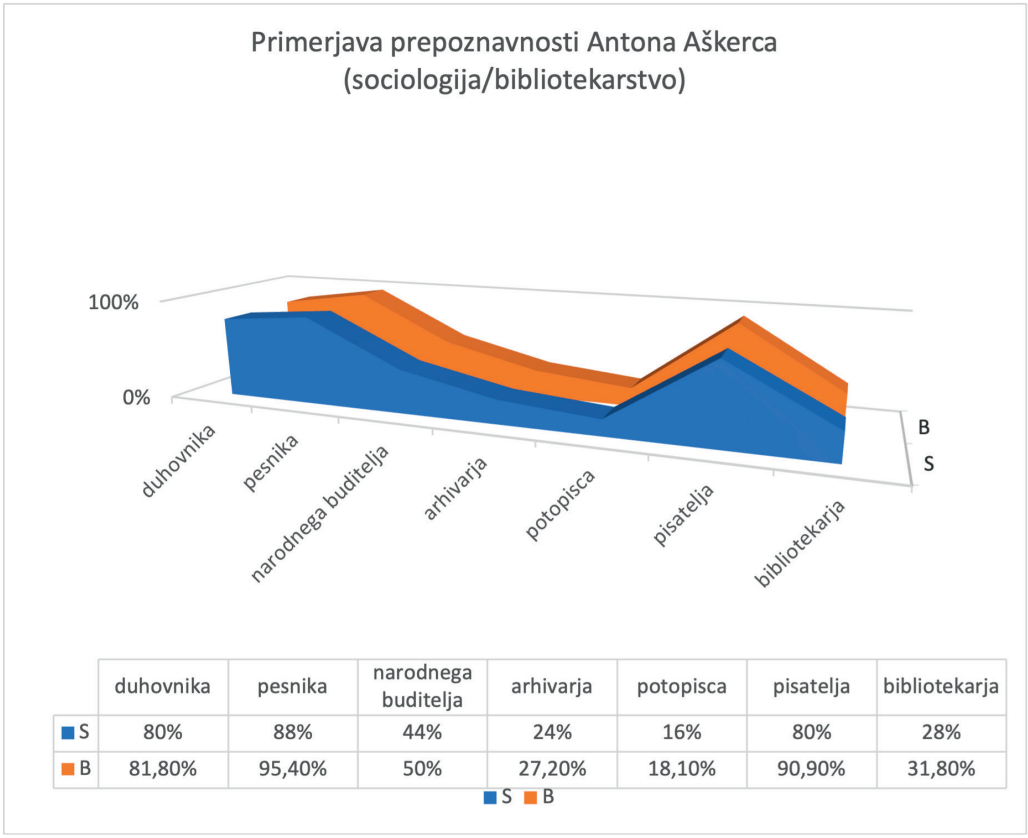

humanističnih smeri študija s končano srednjo šolo, lahko pritrdimo Otonu Župančiču, da nekateri Slovenci bolj poznajo Prešernovo ulico kot njegovo poezijo.

Še bolj porazno se je izkazalo poznavanje Antona Aškerc kot arhivista/arhivarja pri ovrednotenju pomena njegovega dela za kulturo, znanost in zgodovino. Tudi pri tem vprašanju so anketirani pripisali največji pomen njegovi literarni dejavnosti, veliko manjši pomen pa njegovi dejavnosti na področju arhivistike. Zelo pomembne vloge mu med študenti sociologije ni pripisal nihče, več kot tretjina pa je ocenila njegovo delo v arhivistiki kot nepomembno. Seveda si lahko neprepoznavnost razlagamo predvsem z nepoznavanjem dela Antona Aškerca, hkrati pa se moramo na tem mestu vprašati tudi o prepoznavnosti dela arhivistov med širšo slovensko javnostjo in razmisliti o ukrepih, ki bi povečali zanimanje za arhivistiko. Pri tem vprašanju so študenti namenili celo večji pomen njegovemu

delu bibliotekarja kot pa delu arhivista. Anketa med bodočimi bibliotekarkami in bibliotekarji je pokazala, da pozna njegovo delo na področju bibliotekarstva manj kot tretjina študentov in mu zato pripisuje tudi manjšo vlogo pri zgodovini knjižničarstva v Sloveniji. Še slabše pa je med študenti bibliotekarstva poznan kot arhivist/arhivar.

Graf 3: Primerjava odgovorov sociologija/bibliotekarstvo

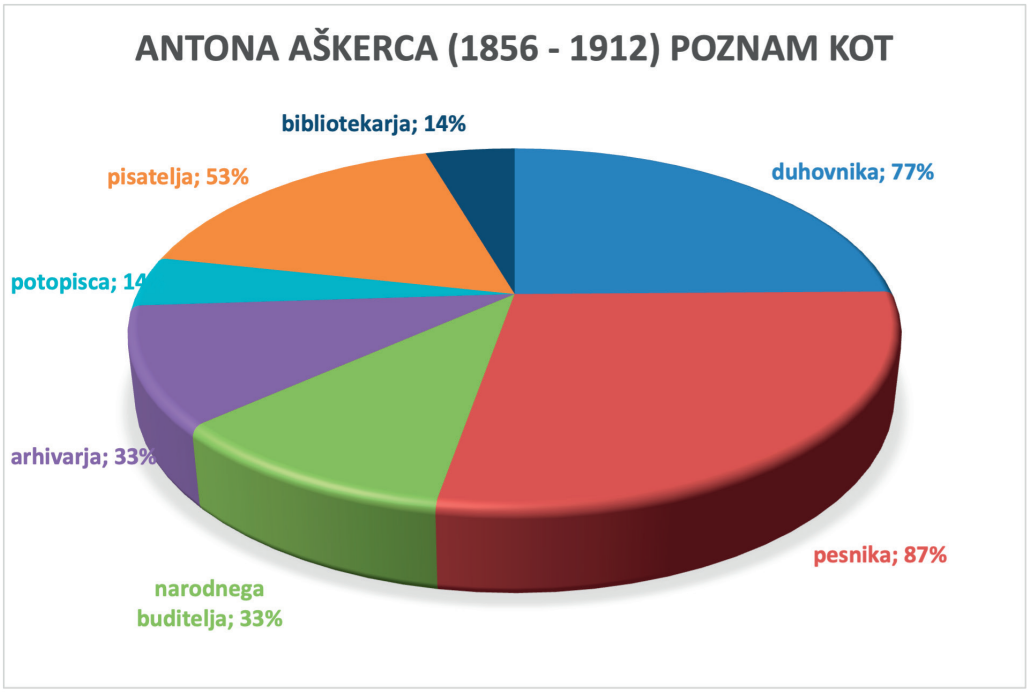
	duhovnika	pesnika	narodnega buditelja	arhivarja	potopisca	pisatelja	bibliotekarja
S	80%	88%	44%	24%	16%	80%	28%
B	81,80%	95,40%	50%	27,20%	18,10%	90,90%	31,80%

S B

Naša trditev, da slovenska javnost pozna Antona Aškerca predvsem kot pesnika in manj kot arhivarja/arhivista, je bila s pomočjo ankete dokazana. Pri rezultatih ankete moramo upoštevati predvsem to, da je bila anketa opravljena tudi med delavci, ki upravljajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom. Prav zato bi se morali že med izobraževanjem in usposabljanjem za delo seznaniti z njegovim delom na tem področju. Od vseh teh delavcev bi pričakovali tudi, da bi vsaj dvakrat letno prelistali strokovno revijo »Arhivi«, v kateri bi vsako drugo leto zasledili poročila o Aškerčevih nagradah. Popolnoma naravno nadaljevanje tega sklepa

je, da bi vsakogar, ki prebere omenjena poročila tudi zanimalo, zakaj so nagrade tako poimenovane in kakšno vlogo je imel Anton Aškerc v slovenski arhivistiki. Očitno smo se v naših pričakovanjih nekoliko zmotili, toda vseeno lahko izpostavimo novo trditev: delavci, ki pri ustvarjalcih dokumentarnega in arhivskega gradiva upravljajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, niso dovolj izobraženi. Rešitve za izboljšanje stanja pa ne najdemo samo v nekajdnevnih tečajih in obveznih izpitih ter seminarjih, ki so potrebni za zbiranje točk, ampak se edina prava rešitev ponuja z izobraževanjem delavcev na tristopenjskem študiju na fakulteti Alma Mater Europaea (Toplak, Klasinc, Semlič Rajh 2014, 225–234). Zato bi morale ustanove za vse omenjene delavce prispevati sredstva za izobraževanje. Pri tem lahko samo pritrdimo citatu Janeza Kopača, da »*arhivskega izobraževanja ni nikoli preveč*« (Kopač 2002, 29).

Graf 4: Prepoznavanje Antona Aškerca po dejavnostih (javni uslužbenci)

Še bolj so nas presenetili odgovori v tistem delu spletne ankete, kjer smo vprašanja oblikovali tako, da smo sledili osmim točkam Aškerčevega načrta dela v arhivih, ki ga je pripravil takoj na začetku delovanja v arhivu, torej koncem 19. stoletja (20. julija 1898). V poglavju, kjer smo opisali Aškerca kot arhivista in bibliotekarja, smo teh osem točk tudi citirali. Kot vemo, je v njih sledil glavnima

nalogama, ki si jih je zastavil: narediti arhiv uporaben in dostopen, ob zavedanju, da bo to mogoče samo, če bo ta urejen in vzdrževan.

V prvi točki načrta, kjer si je Aškerc zadal nalogo, da bo »posamezne kose (knjige, *etc.)«* osnažil prahu, zasledimo elemente materialnega varovanja. Aškerc je pravilno spoznal, da je potrebno dokumentarno gradivo hraniti v čistem okolju. Ugotavlja, da se je nabralo »na cente prahu« ter, da gradiva ni moč »v roke jemati«, torej je kot tako neuporabno. Na ta problem opozori tudi dr. Jedert Vodopivec Tomažič; v mnogih svojih prispevkih na temo materialnega varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva. V prispevku Materialno varovanje arhivskega gradiva v Sloveniji v obdobju 1956-2016 izpostavi, da je največ poškodb na starejšem gradivu posledica dolgoletne izpostavljenosti prahu in vlagi, pri mlajšem gradivu smo priča mehanskim poškodbam ter uporabi nekakovostnih materialov (Vodopivec Tomažič 2016, 336).

Vpliv prahu in drugih nečistoč in onesnaženosti zraka na dokumentarno gradivo, predstavi tudi izr. prof. dr. Peter Pavel Klasinc v Materialnem varovanju klasičnih in novih nosilcev informacij v arhivih, kjer zapiše, da se zaradi atmosferskih okoliščin papirju pri skladiščenju poslabša že dosežena kvaliteta (Klasinc 1992, 42).

Aškerčeva druga točka načrta govori o »*numeriranju stelaž in predalov zaradi lažje orientacije«*, kar bi danes opredelili kot ureditev in opremo prostorov po mrežnem planu z namenom, da s pravilnim označevanjem zagotovimo preglednost in orientacijo v prostoru. To problematiko podrobneje razdela izr. prof. dr. Peter Pavel Klasinc v prispevku Nove ali adaptirane zgradbe za arhive: danes in jutri, objavljenem v Atlantih, kjer pri ureditvi in opremi priporoča uporabo kovinskih polic. Postavitev naj bi bila takšna, da je prostor kar najbolj racionalno izkoriščen. Označitev naj poteka po kolonah polic, ki so označene po abecednem ali številčnem zaporedju, od leve proti desni strani. Enak način uporabimo za označitev polic in poličnic, na katere odlagamo gradivo, ki pa se pri tem ne sme poškodovati in izgubiti svojo originalnost. Pri postavitvi in umestitvi arhivskih regalov v prostor priporoča police globine 40 cm ter višine 2,20 do 2,50 m z razlogom, da pri rokovanju z dokumentarnim gradivom ne potrebujemo lestev, stolov ali kakšnih drugih, še bolj nevarnih pripomočkov za dosego najvišjih poličnic. Za prehode med kolonami polic priporoča s standardi določeno razdaljo, med 70 in 80 cm oziroma med 90 do 110 cm v glavnih hodnikih. (Klasinc 2012, 55–56).

Naslednje tri točke, tisto o pospravljanju ropotije iz arhivske sobe, prezračevanju oziroma ureditvi ventilacije lahko strnemo in ugotovimo, da se je Aškerc že takrat ukvarjal s problemi, ki so še danes aktualni. Tako lahko danes na spletni strani Zgodovinskega arhiva Ljubljana, naslednika Mestnega arhiva Ljubljana preberemo navodila, obveznosti in priporočila za materialno varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva. Navodila so razdeljena v posamezne razdelke: Arhivski depoji in njihova oprema, Ukrepi za zavarovanje gradiva, Pogoji za izvajanje materialnega varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva v depojih. S klikom na posamezni razdelek uporabnik prejme dodatne informacije. Na spletni strani takoj prepoznamo pomen Aškerčevega načrta dela in njegovega vpliva na sodobno slovensko arhivistiko, saj za naslovom opazimo opozorilo, ki je opremljeno s posebnim opozorilnim znakom (klicaj v trikotniku) in poudarjeno z rumeno obarvanim okvirjem: Arhivski depoji se uporabljajo samo za hrambo gradiva! (ZAL 2019).

Dr. Jedert Vodopivec Tomažič je v uvodu zbornika Arhivski Depoji v Sloveniji zapisala, da je eno izmed temeljnih poslanstev arhivistike ohranjanje arhivskega gradiva za sedanje in bodoče rodove; prvi pogoj za opravljanje tega poslanstva pa so ustrezni depoji oziroma arhivska skladišča, brez katerih ni mogoče zagotoviti dolgoročne hrambe in ohranjanja arhivskega gradiva (Vodopivec Tomažič 2009, 7). Analiza stanja v slovenskih arhivih je pokazala, da so neustrezni klimatski pogoji in prenatrpanost z gradivom glavni skupni problem arhivskih depojev v Sloveniji.[54] Med naštetimi glavnimi pomanjkljivostmi več kot sto let po zapisu načrta dela Antona Aškerca še vedno lahko naletimo na problem prahu, nečistoče in slabe ventilacije ter neustreznih klimatskih pogojev. Pri tem bomo našteli samo težave, ki so jih posamezni arhivi navedli kot glavni problem:

- izpušni plini in prah (ARS – Virantova hiša)
- slaba toplotna izoliranost (ARS – Rožna ulica),
- neustrezni klimatski pogoji, vlaga (ARS – Poljanska cesta),
- previsoka relativna vlaga (ARS – Kazina),
- neustrezni klimatski pogoji, onesnaženo ozračje (ARS/SFA – Virantova hiša),

[54] Raziskovanje v okviru Projekta ugotavljanja tveganj v slovenskih arhivih se je začela leta 2007 in zaključila z izdajo zbornika leta 2009. Raziskava stanja je bila opravljena po metodologiji, ki sta jo izdelala Stefan Michalski in Robert Waller. Izdelani so bili popisi stanja in ocene v Arhivu Republike Slovenije, pokrajinskih arhivih, glavnih cerkvenih arhivih in treh večjih javnih arhivih.

- neustrezni klimatski pogoji (ARS/SFA – Gotenica, Nadškofijski arhiv Ljubljana, Nadškofijski arhiv Maribor),
- klimatski pogoji, prenatrpanost (ZAL – Ljubljana, Novo mesto, ZAL – Idrija, Arhiv TV Slovenija, Škofijski arhiv Koper),
- onesnaženost okolja (ZAL – Kranj),
- vlaga (ZAL – Škofja Loka),
- neprimerna temperatura in vlaga, neustrezni klimatski pogoji (PAM),
- klimatski pogoji (PAK, ZAC, ZAP, PANG, INDOK center Direktorata za kulturno dediščino pri Ministrstvu za kulturo),
- klimatski pogoji, visoka temperatura in vlaga (Arhiv Univerze v Ljubljani).

Dr. Jedrt Vodopivec Tomažič je v analizi stanja arhivskih depojev v zgoraj omenjenih arhivih ugotovila, da onesnaženje s plinskimi in prašnimi delci predstavlja visoko tveganje v vseh depojih, ki so umeščeni v prometno mestno okolje in v bližino morja (Vodopivec Tomažič 2009, 29).

Pri tem moramo opozoriti, da so sodobni nosilci zapisov še veliko bolj izpostavljeni poškodbam zaradi prahu in drugih drobnih delcev. Na ta problem je večkrat opozarjal vrhunski mednarodni strokovnjak s področja avdiovizualnih arhivov dr. Branko Bubenik, vodja INDOK centra Radiotelevizije Hrvaške in dolgoletni predsednik Komisije za izobraževanje arhivistov pri Mednarodni zvezi televizijskih arhivov FIAT/IFTA (Bubenik 1999), v Sloveniji pa nekdanji vodja Arhiva TV Slovenija Aleksander Lavrenčič. Lavrenčič je problem s prašnimi delci posebej izpostavil tudi v analizi, ki je bila objavljena v zgoraj omenjenem zborniku Arhivski depoji v Sloveniji: »Ob zračenju ali skozi cevi klimatskih naprav vdirajo v prostor tudi prašni delci. Ti najdejo pot skozi špranje v notranjost kasetnih škatel in kaset, zamažejo trakove in glave predvajalnikov ter trgajo trakove (Lavrenčič 2009, 323).

Posledica kontaminacije s prašnimi delci lahko povzroči veliko škodo na gradivu in tehnični opremi, zato morajo vsi delavci, ki so odgovorni za ravnanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom, vedeti, kako je urejeno filtriranje v sistemu prezračevanja, kakšni so postopki pri predvajanju kaset in presnemavanju filmov ter pri ravnanju s predvajalniki. Prah ogroža celotno zbirko, nevarnost poškodb pa preprečujejo postavljeni filtri za čiščenje zraka, embalaža za nosilce in kovinske omare s tesnili ter seveda redno čiščenje prostorov z brisanjem prahu na policah. Posebej je

Lavrenčič opozoril še na okoliščine, ki povečujejo nevarnost za uničenje gradiva: zniževanje stroškov za vzdrževanje in čiščenje prostorov ter klimatskih naprav.[55] Arhivisti se moramo zavedati, da moramo pri uvajanju sodobne tehnologije še bolj poskrbeti za dosledno izvajanje ukrepov in zagotavljanju pogojev za varno hrambo arhivskega gradiva. Umazanija, ki je klasične nosilce samo poškodovala, njihova obnova pa je bila povezana z visokimi stroški, lahko sodobne digitalne zapise uniči v trenutku. Zato moramo digitalne zapise dodatno zavarovati s kopijami na ločenih krajih in s hrambo, ki jo predpisuje arhivska zakonodaja.

Če se vrnemo k naši anketi, lahko iz odgovorov na temo uporabnosti in dostopnosti ter urejenosti in vzdrževanju arhiva razberemo, da deset odstotkov organov v javni upravi še vedno nima ločene tekoče in stalne zbirke. Še bolj zaskrbljujoč pa je podatek, da približno ena desetina delavcev, ki upravljajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, tega termina niti ne razume ter posledično ni znala odgovoriti na vprašanje. Razmislek o nujno potrebnem izobraževanju zahteva tudi podatek, da je več kot osemdeset odstotkov vprašanih odgovorilo, da ureja gradivo po vsebini, čeprav je Aškerc že konec 19. stoletja uvedel v slovensko arhivistiko načelo urejanja gradiva po fondih in provenienci.[56]

Ko primerjamo odgovore na vprašanja, lahko ugotovimo, da se skoraj v četrtini arhivskih skladišč nahaja nepotrebna ropotija, manj kot polovica vprašanih pa je odgovorila, da imajo police v skladiščih oštevilčene. Slabo skrbijo tudi za red in čistočo, prostore le redko prezračujejo, čeprav nas razveseli dejstvo, da ima približno petina ustanov v arhivskih prostorih urejeno klimatsko prezračevanje. Podobno je tudi z urejenostjo popisov: skoraj tretjina ustanov razpolaga z informacijskim sistemom za upravljanje dokumentov. Po ocenah anketiranih je približno tretjina arhivov dobro urejena, tretjina anketiranih bi za urejanje porabila do enega leta časa, skoraj tretjina vprašanih pa je odgovorilo, da ne vedo kdaj in kako bi arhiv uredili, oziroma je nad delom v arhivu skoraj popolnoma obupalo in označilo nalogo urejanja arhiva kot »misijo nemogoče«.

---

55 Pri hrambi filmskega gradiva nastopijo še težave, ki so povezane z ukrepi pri preprečevanju propadanja gradiva zaradi sindroma ocetne kisline. Zagovorniki zračenja in zagotavljanja varne mikroklime v arhivskih škatlah zagovarjajo nenehno zračenje in pretok zraka skozi prezračevalne luknje ter hrambo v omarah, ki niso neprodušne – to pa spet zmanjšuje varnost pred požari (Lavrenčič 2005). Rešitev je hramba v čistih prostorih in hrambi posnetkov v digitalnih knjižnicah. Dr. Branko Bubenik je vedno izpostavljal tri načela varne hrambe avdiovizualnega gradiva: »Hranite v hladnem, suhem in čistem prostoru.«

56 Pri tem pa moramo upoštevati tudi to, da pri ustvarjalcih arhivskega gradiva nastaja samo en fond, znotraj tega fonda pa razvrstijo gradivo po klasifikacijskih številkah.

Na koncu spletne raziskave smo anketirancem zastavili tudi malo bolj sproščeno vprašanje, ki se je sicer nanašalo na Aškerčeva potovanja ter njegove potopise. Povod je bilo Aškerčevo potovanje v Carigrad ter popotna črtica Izlet v Carigrad, kjer je zapisal: »Ob Zlatem rogu[57] *je moralo veliko mesto nastati in to mesto mora imeti v bodočnosti še večji pomen. To bo takrat, ko se spoji anatolska*[58] *železnica z indiskimi železnicami in ko Turčin ne bo več imel oblasti v Evropi. Kadar bode kak kulturen narod zapovedoval ob Zlatem rogu – n. pr. bratje Rusi, - takrat bodo gotovo zvezali Carigrad s* Škutarijem[59] *s takšnim velikanskim mostom, kakeršen stoki med New Yorkom in Brooklynom….«* (Aškerc 1893, 28). Čeprav ideja o povezavi Evrope in Azije sega dobrega pol tisočletja pred naše štetje, nas je Aškerčeva obujena ideja o mostu čez Bospor[60] spodbudila, da smo anketirancem zastavili tudi vprašanje *Kateri most je Anton Aškerc daljnovidno projiciral skoraj do metra natančno?* Na to vprašanje, ki se je nanašalo predvsem na njegovo multidisciplinarnost, je celo šest vprašanih (13%) odgovorilo pravilno ter s tem potrdilo širino njegovega uma.

Tretja hipoteza o črpanju idej v dokumentarnem gradivu...

Pri raziskavi v nalogi smo naleteli tudi na prostorske in časovne omejitve (obseg naloge, čas, vzorec izbran iz določenih služb, omejitve iz določil Splošne uredbe o varovanju osebnih podatkov itd…), zato menimo, da bi bilo zelo koristno, če bi raziskavo v prihodnosti razširili in s pomočjo raziskave izboljšali izobrazbeno raven delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom pri ustvarjalcih.

4 ZAKLJUČEK

Anton Aškerc, pesnik, teolog in kar je bilo za našo nalogo najpomembneje - arhivist, ki ga je v našem intervjuju opisal njegov pranečak Avgust, kot trmastega,

---

57 Zlati rog, ozek zaliv na evropski strani vhoda v Bosporsko ožino, ki deli stari in novi del Istanbula. Zaliv je dobro naravno pristanišče, ki je več tisočletij dajalo zavetje grškim, rimskim, bizantinskim, osmanskim in drugim ladjam (Wikipedia 2019).

58 Anatolija ali tudi Mala Azija je polotok med vzhodnim Sredozemljem in Črnim morjem ter danes predstavlja azijski del Turčije.

59 »Ustju Zlatega roga nasproti leži, kakor smo videli že z Galatskega stolpa, na maloazijski strani največje carigrajsko predmestje Uskudar ali Skutari s kakimi 70.000 prebivalci. V starem veku zvalo se je Chrysopolis. Uskudar pa pomenja v turščini poštnega tekača ali tekuna, tudi estafetto. Tu je bila svoje dni namreč prva poštna postaja za Malo Azijo.« (Aškerc 1893, 25–26).

60 Ideja o mostu, ki bi prečkal Bospor sega v antiko. Za časa perzijskega kralja Dareja Velikega (522 - 485 pr. n. št.), kot je pisal Herodot v svoji Zgodovini, je Mandrocles iz Samosa enkrat postavil pontonski most, ki se je raztezal čez Bospor, tako da je Darej lahko sledil bežečim Skitom, kot tudi premikal svojo vojsko na položaje na Balkanu, da bi zavzel Makedonijo. Prvi projekt za stalni most čez Bospor je bil predlagan v času otomanskega sultana Abdula Hamida II., Bosporska železniška družba je leta 1900 predlagala železniško povezavo med celinama. Odločitev za izgradnjo mostu čez Bospor je bila sprejeta leta 1957 v času vlade premierja Adnana Menderesa. Gradnja se je začela februarja 1970 in končan 30. oktobra 1973, en dan po 50. obletnici ustanovitve Republike Turčije (Wikipedija 2019).

nepopustljivega moža, saj se je bil za svoja prepričanja pripravljen skregati in stepsti. Prav ti dve značajski potezi, trma in nepopustljivost, se v arhivarstvu/arhivistiki lahko izkažeta za vrlini, ki jih je Aškerc tudi vtkal v svoje delo v magistratnem arhivu. V nalogi smo opisali njegovo življenjsko pot kaplana, pesnika in nazadnje mestnega arhivarja. Predstavili smo njegove dosežke in prispevke k zgodovini Slovencev ter za nas najpomembnejše - njegov prispevek k arhivski znanosti. Opis njegovih osnovnošolskih, srednješolski in kasneje študentskih dni, njegove duhovniške in pesniške kariere, ljubljanskega obdobja in njegove zadnje poti, je nekakšna rdeča nit spoznavanja Aškerca in njegovega pogleda na svet.

Delo oziroma služba mestnega arhivarja predstavlja prelomnico v slovenski moderni arhivistiki. Strokoven pristop in še danes aktualen načrt dela, ki si ga je zastavil, predstavljata osnove arhivarskega dela in dokazujeta, kako se je Aškerc zavedal, da bo arhiv uporaben in dostopen samo, če bo urejen in vzdrževan. Seznanjen z takratno teoretično arhivsko literaturo, je takoj ločil registraturo od arhiva, torej tekočo zbirko od stalne in sklicujoč se na znanstveno literaturo, izpostavil tri temeljne točke svojega programa: urediti, hraniti in uporabljati. Torej njegovo delo ni bilo neko amatersko urejanje arhivskega gradiva, temveč za tiste čase strokoven in sistematičen pristop k rešitvi problema, kar posledično predstavlja pomemben prispevek v zgodovini slovenske arhivistike in metodologije.

V zaključku moramo še izpostaviti nekaj naših bolj pomembnih ugotovitev, ki smo jih pridobili s pomočjo anketiranja med uslužbenci v državni upravi in iz katerih izvemo, da deset odstotkov organov v javni upravi še vedno nima ločene tekoče in stalne zbirke. Ali pa še bolj zaskrbljujoč podatek, da približno ena desetina delavcev, ki upravljajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, tega termina niti ne razume, zato posledično niso znali niti odgovoriti na zastavljena vprašanja. Razmislek o nujno potrebnem izobraževanju zahteva tudi podatek, da je več kot osemdeset odstotkov vprašanih odgovorilo, da ureja gradivo po vsebini, čeprav je Aškerc že konec 19. stoletja uvedel v slovensko arhivistiko načelo urejanja gradiva po fondih in provenienci. Ravno rezultati anket odpirajo nova vprašanja, na katera bo potrebno v prihodnosti poiskati odgovore. Aktualna so predvsem tista s področja strokovnega izobraževanja uslužbencev oziroma vseh delavcev, ki pri ustvarjalcih dokumentarnega in arhivskega gradiva upravljajo s tem gradivom. Rezultati naše ankete so pokazali, da ti niso dovolj izobraženi, re-

šitve za izboljšanje stanja pa ne smemo iskati v nekajdnevnih tečajih in obveznih izpitih ter seminarjih, ki so potrebni za zbiranje točk; prava rešitev se ponuja v izobraževanju strokovnih delavcev na edinem razpoložljivem tristopenjskem študiju arhivistike in dokumentologije pri nas, t.j. študiju na AMEU.

Prepričani smo, da smo v naši nalogi prikazali pomembnost Aškerčevega dela na področju arhivistike, ob tem pa pokazali še veliko odprtih vprašanj, na katera smo naleteli pri našem raziskovanju. Vzporedno smo opazili tudi določene omejitve - tako prostorske kot tudi časovne - zato menimo, da bi bilo koristno, če bi raziskavo v prihodnosti razširili in s tem pripomogli k odkrivanju še nepoznanih dejstev o prispevku Antona Aškerca k arhivski znanosti in arhivski stroki na Slovenskem. Nenazadnje sta nam lahko njegova vztrajnost in bojevitost zgled, kako se spopasti s težavami. Nobena pot ni lahka! Prav zato je izr. prof. dr. Peter Pavel Klasinc že v naslovu referata »Arhivska znanost – Per aspera ad astra / Prek trnja do zvezd« na zborovanju Arhivi v službi človeka izrecno poudaril, da ustanovitev fakultete za študij arhivistike ni zgolj samoumevna, ampak se je bilo treba za to boriti dolga leta (Klasinc 2018, 14–18). Anton Aškerc pa je v pesmi »Mi vstajamo« zapisal, da vstajamo v novo svetlo življenje in v boljši svet. Če zaradi revolucionarnega naboja in poziva k borbi, ki naj ne bi bil primeren za današnjo šolsko mladino (po izgovoru tvorcev šolskih kurikulumov), lahko rečemo, da mi arhivisti vztrajamo! Vztrajamo v boju za ohranitev kulturne dediščine, saj nočemo (in ne dovolimo), da naše arhivsko gradivo in z njimi naša zgodovina zatone v pozabo. Vztrajamo na temeljih arhivske znanosti, ki jih je v slovenski kulturni prostor uvedel ravno Anton Aškerc, hkrati pa s pomočjo sodobne informacijske tehnologije odkrivamo nove svetove.

SEZNAM LITERATURE

ARTOUR. *Pavel Turner (1842-1924).* Dostopno na: https://ar-tour.com/guides/ucna-pot-maribor-20-stoletja-1/pavel-turner-1842-1924.aspx (26. januarja 2019).

Aškerc, Anton. 1893. *Izlet v Carigrad: Popotne črtice*. Ljubljana: Narodna tiskarna.

Aškerc, Anton. 1906. *Mučeniki, slike iz naše reformacije*. Ljubljana: L. Schwentner. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-XWD0OZLI/?euapi=1&query=%27keywords%3dmu%c4%8deniki%3b+slike+iz+na%c5%a1e+protireformacije%27&sortDir=ASC&sort=-date&pageSize=25 (6. marec 2019).

Bandur, Simona. 2012. Stare Škale – potopljena toda ne pozabljena vas. *Delo*, 15. maj. Dostopno na: https://www.delo.si/druzba/panorama/stare-skale-potopljena-toda-ne-pozabljena-vas.html (15. januar 2019).

Boršnik, Marja. 2013. Tavčar, Ivan (1851-1923). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi686990/#slovenski-biografski-leksikon (22. februarja 2019).

Boršnik Škerlak, Marja. 1939. *AŠKERC: življenje in delo*. Ljubljana: Modra ptica.

Bubenik, Branko. 1999. Arhiviranje avdiovizualnih dokumentov in spremembe televizijske tehnologije. V *Sodobni arhivi XXI,* ur. Peter Pavel Klasinc, Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 256–266.

Capuder, Karel. 2013. Komatar, Franc (1875–1922). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi285784/#slovenski-biografski-leksikon (2. februarja 2019).

Celjska Mohorjeva družba. *Zvon*. Dostopno na: http://www.mohorjeva.org/prva-stran/revija-zvon (26. januarja 2019).

Celjskozasavski.si, Biografski leksikon celjskega območja in Zasavja. *Miloš Rybář*. Dostopno na: http://www.celjskozasavski.si/osebe/ryba%C5%99-milo%C5%A1/169/ (29. junija 2019).

Dobrovoljc, France. 1957. Arhivar Anton Aškerc in zgodovinar Franc Komatar. V *Aškerčev zbornik. Ob stoletnici pesnikovega rojstva,* ur. Vlado Novak, 152–154. Celje: Celjska tiskarna.

dLib. *Slovenec: politični list za slovenski narod*. Dostopno na: http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-PRARJ8D8 (27. februarja 2019).

dLib. *Slovenski narod*. Dostopno na: http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-RERCKDSM (27. februarja 2019).

Ficko, Peter. 1971. Rudarsko Velenje do ustanovitve stare Jugoslavije. V *Kronika (Ljubljana),* 19, (3): 163–168. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Sekcija za krajevno zgodovino. Dostopno na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-PZNPGKNL (16. januar 2019).

Gorinšek, Darko. 1978. Oton Župančič v anekdotah. V *Pavlihova pratika 1978*: 124–125. Ljubljana: ČP Pavliha.

Govekar, Fran. 1912. Aškerčeva »sinekura«. *Ljubljanski zvon,* 32 (8): 465–474. Dostopno na: http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-JP5ITOMB (26. januar 2019)

Glazer, Janko. 2013. Lipold, Janez (1811–1878). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi332434/#slovenski-biografski-leksikon (8. januarja 2019).

International Institut of Social History. *Rossiiskii gosudarstvennyi voenno-istoricheskii arkhiv (RGVIA).* Dostopno na: http://www.iisg.nl/abb/rep/B-4.tab1.php?b=%2Fabb%2FB.php%23B-4 (24. junija 2019).

Kerec, Branka in Stavbar, Vlasta. 2015. Zapuščina Zabeo v Univerzitetni knjižnici Maribor. V *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 14. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih 15. - 17. april 2015,* ur. Nina Gostenčnik, 353–362. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Klasinc, Peter Pavel. 1992. Materialno varovanje klasičnih in novih nosilcev informacij v arhivih. V *Sodobni arhivi:posebna izdaja*, (2) 33–78. Maribor.

Klasinc, Peter Pavel. 2012. Nove ali adaptirane zgradbe za arhive: danes in jutri. V *Atlanti*, ur. Peter Pavel Klasinc in Grazia Tato, 22, (1), 51–59. Trst, Maribor: Mednarodni inštitut arhivskih znanosti.

Klasinc, Peter Pavel. 2016. Nekatere projekcije dostopnosti in uporabe arhivskega gradiva. V *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 15. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih 13. - 15. april 2016,* ur. Nina Gostenčnik, 81–90. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Klasinc, Peter Pavel. 2018. Arhivska znanost – Per aspera ad astra / Prek trnja do zvezd. V *Arhivi v službi človeka – Človek v službi arhivov,* ur. Peter Pavel Klasinc, Zbornik znanstvenih prispevkov 6. znanstvena konferenca z mednarodno udeležbo, 3-2018/I, 14–18. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM.

Kmecl, Matjaž. *Marja Boršnik*. Dostopno na: http://www.sazu.si/clani/marja-borsnik. (31. decembra 2018).

Kopač, Janez. 2002. Dokumentarno in arhivsko gradivo ter ustvarjalci. V *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja,* ur. Slavica Tovšak, (1) 27–37. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Kovačič Salmič, Karmen. *Poljanec, Ljudmila*. Dostopno na: https://www.ukm.um.si/poljanec-ljudmila (27. februarja 2019).

Kranjc, Janez. *Gregor Krek*. Dostopno na: http://www.sazu.si/clani/gregor-krek (16. januarja 2019).

Kranjec, Silvo. 2013. Radics, Peter, plemeniti (1836–1912). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi479461/#slovenski-biografski-leksikon (7. marca 2019).

Lavrenčič, Aleksander. 2005. Ukrepi za zavarovanje filmskega arhivskega gradiva in preprečevanje širjenja okužbe z ocetnim sindromom. V *Tehnični in vsebinski problemi sodobnega arhiviranja, Zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike,* ur. Slavica Tovšak, 4, str. 203–210. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Lavrenčič, Aleksander. 2009. Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Oddelka za arhiviranje Televizije Slovenija. V *Arhivski depoji v Sloveniji*, uredila Jedert Vodopivec Tomažič, 319–330. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Lončar, Dragotin. 2013. Ambrož, Mihael (1808–1864). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi128206/#slovenski-biografski-leksikon (10. marec 2019).

Lukman, Franc Ksaver. 2013. Napotnik, Mihael (1850–1922). *Slovenska biografija*.. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi384701/#slovenski-biografski-leksikon (8. januarja 2019).

Mrak, Andrej. 2012. Veličastna pesnikova zadnja pot. *MMC RTV SLO,* 9. junij. Dostopno na: https://www.rtvslo.si/kultura/razglednice-preteklosti/velicastna-pesnikova-zadnja-pot/284945 (8. decembra 2018).

Muzej premogovništva Slovenije. *Daniel Lapp*. Dostopno na http://muzej.rlv.si/si/o-nas/premogovnik-velenje/441 (16. januar 2019).

Novak, Vlado. 2013. Aškerc, Anton (1856–1912). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi131456/ (3. februarja 2019).

Ognjišče. *Anton Puščavnik (ok. 250 – 356)*. Dostopno na: https://revija.ognjisce.si/iz-vsebine/pricevalec-evangelija/123-anton-puscavnik-ok-250-356 (6. januar 2019).

Orožen, Janko. 1957. Aškerčev dom in rod. V *Aškerčev zbornik. Ob stoletnici pesnikovega rojstva,* ur. Vlado Novak, 20–41. Celje: Celjska tiskarna.

Orožen, Janko. 1956. Celjsko arhivsko vprašanje. V *Bilten: Glasilo občinskega LO Celje,* ur. Zoran Vudler, 111–114. Celje: OLO Celje.

OŠ Ivana Tavčarja, Gorenja vas. *Ivan Tavčar*. Dostopno na: http://www.os-ivantavcar.si/o-pisatelju-2/ (26. januarja 2019).

Preobraženski, Nikolaj Fedorovič. 1927. Brat Dimitrij Vergun. V *Sokolič, List za jugoslovenski sokolski naraščaj*, 9, (11), 163–165.

Richter, Jakob. 2013. Stepischnegg, Jakob Maksimilijan (1815–1889). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi609557/#slovenski-biografski-leksikon. (5. januarja 2019).

Rotovnik, Martin. 2015. Nekoč v Ljubljani: Sanatorij Leonišče. *Delo*, 9. marec. Dostopno na: https://www.delo.si/novice/ljubljana/nekoc-v-ljubljani-sanatorij-leonisce.html (27. februarja 2019).

Sanje. *Fran Levstik*. Dostopno na: https://www.sanje.si/fran-levstik. (26. januarja 2019).

Semlič Rajh, Zdenka. 2010. Princip provenience in oblikovanje fonda: Razkorak med veljavno teorijo in slovensko arhivsko prakso. V *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 9. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih 17. - 19. marec 2010,* ur. Slavica Tovšak, 125–140. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Semlič Rajh, Zdenka, Šabotić, Izet in Šauperl, Alenka. 2013. Znanstveno raziskovalno delo v arhivistiki: Značilnosti uporabe dveh raziskovalnih metod. V *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 12.*

zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih 10. - 12. april 2013, ur. Nina Gostenčnik, 125–144. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Seražin, Helena. 1997. Ljubljanska mestna knjižnica, župan Ivan Hribar in mestni arhivar Anton Aškerc. V *Knjižnica*, 41 (1): 123–135. Pridobljeno 9. februarja 2019 s spletne strani https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-QNGGML1F (9. februar 2019).

Sivec, Ivan. 2006. *Brodnikova oporoka*. Kamnik: ICO založništvo in trženje, d.o.o..

Slodnjak, Anton. 2013. Meško, Jakob, častni kanonik (1824–1900). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi363177/#slovenski-biografski-leksikon (5. januarja 2019).

Sloveniana. *Ivan Hribar.* Dostopno na: https://sloveniana.si/ivan-hribar/ (15. januarja 2019).

Smole, Majda. 1976. Zgodovina arhivistike in arhivske službe. V *Arhivski priročniki:zvezek 4*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.

SSKJ, Slovar slovenskega knjižnega jezika. Dostopno na: http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html (november 2018–junij 2019).

Šenk, Tatjana in Koman Manica. 2006. Anton Aškerc, mestni arhivar in knjižničar. V *Arhivi, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije,* 29 (2): 225–234. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.

Šlebinger, Janko. 2013. Koblar, Anton (1854–1928). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi281238/#slovenski-biografski-leksikon (7. marca 2019).

Toplak, Ludvik, Klasinc, Peter Pavel, Semlič Rajh, Zdenka. 2014. Archival education: the case of the Republic of Slovenia. V *Atlanti*, ur. Peter Pavel Klasinc in Grazia Tato, 24, (2), 225–234. Trst, Maribor: Mednarodni inštitut arhivskih znanosti.

Ušeničnik, Aleš. 2013. Mahnič, Anton (1850–1920). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno na: http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi339331/#slovenski-biografski-leksikon (6. januarja 2019).

Videčnik, Aleksander. 1986. *Kmečko delavstvo v Gornji Savinjski dolini med prvo in drugo svetovno vojno.* Novo mesto: Tiskarna Novo mesto. Dostopno na: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-D06CN8IY/a9aaf132-e21f-4934-935c-f7ed4514b775/PDF (5. januar 2019).

Vilfan, Sergij. 1956. Anton Aškerc, mestni arhivar ljubljanski. V *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino,* 4 (2): 99–107. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Sekcija za krajevno zgodovino.

Vilfan, Sergij. 1959. 60 let Mestnega arhiva ljubljanskega. V *Publikaciji Mestnega arhiva ljubljanskega: Poročila in pregledi gradiva zv. 1*: 18–21. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Sekcija za krajevno zgodovino.

Vilfan, Sergij in Žontar Jože. 1973. Arhivistika. V *Arhivski priročniki:zvezek 2*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.

Vodopivec Tomažič, Jedert. 2009. Analiza stanja v slovenskih javnih arhivskih depojih. V *Arhivski depoji v Sloveniji*, uredila Jedert Vodopivec Tomažič, 9–32. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Vodopivec Tomažič, Jedert. 2016. Materialno varovanje arhivskega gradiva v Sloveniji v obdobju 1956-2016. V *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 15. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih 13. - 15. april 2016,* ur. Nina Gostenčnik, 331–341. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana. Dostopno na https://www.zal-lj.si/domaca-stran-1/o-arhivu-2/zgodovina-arhiva/ (31. december 2018).

ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana. Materialno varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva. Dostopno na https://www.zal-lj.si/project/materialno-varstvo-dokumentarnega-in-arhivskega-gradiva/ (28. junij 2019).

Žontar, Jože. 1995. »Zgodovina arhivistike na Slovenskem.« V *Arhivi, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, Letnik XVIII, št. 1-2*: 13–16. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Wester, Josip. 1912. V Aškerčevem rojstnem kraju. V *Ljubljanski zvon,* 32 (7): 427–434. Dostopno na http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-WDLN-RPV9 (2. januar 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Anton Codelli*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Anton_Codelliji (10. februarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Anton Funtek*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Anton_Funtek (16. januarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Bosporski most*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Bosporski_most (20. junija 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Dan(dnevnik).* Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Dan_(dnevnik) (28. februarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Etbin Henrik Costa*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Etbin_Henrik_Costa (1. junija 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Fran Govekar*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Fran_Govekar (26. januarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Ivan Vrhovec*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Ivan_Vrhovec (8. februarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Jakob Maksimiljan Stepišnik*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Jakob_Maksimilijan_Stepi%C5%A1nik (5. januarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Janez Bleiweis*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Janez_Bleiweis (1. junij 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Janko* Šlebinger. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Janko_%C5%A0lebinger (9. februarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Ljubljanski zvon*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Ljubljanski_zvon (26. januarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Milan Pajk*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Milan_Pajk (8. februarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Navje*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Navje (27. februarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Vladislav Fabjančič*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Vladislav_Fabjan%C4%8Di%C4%8D (9. februarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Zgodnja Danica*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Zgodnja_Danica (26. januarja 2019).

Wikipedia, Prosta enciklopedija. *Zlati rog*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Zlati_rog (20. junija 2019).

SUMMARY

This paper discusses the life and work of Anton Aškerc; who was a theologian, poet and, in his later years, an archivist. It is this latter part of his very diverse and varied career we paid the most attention to. As we know, Anton Aškerc is the founder of the principle of provenance in Slovenian archival science, which he successfully introduced and employed in the City Archives of Ljubljana.

Anton Aškerc is well known for his literary engagement; however, his work in the field of archival science is less known to the wider Slovenian public. This fact, in addition to familial ties, has encouraged us to try to present a new perspective on his archival legacy. Researching archival and library institutions we found materials, which further highlighted Aškerc's contribution to Slovenian archival science, and confirmed the correctness of his decisions and claims in managing records in the City Archives of Ljubljana, a predecessor of the Historical Archives of Ljubljana.

We conducted interviews with his relatives, who live at his homestead, and we were thus able to present the side of his life that reveals the breadth of his talent. This, in turn, enabled us to explain his approach and attitude towards archival science. There is also an interesting hypothesis about the connection between the contents of the records that he managed, and the contents and creation of his poems.

The core of this master thesis is focused on his ″Work Plan in the Archives″ and parallelly on the examination, processing and comparison of the inventory of the archival fonds and record indexes of Anton Aškerc, which are collected in nine archival boxes and are kept by the Historical Archives of Ljubljana, an institution that continues and upgrades Aškerc's work according to today's archival standards.